

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2022

Martina Vinšová

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky

Problematika levorukosti/leváctví ve výuce prvopočátečního
psaní

Diplomová práce

Autor: Martina Vinšová

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí: Mgr. Iva Košek Bartošová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Kateřina Josefová Víšková

Hradec Králové

2022

Zadání diplomové práce

Autor:	Martina Vinšová
Studium:	P17P0135
Studijní program:	M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Název diplomové práce:	Problematika levorukosti/leváctví ve výuce prvopočátečního psaní
Název diplomové práce AJ:	Issue of left-hand writers in early teaching of writing

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá problematikou levorukosti ve výuce psaní na 1. stupni základní školy. Hlavními cíli jsou zmapování znalosti učitelů o novodobé metodice psaní levou rukou s následným návrhem, co můžeme v dané oblasti výuce prvopočátečního psaní zlepšit. Záměr doplňuje cíl představit novodobou metodiku magistra Vodičky.

Teoretická část se zaměřuje na historický kontext výuky prvopočátečního psaní a základy psaní v prvních třídách. Rovněž nahlíží na hygienické a technické návyky, na vývoj grafomotoriky i motoriky obecně a odkrývá podstatu leváctví.

Praktická část se věnuje průzkumu metodik používaných na základních školách v určeném regionu. Zjišťuje postoj prvostupňových učitelů k výuce psaní levorukých dětí a nabízí drobná vylepšení didaktických pomůcek pro tyto děti.

Garantující pracoviště: Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Iva Košek Bartošová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Kateřina Josefová Víšková

Datum zadání závěrečné práce: 3.9.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Chtěla bych poděkovat primárně třem osobám. Prvním člověkem je Mgr. Iva Košek Bartošová, Ph.D. za všechnen ten čas, který mi věnovala, za velmi rychlé odpovědi na mé velmi dlouhé emaily a za úžasnou spolupráci a vedení na této diplomové práci. Dále děkuji své mamince, Mgr. Olze Novákové, která opravila všechny podněty s přísudkem, které jsem v rámci rychlosti psaní úplně vypustila. A v neposlední řadě děkuji svému příteli, Mgr. Vojtěchu Růžičkovi, který při mně stál i v těch nejtěžších situacích a držel mě za ruku ve chvílích, kdy jsem nevěděla, jak dál.

Anotace

VINŠOVÁ, Martina. *Problematika levorukosti/leváctví ve výuce prvopočátečního psaní*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 122 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá problematikou levorukosti ve výuce psaní na 1. stupni základní školy. Hlavními cíli jsou zmapování znalostí učitelů o novodobé metodice psaní levou rukou s následným návrhem, co můžeme v dané oblasti výuce prvopočátečního psaní zlepšit. Záměr doplňuje cíl představit novodobou metodiku magistra Vodičky.

Teoretická část se zaměřuje na historický kontext výuky prvopočátečního psaní a základy psaní v prvních třídách. Rovněž nahlíží na hygienické a technické návyky, na vývoj grafomotoriky i motoriky obecně a odkrývá podstatu leváctví.

Praktická část se věnuje průzkumu metodik používaných na základních školách v určeném regionu. Zjišťuje postoj prvostupňových učitelů k výuce psaní levorukých dětí a nabízí drobná vylepšení didaktických pomůcek pro tyto děti.

Klíčová slova: lateralita, levorukost, leváctví, leváctví na prvním stupni, metody psaní

Annotation

VINŠOVÁ, Martina. *Issue of left-hand writers in the early teaching of writing*. Hradec Králové: Faculty of Education University of Hradec Králové, 2022. 122 pp. Master Thesis.

The diploma thesis deals with the issue of left-handedness in the teaching of writing at the 1st stage of primary school. The main goals are to map teachers' knowledge of modern left-hand writing methodology with a subsequent proposal of what we can improve in the given area of teaching early writing. The intention complements the goal of presenting the modern methodology of Master Vodička.

The theoretical part focuses on the historical context of teaching early writing and the basics of writing in the first grades. It also looks at hygienic and technical habits, the development of graphomotor skills, and motor skills in general and reveals the essence of leftism.

The practical part is devoted to a survey of methodologies used in primary schools in a given region. It finds out the attitude of first-grade teachers to teaching writing to left-handed children and offers minor improvements to teaching aids for these children.

Keywords: laterality, left-handedness, left-handed, left-handed at the 1st stage of primary school, teaching methods of writing

Obsah

Úvod.....	10
1. Historický kontext a pohled na výuku počátečního psaní	12
2. Základy a výuka psaní	15
2.1 Základní požadavky	15
2.2 Fyziologické a psychologické základy.....	24
3. Školní zralost a připravenost dítěte.....	28
4. Grafomotorika a motorika	29
4.1 Grafomotorická cvičení.....	31
4.2 Grafomotorické poruchy	36
5. Hygienické návyky, technické požadavky a pomůcky	38
5.1 Sezení a uspořádání pracoviště	38
5.2 Vedení ruky a paže.....	39
5.3 Poloha papíru	40
5.4 Držení psacího náčiní	40
5.5 Pomůcky.....	42
6. Leváctví	49
6.1 Diagnostika lateralit	54
6.2 Psaní leváků	59
6.3 Metodiky psaní leváků	62
6.4 Zvláštnosti a šikvost.....	70
6.5 Možné problémy	72
7. Shrnutí úvodní části	74
8. Metodologie práce	75
8.1 Cíle výzkumného šetření.....	75
8.1.1 Transformace úkolů do konkrétních otázek.....	75
8.2 Metody průzkumu	76

8.2.1	Zkoumaný soubor	78
8.3	Organizace a průběh průzkumu	79
8.4	Možné problémy průzkumu	79
8.4.1	Etické problémy	79
8.4.2	Rizika metody	79
8.5	Realizace průzkumu	80
9.	Rozbor dotazníků	81
9.1	Výsledky předpokladu 1	82
9.1.1	Výsledky předpokladu 1.1	83
9.2	Výsledek předpokladu 2.....	84
9.2.1	Výsledky předpokladu 2.1	84
9.3	Výsledky předpokladu 3	87
9.4	Výsledky předpokladu 4	89
9.5	Výsledky předpokladu 5	91
9.6	Výsledek předpokladu 6.....	92
9.7	Výsledek předpokladu 7.....	93
9.8	Závěr dotazníkového průzkumu.....	94
10.	Rozhovor.....	96
11.	Návrh vylepšení práce s leváky	98
11.1	Experiment	102
12.	Diskuze	112
13.	Závěr	114
14.	Seznam použité literatury	116
15.	Seznam grafů	119
16.	Seznam obrázků.....	120
17.	Seznam tabulek	121
18.	Seznam příloh	122

Úvod

Lidstvo se neustále vyvíjí. Díky vývoji můžeme dnes na různé věci pohlížet různými pohledy a vyvíjet tak nespočet moderních způsobů a metod, jak co dělat. Leváctví tu bylo, je a bude. Právě kvůli neustálému vývoji nejen metod, ale i myšlení lidí, můžeme pozorovat určité změny, které vedly lidstvo k zaujetí určitých postupů a nahlížení na toto téma. Po několik staletí byli leváci bráni jako něco nevídaného. Později se na ně začalo dívat jako na něco normálního a díky tomu se začalo zkoumat jejich vnímání světa a jiné oblasti, přestože jich bylo a je méně oproti pravákům.

Právě zhruba v polovině minulého století se začaly prosazovat různé výzkumy a objevovat metody, jak s leváky pracovat nejen v běžném životě, ale i ve školách. Tato práce ovšem ukazuje, že i přes neustálý vývoj se některé oblasti trochu zasekly v době, kdy byly vytvářeny. Měla by objasnit některé záhady, které do teď mnohdy tíží rodiče nebo i učitele. A hlavně by měla pomoci v dalším rozvoji moderní práce s těmito lidmi, hlavně s dětmi.

Můj podnět k sepsání práce vznikl na jedné z mých prvních praxí na univerzitě, kdy jsem si všimla jisté odlišnosti v práci s praváky a leváky. Na několika školách, kde jsem byla převážně v prvních či druhých třídách, jsem si všimla, že učitelé sice chodili mezi žáky a kontrolovali správnost psaní, ale nijak zvlášť levákům se psaním nepomáhali. Na praxích po celé moje studium jsem si všímala, že valná většina učitelů jsou praváci a žáka/y leváka/y nechávají růst samostatně, aniž by mu nijak výrazně práci ulehčili nebo mu v ní nějak pomohli. Dokonce mě i jedna z vyučujících na práci leváka upozornila, abych si vyzkoušela, jaké to je. Pro mě, praváka, to nebylo jednoduché. Protože mi ale nepřišlo fér, aby žáci leváci trpěli na tom, že pro učitele, který měl být jeho vzorem a průvodcem začátku jeho školního života, je něco těžké a nepohodlné, zkoušela jsem pak doma psát a rozvíjet smysl pro levostrannou orientaci.

Úvodní část se zaměřuje na historický kontext, tedy jak to bylo dříve. Dále se dívá na požadavky kladené na žáka či jeho psychologický základ nebo školní zralost. Objasňuje pojmy grafomotorika a motoriky, které jsou důležitou součástí vývoje žáka v oblasti prvopočátečního psaní. Představuje hygienické návyky a leváctví jako takové.

Praktická část odhaluje postoj a metody používané učiteli v děčínském okrese a jejich práci a zkušenosti s leváky na prvním stupni základních škol. Dále zkoumá možné přístupy ke psaní leváků a navrhuje vylepšení didaktických pomůcek.

Přestože je již velmi mnoho prací, článků, knih a výzkumů o levorukých dětech a lidech, práce s nimi na základní škole je povětšinou zastaralá a mnohdy učitelé nevědí, jak s takovými dětmi pracovat. Tento přístup, kdy necháme dítě růst podle toho, co zjistí samo, na něj může mít později neblahý vliv v dalším životě. Proto je potřeba, aby učitelé věděli, jak jim i přes svou pravorukost mohou pomoci a jak jim ukázat důležité kroky v dané činnosti. Aby byli vstřícní novým metodám a otevření novým nápadům a přístupům, které se většinou opírají o přirozenost levorukého dítěte.

1. Historický kontext a pohled na výuku počátečního psaní

Písmo vzniklo z potřeby člověka zaznamenat si významné události, které se třeba opakovaly či patřily k jevům světa, které si lidé nedokázali vysvětlit apod. Před samotným vznikem písma se lidé dorozumívali pomocí zvuků či signálů, které se hodily ke vzdálené komunikaci. Signály definuje paní Belásová (2017) jako: zvukové – pomocí jakýchsi původních hudebních nástrojů; optické – pohyby, kouř či samotný oheň; věcné – hromádky listů, větve stromů apod., které se pak používaly v případě, kdy mezi „doručením“ zprávy byl jak prostorový, tak časový rozestup.

Potom lidé objevili, že se dá různými předměty kreslit a rýt do hlíny, do písku i na zdi skalních skrýší. Díky opakující činnosti pak lidem čím dál víc přišlo zdlouhavé kreslit rozsáhlé kresby, a tak své vzkazy postupně zjednodušovali, až z toho vznikly tzv. *piktogramy* nebo také *obrázkové písmo*. Z tohoto písma se začalo dále tvořit písmo pojmové či ideografické a později spojením již existujících znaků byly vytvořeny znaky nové, jež dokázaly vyjádřit už i pojmy abstraktní.

Postupem času přes egyptské hieroglyfy, klínové písmo po písmo fénické, vznikla první abeceda, tj. řecká a později stará latinská. Z ní se rozdělilo několik pramenů, které se rozběhly po tehdejší Evropě. „*V 15. století sa objavujú aj počiatky písanej podoby latinky (naklonením tvarov písmen doprava a ich spáhaním)*.“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 14) Na našem území se objevila v 9. století hlaholice od Cyrila, která byla používána až do století jedenáctého, kdy ji nahradila latinka. Ta byla považována jako ozdobné (krasopisné) písmo až do 30-ti leté války. V roce 1932 byla zavedena zjednodušená verze latinky a ve školství se začala používat o rok později. Z krasopisu se stalo klasické psaní, které pak mělo za hlavní požadavky: být čitelné a rychle napsatelné (BELÁSOVÁ, 2017).

Jak můžeme vidět, psaní, ale i čtení, prošlo dlouhým procesem, až se nakonec rozdělilo v podstatě na dvě základní linie – *syntetickou* a *analytickou*. Základem výuky písma označuje Šupšáková (1998, s. 62) jako „*rozvoj individuálního myšlení při paralelním využití přístupů, vyučovacích metod a forem práce*.“ To v podstatě znamená, že se dítě podílí na povinnosti či roli, která přímo souvisí se psaním – jako například psaní seznamu potřeb do školy. Nicméně ve školách se stále učí buď tou nebo onou, většinou podle výběru samotné učitelky/učitele. Rozdíl mezi těmito dvěma liniemi, chcete-li skupinami, je, jestli rozebíráme celé slovo na menší části (analýza), nebo z písmen

přecházíme do slabik a pak do celých slov (syntéza). „V českých školách přetrvává jako hlavní metoda výuky počátečního čtení metoda analyticko-syntetická, nazývaná též hlásková nebo zvuková.“ (MLČÁKOVÁ, 2009, s. 45) V této metodě se děti učí rozebrat mluvenou řeč pomocí sluchu na věty, slova, slabiky a hlásky, ale také „provádět syntézu slyšených hlásek do slabik a syntézu vyslovených slabik do slov“. (tamtéž)

Různé školní předlohy, které byly doporučovány pro výuku psaní, obsahovaly drobné odlišnosti – tvary písma (např.: malé psací z s kličkou nebo s vlnkou), sklon, psací potřeby, tlak aj. Mlčáková (2009) odkazuje na Santlerovou (1995), která doporučuje pro české školství tři základní typy psacích předloh:

1. „Předlohy založení na metodě mechanické (napodobovací princip). Předloha vznikla v roce 1876.
2. Předloha vycházející z metody analyticko-syntetické (návuk jednotlivých tvarů písmen, dodržování tvarů, zvýšená zdobnost) z roku 1902.
3. Předloha založená na metodě fyziologicko-psychologické (funkčnost, důraz na psací pohyb a jeho úplatnost) z roku 1932.“ (MLČÁKOVÁ, 2009, s. 45)

Z těchto rad pak vzniklo několik metod používaných v historii: metoda kopírovací, metoda pauzovací, metoda syntetická, metoda taktovací, metoda fyziologická (americká), metoda psychologicko-fyziologická – z níž později vznikla metoda genetická podle pana Kožíška, metoda globální, či již zmíněná, metoda analyticko-syntetická. Také z pohledu paní Mlčákové (2009) nelze zapomenout metodu elementárního vyučování J. A. Komenského z počátečního vyučování, jež popsal ve své knize Počátkové čtení a psaní z roku 1655 (MLČÁKOVÁ, 2009).

Vzhledem k tématu práce nesmíme opomenout ani samotný pohled na historii psaní levorukých dětí. Vodička (2019) uvádí, že před tím, než pravoruká společnost začala zavádět různé zvyklosti, rituály a společné práce, při nichž je důležitá právě pravá ruka, leváci v podstatě neměli problém vykonávat práce denní potřeby, jak doma, tak v hospodářství, svou vedoucí rukou. Respektive nejsou zmínky o tom, že by jim to bylo zakazováno. Nicméně, jakmile přišly právě již zmíněné rituály apod., pro leváky se jejich přirozenost stala obtížnou. Museli například fungovat ve vojenské jednotce jako pravorucí, taktéž při tanci a zvyklosti podání ruky, či obyčejném křížování se a třeba i při práci v řemeslných pracovištích, překvapivě, uspořádaných pro praváky (VODIČKA, 2019).

„Leváctví se v centru pozornosti pedagogů ocitlo až ke konci 19. století – teprve tehdy se začal projevovat zájem nejen o typologického žáka, ale i o žáky, kteří si životem nesou nějakou odlišnost.“ (VODIČKA, 2019, s. 128) V různých zemích se na něj hledělo různými způsoby – odmítání, odučování a přeučování, až po tolerování a bezúhonnosti. Např. v Čechách se přestalo přeučovat až v 70. letech 20. století. Tyto pohledy budou podle názoru pana Vodičky pravděpodobně pořádkem „v neustálém pohybu“.

V rámci pedagogiky se setkáme s nejstaršími záznamy ohledně psaní levou rukou z děl Leonarda da Vinciho. Díky tomu, že o podobných záznamech nebyla v následujících stoletích zmínka, i když už teď víme, některé známé osobnosti byly leváci, můžeme předpokládat, že většina těchto postav se prostě přizpůsobila pravoruké společnosti – „s menšími či většími obtížemi“, jak říká dále Vodička. Vodička také správně poukazuje na to, že díky tomuto až skoro „tabu“ tématu ve společnosti, se dále nikdo nezabýval tím, zda leváci píšou jinak doma než ve škole. „*Vi se ale, že řada kreslířů a malířů leváků psala pravou, ale levou používala jen k výtvarným činnostem – k takovým patřil Michelangelo Buonarroti, Hans Holbein nebo náš Jiří Trnka.*“ (VODIČKA, 2019, s. 129)

Zjistilo se, že v zemích, kde svým způsobem přijali leváctví jako fakt, tak píše 10% dětí, díky čemuž se leváctví stalo předmětem zkoumání především speciální pedagogiky. S leváky především pracují vychovatelé a pedagogové v předškolním a mladším školním věku, hlavně jeho první poloviny, kdy se děti učí kreslit, psát a hledat správné návyky nejen při psaní, ale i jiných činnostech (VODIČKA, 2019).

Nauka o leváctví, jako laterální preference levé ruky, se nazývá *sinistrologie*, k níž je přidružená její praktická část tzv. *sinistropedie*. Toto bylo konzultováno s Ústavem pro jazyk český Akademie věd České republiky v roce 2010. Leváctví bylo vnímáno jako porucha učení, ale urazilo poměrně dlouhou cestu „až k pojetí, že leváctví není nemoc nebo vybočení z normality, ale rovnocennou laterální variantou praváctví“. (VODIČKA, 2019, s. 130)

V návaznosti na starost o to, jak co dělat, a jak vychovávat děti, začali speciální pedagogové řešit, co levákům (dospělým) nabídnout. Jsou to ze zahraničí např.: J. M. Healy, H.-J. Zoche či J. B. Sattler, z našich autorů pak již zmíněný Ivo Vodička.

2. Základy a výuka psaní

V této kapitole projdeme požadavky na psaní a jeho výuku, které jsou součástí téměř každé literatury o metodice psaní. Také se podíváme na fyziologické a psychologické základy, které nám pomohou poskládat jednotlivé dílky do jednoho obrazu, chcete-li představy, jak to zhruba funguje v lidském organismu při psaní a před psaním.

2.1 Základní požadavky

Jedním ze základních požadavků je gramotnost, která prošla významnými změnami. Podle paní Belásové (2017) vychází ze zájmu dítěte o využívání písma a řeči ještě, než nastoupí do prvního ročníku základní školy. Gramotnost se tak podle literatury a různých autorů dělí na několik typů. Výše zmíněný typ gramotnosti se označuje za tzv. **ranou gramotnost** „(synonymá objevující se v odbornej literatúre: *predškolská, predčitateľská, predpisateľská, vynárajúca sa emergentní*).“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 16), jehož synonyma sama napovídají, že jde o gramotnost u dětí v předškolním věku. V tomto typu jde hlavně o: spontánnost, zvědavost a vlastní aktivitu. Nejdříve dítě začíná s poznáváním jednotlivých písmen, zapamatuje si jejich tvar, a když pochopí vztah mezi fonémem a grafémem, dokáže vytvořit slova. Většinou začíná svým jménem, potom označuje členy rodiny a později i krátké texty (BELÁSOVÁ, 2017).

Dalším typem je tzv. **elementární gramotnost**, u níž můžeme říci, že jde v podstatě o tu základní gramotnost, kterou děti většinou získají v 1. ročníku základní školy v rámci osvojování dovedností čtení a psaní. U čtení jde o „*transformáciu optických značiek registrovaných zrakom do zvukovej a významovej podoby*“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 17) a při psaní jde o přesný opak, kdy si dítě ještě musí uvědomit optickou podobu každého písmene.

Samotné psaní pak dále závisí na celé řadě individuálních schopnostech dítěte, které se převážně shodují s požadavky na dítě při zápisu do školy – percepční zralost, kognitivní předpoklady, motivace, zkušenosti dítěte apod.). Když se dítě učí psát, prochází dítě, podle Šupšákové (1998), třemi etapami.

První etapou je tzv. *analýza slova*, při níž se dítě soustředí na audiální podobu slova, řekne si, jak je slovo dlouhé, z čeho se skládá, kolik má písmen, a tak se postupně dostane k optickému vybavení si znaku a symbolu, která v daném slově/větě jsou, a jak

se vlastně dělají. Zde je nejdůležitější si hlásky představit, jak jdou za sebou správně, případně si pomoci zopakováním si slova ústně, zvláště u slov podobných.

Druhou etapou je *konkretizování písmen*, představy, jak vypadají a postupně převádění do grafomotorické podoby. Už v této fázi můžeme vyzorovat nějaké poruchy a dysfunkce dítěte. Třetí etapa slouží jako proces trénování a přivlastnění písmen (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998).

Belásová (2017) odkazuje na německou autorku Spittovou, která tvrdí, že dítě při osvojování písma prochází dohromady šesti etapami. Na problematiku se však dívá ze širší perspektivy než Šupšáková (1998).

- 1) **Předkomunikační aktivity** charakterizují dítě od 2 let, kdy se dítě prvně snaží používat vědomou stopu pohybu rukou na papíře, tzv. dětské čmáranice.
- 2) **Prefonetická etapa** jsou děti 3. - 4. roku, kdy začínají objevovat možnost komunikace skrze psaní a kreslení. Mohou se zde objevit i prvky písmen, dítě se tak snaží komunikovat se světem a předávat mu nějaké zprávy o svých potřebách a pocitech.
- 3) **Polofonetická etapa** zahrnuje děti ve věku 4-6 let, v nichž si začínají uvědomovat vztahy mezi fonémem a grafémem a písmena už nejsou náhodná. I když dítě nezná všechna písmena, vybírá si znaky jemu podobné.
- 4) **Fonetická etapa** souvisí s elementární výukou čtení a psaní a jsou to děti od 5 do 7 let. Děti analyzují slova na hlásky, jimž přidávají příslušné znaky písmen, určují začátek a konec slova a dělají mezi slovy mezery.
- 5) Ve **fonetickém opisování**, které přímo navazuje na předchozí etapu, si děti ve věku 6-7 let osvojují základní principy gramatiky a pravopisu, díky čemuž si děti vytvářejí tzv. *gramatické povědomí*.
- 6) Poslední etapou je **přechod k vyvíjející se schopnosti psát pravopisně správně**. Zde dítě v letech 8-9 může věnovat pozornost i dalším částem analýzy slov a vět jako je morfologie, fonetika, sémantika, aj., protože jeho schopnost číst a psát je již velmi rozvinutá.

(BELÁSOVÁ, 2017)

Výuka čtení a psaní se nejčastěji rozděluje na dvě části, kdy děti půl hodiny čtou a druhou půlku píšou. Fyzicky náročnější psaní textů lze rozdělit i do třech částí jedné vyučovací hodiny.

V 1. třídě základní školy prochází obsah učiva třemi etapami, které Belášová (2017) popisuje jako: *přípravné období*, *nácvikové období* a *období čítankové*. **Přípravné období** se zaměřuje především na to, aby dítě připravilo na proces osvojování dovednosti čtení a psaní v oblasti psychologického charakteru – zrak, sluch, pozornost, paměť, představivost apod. Zde si dítě také utváří hygienické a technické návyky při psaní a čtení a uvolňuje ruku. Toto období používá dvě hlavní metody:

a) uvolňovací cviky

Uvolňovací cviky se dělají hlavně pro uvolnění ramenou, zápěstí a prstů, aby dítě bylo schopno používat jemnou motoriku potřebnou při psaní. Belášová (2017) je ve své knize dělí na *gymnastické* (rozcvičky) a *grafické* (psaní). Důležitou součástí těchto cviků je rytmizace a hlavně motivace, díky níž vzbudíme zájem pracovat. „*Vhodnou motiváciou žiak získa konkrétnejšiu predstavu o tom, čo má písať, a tým si cvik aj lepšie zapamätá.*“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 33)

b) přípravné cviky

Přípravné cviky se dělají po zvládnutí cviků uvolňovacích též s vhodnou motivací, jejichž výstupem jsou prvky písmen. Jsou to např.: „*vodorovná čiara (plná a prerušovaná), šikmá čiara (písaná zhora nadol), šikmá sklonová čiara – mierny oblúk oravý (směr písania zdola nahor), šikmá sklonová čiara – mierny oblúk ľavý, horný zátrh, dolný zátrh, zložený zátrh, horná slučka, dolná slučka, ostrý obrat (vratný ťah), polová.*“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 33-34)

Nácvikové období se zabývá především osvojením samotného psaní od vyvození písmen po podporu vlastního psaní. Postupně poznává všechny hlásky a učí se je psát do slabik a slov. Osvojení psaní probíhá v několika krocích:

- a) vyvození a nácvik psaní písmen
- b) nácvik psaní slabik
- c) psaní slov a jednoduchých vět
- d) opis psaného textu
- e) přepis tiskacího textu do psací podoby
- f) diktáty
- g) tvořivá cvičení

Čítankové (slabikářové a poslabikářové) období je zaměřeno na: „*zdokonaľovanie techniky písania, odpis a prepis textu, písanie podľa diktovania, precvičovanie pravopisných javov predpísaných pre 1. ročník, vytváranie kompetencií samostatne sa písomne vjadrovať.*“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 21-22)

Když si dítě osvojí všechny hlásky a tvary písmen, postupně se zkracují i jeho analyticko-syntetické procesy. Psaní i čtení se postupně zlepšuje a dítě si tyto schopnosti automatizuje. Tyto schopnosti se dále zdokonalují a procvičují, díky čemuž může učitel zvýšit i úroveň cvičebních úloh.

Dále se podíváme na požadavky na písmo. Základní požadavky na písmo jsou tři: čitelnost, úhlednost a plynulost.

Čitelnost

Čitelné písmo musí splňovat určitá kritéria: napsaná písmena a čísla jsou podle standardu, resp. odpovídají normě; tvary písmen a číslic jsou napsané zřetelně; mezery mezi písmeny, slabikami a slovy jsou pravidelné a úměrné velikosti písmen; šířka a výška písmen přibližně odpovídá standardním tvarům; sklon písmen je v rozmezí 70-75°; diakritická znaménka jsou správně umístěna; slova jsou napsaná jedním tahem, tzn. bez přerušování (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, BELÁSOVÁ, 2017).

Úhlednost

Úhlednost je vlastně estetická stránka psaného projevu. K estetickým projevům psaní patří např.: rytmus, tvar a kompozice. Rytmus můžeme vidět v řadě písmen do řádků, tvarem označujeme to, jak by měla písmena vypadat podle určené normy, a kompozice vychází z citu pro vyváženost, symetrii a celkovou úpravu psaného projevu.

Jako nejdůležitější kritéria pro úhlednost pak považujeme, že: písmo je v textu souměrně rozmístěné; řádky jsou jasně oddělené; písmena se podobají předepsané normě; tlak na pero je rovnoměrný; apod. (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, BELÁSOVÁ, 2017).

Plynulost

Plynulost je „*písanie slov jedným ťahom, bez prerušovania.*“ (Šupšáková, 1998, s. 96) Plynulost nám také prozradí, jak si učitel při výuce psaní vedl, což má potom vliv na rychlost psaní a čitelnost písma.

Pokud dítě zvládne všechny tyto požadavky, znamená to, že dodržuje tzv. *kvalitativní a kvantitativní znaky písma* (BELÁSOVÁ, 2017).

a) kvalitativní znaky písma

Belásová uvádí příklady podle V. Pence, který říká, že „*kvalitativne znaky, určujú vzhľad, kvalitu písma jako celku aj jednotlivých písmen.*“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 44)

- tvary písmen a číslic

Tento znak je ze všech znaků nejdůležitější, protože rozhoduje o tom, zda text vůbec přečteme. Dnes jsou tvary písmen v porovnání s předcházejícími značně jednodušší, viz obr. 1. Současné základní školy zdůrazňují jednotu v tvarech. Tvary jsou štíhlé, přehledné, jednoduché a lehce napodobitelné. Tyto tvary pak ulehčují nácvik písma a podporují jejich automatizaci (BELÁSOVÁ, 2017).

Obrázok 14 Normalizované tvary písanej latinky

A a	Á á	Ä ä	B b	C c	Č č
<i>A a</i>	<i>Á á</i>	<i>Ä ä</i>	<i>B b</i>	<i>C c</i>	<i>Č č</i>
D d	Ď ď	Dz dz	Dž dž	E e	É é
<i>D d</i>	<i>Ď ď</i>	<i>Dz dz</i>	<i>Dž dž</i>	<i>E e</i>	<i>É é</i>
F f	G g	H h	Ch ch	I i	Í í
<i>F f</i>	<i>G g</i>	<i>H h</i>	<i>Ch ch</i>	<i>I i</i>	<i>Í í</i>
J j	K k	L l	Ĺ ľ	Ľ ľ	M m
<i>J j</i>	<i>K k</i>	<i>L l</i>	<i>Ĺ ľ</i>	<i>Ľ ľ</i>	<i>M m</i>
N n	Ñ ñ	O o	Ó ó	Ô ô	P p
<i>N n</i>	<i>Ñ ñ</i>	<i>O o</i>	<i>Ó ó</i>	<i>Ô ô</i>	<i>P p</i>
Q q	R r	Ř ř	S s	Š š	T t
<i>Q q</i>	<i>R r</i>	<i>Ř ř</i>	<i>S s</i>	<i>Š š</i>	<i>T t</i>
Ť ť	U u	Ú ú	V v	W w	X x
<i>Ť ť</i>	<i>U u</i>	<i>Ú ú</i>	<i>V v</i>	<i>W w</i>	<i>X x</i>
Y y	Ý ý	Z z	Ž ž		
<i>Y y</i>	<i>Ý ý</i>	<i>Z z</i>	<i>Ž ž</i>		

Zdroj: Štefeková, K a R. Culková, 2009. Písanie v 1. ročníku. Zošit 5. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.

45

Obr. 1 – Normalizované tvary psané latinky (BELÁSOVÁ, 2017, s. 45)

- velikost písma

Velikost písma je dána výškou a šířkou písmene. Podle daných rozměrů pak rozdělujeme písmena na:

- „so základnou (střednou výškou) – patria tu písmená malej písanej abecedy (a, c, e, i, m, n, o, r, s, u, v, z, x),
- s hornou výškou – do tejto skupiny zaradíme písmená malej abecedy (b, d, h, ch, k, l, t,) a väčšinu veľkých oísmen (A, B, C, D, E, H, I, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, Z, X),
- s dolnou dížkou – iba písmena malej abecedy (g, j, p, q, y),
- s hornou a dolnou dížkou – z malých písmen je to iba jedno (f) a z veľkých písmen štyri (G, J, Q, Y).“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 46)

Šupšáková (1998) uvádí, že velikost písma je určena střední výškou, podle níž se charakterizují další velikosti. (Číslice jsou velké jako dvě třetiny písmene s horní délkou.) Velikost písmen určují pak v praxi fyziologické a psychologické možnosti, které autorka popisuje a rozděljuje podle ročníků. Přiměřená střední výška je: v 1. třídě asi 5 mm, ve 2. třídě 5-4 mm a ve třetí 4-3 mm, kdy s postupem věku se většinou písmo ještě zmenšuje klidně až na 2 mm. „Platí ale zásada, že čím je písmo menšie, tým je širšie.“ (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, s. 99)

- sklon písma

Sklon písma je daný jeho úhlem, který svírá s řádkem nebo s pomyslnou čarou. To nám umožňuje dobrou čitelnost a úhlednost textů a také i rychlejší zapisování. Standardní úhel, jež písmo svírá s řádkem po pravé ose písmena, je 70-75°, jak už bylo řečeno výše. Podle sklonu pak můžeme rozdělit písmo na: **písmo stojaté/kolmé** – písmo svírá pravý úhel; **písmo ležaté** – toto písmo svírá s řádkem 45 ° a méně; **písmo zvrácené** – úhel je vyšší než 90°; **písmo vějířovité** – písmo zhruba směřuje do jednoho bodu; **písmo rozvrácené** – každé písmeno má jiný sklon, viz obr. 2 (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998).

Obr. 2 – Typy sklonů u dětí na prvním stupni základní školy (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, s. 102)

Jako nejčastější vnější příčiny těchto špatných návyků psaní uvádí Belášová (2017) třeba: špatné návyky sezení, nesouměrná poloha předloktí obou rukou na lavici, nesprávná poloha nohou při psaní, nevhodné umístění sešitu při psaní, nevhodná lavice a židle, či nevhodné psací potřeby. Vnitřní příčiny pak mohou být z důvodu fyziologických zvláštností dítěte (zrakové, problémy s prsty a pažemi). Pro udržení čitelnosti, úhlednosti i plynulosti je však potřeba udržet optimální sklon písma (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998).

- rovnoměrnost písma

Rovnoměrnost znamená podle Belášové (2017) dodržení stejných výšek písmen stejného typu. Nedodržení původní výšky může být způsobeno například v nácvičce, kdy se dítě písmem vzdaluje od předepsaného vzoru a buď ho zvětšuje nebo naopak zmenšuje. Pro tyto případy pak existují písanky s pomocnými linkami, které by měly dítěti pomoci udržet dané výšky písmen stejného typu.

- jednotažnost písmen

Toto kritérium vychází přímo z třetího požadavku na psaní – plynulosti. Jde o psaní bez přerušování psacího pohybu s výjimkou některých dvojtázných písmen (x, X, T, K, F). Belášová (2017) uvádí, že diakritická znaménka píšeme většinou až po jednotažném napsání daného slova. To potom například ve zpětné kontrole textu.

- vazebnost písmen

Písmo můžeme vázat třemi způsoby: přímo, nepřímo a vratným tahem. U **přímo**ho napojení nepřerušujeme pohyb. Týká se to písmen: A, C, E, G, H, Ch, J, K, L, M, N, R, U, Y, Z, X. **Nepřímo** vážeme písmena D, F, O, P, T, V, W a malá písmena k nim připojujeme přerušením psacího pohybu. **Vratný tah** je pak u písmen B, I, S, s,

kdy nepřerušujeme psací pohyb a další písmena k nim připojujeme vratným pohybem po dolním oblouku. Speciální pozornost pak věnujeme nácvikům spojů u písmen b, o a v (BELÁSOVÁ, 2017).

- hustota a rytmizace písma

Zde také dodržujeme požadavky na písmo, při čemž dbáme na to, aby text působil jednotně a úhledně. Hustotu zde chápeme jako vzdálenost mezi slovy, písmeny a větami, kde nám pomůže malé psací písmeno n, které díky svým dvěma nožičkám zaručuje dostatečnou vzdálenost písmen a celé písmeno n pak stačí jako mezera mezi dvěma slovy. Rytmizace značí uspořádání písmen, slov a úseků v jakémsi estetickém celku (BELÁSOVÁ, 2017).

Podle Šupšákové (1998) můžeme pak ještě dělit hustotu a rytmizaci podle: písmene ve slovech, slovech v řádcích, či řádků na ploše papíru – vzdálenost mezi řádkami a směrem jejich vedení.

- úprava písemných projevů

K požadavkům na písmo napomáhá i celková úprava písemností. Jde o jakousi kompozici, která se skládá ze správně rozvržené plochy a uspořádání textu. Děti jsou od 1. třídy základní školy vedeny hned k několika pravidlům:

- *„na obidvoch stranách listu papiera vynechávame rovnako široké nepopísané okraje (v zošitoch s predtlačou sú predznačené),*
- *nadpis nad textom a prvý riadok odstavca píšeme v dvonásobnej vzdialenosti od okraja než ostatné riadky,*
- *dátum píšeme do pravého horného rohu,*
- *dbáme na šistotu zošita.“* (BELÁSOVÁ, 2017, s. 49-50)

Já si myslím, že úprava písma je důležitá v tom případě, pokud se dítě písmo učí. Dbát na krasopis v pozdějších letech od třetího ročníku základní školy je téměř zbytečné, protože většina z nás pak stejně tímto úhledným písmem nepíše a tvoří si svůj vlastní styl psaní. I my učitelé mnohdy nepíšeme tím písmem, které jsme se učili v první třídě, pokud nemusíme v rámci výuky či psaní oficiálních dokumentů, tak proč to vyžadovat po žácích.

b) kvantitativní znaky písma

Tento znak se nejlépe využívá při přepisu mluveného slova do psaného – jde o rychlost psaní/přepisu. Jedná se většinou o počet slov napsaných za minutu, jež jsou podmíněny osvojenou zručností i duševní a fyzickou vyspělostí dítěte. V první třídě však na tomto znaku písma nelpíme, protože se dítě psát teprve učí. V dalších ročnících pak rychlost psaní měříme orientačně většinou dvakrát ročně (BELÁSOVÁ, 2017, ŠUPŠÁKOVÁ, 1998).

2.2 Fyziologické a psychologické základy

Šupšáková (1998) jako první základ psané řeči uvádí mozek, který má dvě hemisféry. Podle výzkumu s názvem „Teorie morkové dominance“ pak můžeme předpokládat, že každá hemisféra se zabývá určitými druhy informací, má jiné funkce a řeší odlišné problémy.

„Lavá hemisféra je viac logická a verbálna, kým pravá hemisféra je viac intuitívna, tvorivá. Lavá sa zaoberá slovami, pravá obrazmi, lavá časťami a špecifikami, pravá celkami a vzťahmi medzi časťami. Lavá sa zaoberá analýzou, čo znamená rozkladať na jednotlivé časti: pravá syntézou, čo znamená dávať tieto časti dohromady. Lavá sa zaoberá postupným myslením, pravá súbežným a celostným myslením. Lavá je viazaná a čas, práva je na čase nezávislá.“ (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, s. 69)

Tato asymetrie přispívá i k tomu, jaká část mozku zodpovídá za to, zda je naše jednání spíše logické nebo citové. Mluvení, tvoření slov a jejich porozumění má na starosti levá hemisféra a pravá odpovídá za to, že člověk tyto podněty bude vnímat a porozumí jim. Dokonce dokáže díky pravé hemisféře rozlišit, jakou mají ostatní lidé náladu nebo odkud pocházejí (přízvuk) (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998).

Rozvoj schopností probíhá zhruba do osmi let nepřetržitou rychlostí. Dítě si je osvojuje svou hravostí a různou konfrontací s novými vjemy. Tento proces přispívá k dalšímu vývoji mozku jako jsou lepší organizace struktur mozku. Učení a prožívání je nezbytné pro to, aby se dítě naučilo psát. *„Dítě musí nejdříve v přímém smyslu chápat své okolí a uchopit předmět v něm rukama, tělem, očima a ušima.“* (LOOSEOVÁ a spol., 2001, s. 40-41)

Ke psaní významně přispívají mozková centra, která jsou zodpovědná za to, zda dítě správně slyšelo, vidělo a dokázalo zopakovat dané slovo, větu atd. Pro sluchovou

analýzu tzv. **akusticko-řečové regulační ústředí** (AŘRÚ) pracuje *centrum W*, neboli Wernickeovo sluchové centrum řeči. *Centrum B*, neboli Brockovo motorické centrum řeči, a motorické *centrum M*, též motorická dráha, ovládá mluvenou řeč tj. **motoricko-řečové regulační ústředí** (MŘRÚ). A *centrum Z*, též Déjerinneho zrakové centrum řeči, má na starosti **vizuální složku** (VS) – vnímání, zrak. Samozřejmě k těmto základním pak patří ještě smyslové orgány a další centra, která výrazně přispívají ke psaní a čtení (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998).

AŘRÚ „*při osvojování písania spočíva v tom, že sluch neustále vykonáva sukcesívnu (postupnú) syntézu následne idúcim zvukom, vytvará zvukový obraz slova, ktorý sa upevňuje aj artikuláciou zvukov.*“ (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, s. 75)

MŘRÚ má dvě složky – motoricko-artikulační a kinestetickou. Motoricko-artikulační složka řeči se stará o tu kinestetickou, která funguje v nižších oblastech motorické kůry Brockova centra, jehož je součástí.

VS pomáhá dětem hlavně v začátcích, kdy se teprve učí mluvit, a následně poznávají písmenka a správně je čtou. Nicméně v dalším životě ji používáme stále, abychom z grafému učinili foném a opačně (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998).

Další významnou složkou pro psaní je paměť, díky níž si dítě všechny vjemy vybaví a správně je použije. Podle Šupšákové (1998) je nejdůležitější vrozená vizuální paměť, která se vztahuje na tvar a na upořádání v prostoru. Dále pak paměť zvuková, která vytváří velmi dobré spoje, díky nimž jsou pak lepší výsledky v psaní. Můžeme ji procvičovat pomocí různých básniček a říkanek, které učitel děti učí nazpaměť, což pak významně přispívá ke správné reprodukci písma. V neposlední řadě má své místo i motorická paměť, která slouží k upevňování a rozvoji pohybové zručnosti a návyků a různých činností.

Aby dítě správně pochopilo písmeno, je potřeba v něm utvořit správnou představu o tvaru a postupu jeho tvoření. Kvůli tomu se na začátku školní docházky všude po třídě rozvěšují obrázky s písmeny a slovy, aby je stále vidělo před sebou, a tudíž mělo správně zafixovanou onu představu písmene. Šupšáková (1998) dává šest základních rad k tomu, jak postupovat:

1. správně vidět
2. správně vyslovit

3. umět ho vyhláskovat + určit první a poslední foném
4. umět ho zpět spojit do grafému a představit si ho
5. umět foném napsat
6. umět fonémy správně poskládat do grafémů

Tento systém pak pomohl k určování naší laterality – praváctví a leváctví. Zda dominuje naše pravá nebo levá ruka, určuje dominantu té či oné hemisféry. Vývoj laterality popisuje Šupšáková (1998) pomocí pohledu psychologa J. Kocha: „*V tretom až šiestom mesaci dieťa siahá po predmetoch jednou rukou a druhá ruka zostáva v pokoji, alebo vykonáva nejaké nadbytečné pohyby. Postupne začne pracovať obidvoma rukami a zrkadlovo symetrické pohyby vykonáva súčasne. V tretom štvrtročí sa nauší striedať ruky v rytmickom slede – ľavá uchopí, pravá púšťa a naopak. Až ziačatkom štvrtého štvrtročia svojho života dokáže vykonávať súčasne a zámerne rôzne pohyby oboma rukami: hlavný pohyb jednou rukou a druhou rukou pohyb menej náročný, pomocný. ...*“ (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, s. 80) Z toho vyplývá, že svoji dominantní ruku, stranu, si dítě vybírá někdy v začátcích čtvrtého roku života. Což znamená, že už většinou ve školce ví, jakou rukou se mu lépe pracuje.

Přeučováním by se narušil přirozený vývoj dítěte, což by znamenalo, že v něm vyvoláme třeba úzkost a uzavřenost, obecně citovou zábranu, díky níž se může objevit i narušení či zastavení vývoje řeči, což vede k dalším a dalším problémům (narušení myšlení, celková zaostalost, neúspěšnost ve škole apod.). Stejně jako praváctví je leváctví vrozená dispozice, která nás informuje o přirozeném projevu laterality, jež poukazuje na dominanci pravé či levé strany těla (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, s. 85).

Na poznávání laterality už existuje několik možných testů a cviků – Příhoda, Sovák, Matějka, Drnková a další. Každý z nich má svůj osobitý pohled na věc a každý test proto vypadá trochu jinak. Všechny se ale zaměřují na podstatu věci a pomáhají dětem, se pro ně správně rozvíjet. Zřetelný projev pravorukosti či levorukosti se objevuje mezi 5. a 7. rokem života, v nichž se dítě může projevit i jako obouruční či ambidextrie, což „*sú vlastne vrodení ľaváci s mimoriadnep ohybovými schopnosťami, ktoré si v plnej miere obhájili vedúce postavenie svojej ľavej ruky, ale navyiac dokázali už v predškolskom veku všetkému naučiť i ruku pravú, aby tak vyhovelí a prispôsobili sa pravorukému spoločenskému prostrediu.*“ (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, 84) Kvůli tomu je důležité včas podchytit správný výběr laterality, aby se vybrala správná metodika pro osvojení

dovednosti psaní. Pokud však test nepomůže, učitel se spojí s pedagogicko-psychologickou poradnou, se kterou dítě sleduje, a spolu s rodiči se společně radí o tom, jak postupovat s jeho výukou a výchovou (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998).

3. Školní zralost a připravenost dítěte

Pojmy školní zralost a připravenost se někdy dosti překrývají, ale znamenají něco jiného. Celkově to ale znamená zjištění, zda je dítě připraveno na nároky školního prostředí.

Školní připravenost souvisí s výchovou a vlivem vnějšího prostředí (sociální zkušenosti). Spadají sem například: verbální připravenost, připravenost pro roli žáka, umění zvládnout určité normy chování aj. Při tomto zkoumání se zaměřujeme na: jeho chování, samostatnost, aktivitu, řečový projev, fungování při záměrné i nezáměrné činnosti a obecně na jeho emocionální stabilitu a prožívání. Též sem patří i motorická oblast (OTEVŘELOVÁ, 2016).

Školní zralost je o vnitřních předpokladech pro dozrávání CNS¹. To pak ovlivňuje dětskou odolnost při zátěži, snižuje emoční labilitu a podporuje soustředění. „*CNS ovlivňuje například laterální, motorickou a senzomotorickou koordinaci a zrakovou a sluchovou percepci.*“ (OTEVŘELOVÁ, 2016, s. 55)

Než začneme s přípravou dítěte do školy, měli bychom ho znát (brát v potaz jeho individualitu) a brát to jako komplexní učení. „*Příprava předškoláka by měla být pozvolná, nenásilná, respektující vývojový stupeň konkrétního dítěte.*“ (OTEVŘELOVÁ, 2016, s. 57) Každé období našeho věku poskytuje různé oblasti, které se dají rozvinout v tomto čase nejlépe. To je dobré nepromeškat! Postupujeme od nejjednodušších úkolů k těžším, abychom docílili právě té nenásilné formy učení, kterou chceme. Obtížnost stanovujeme podle toho, na jaké úrovni dítě je a podle potřeby se můžeme buď vrátit k lehčím úkolům, nebo naopak obtížnost zvýšit. Vždy je ale potřeba, aby se dítě bavilo a vidělo svůj úspěch. To totiž docílí pozitivní vnitřní motivace, která je pro dítě ta nejlepší (OTEVŘELOVÁ, 2016).

Dopomoc je také velmi důležitá. Neznamená to ale, že vše za dítě uděláme my. Hledáme spolu možnosti řešení úkolu a tím rozvíjíme jeho umění přemýšlet. Ať rodiče, vychovatelky nebo učitelky – vždy by to měli být pouze průvodci, ne sluhové, protože nám jde o to, aby se dítě co nejvíce podílelo na výsledku. Tím si vybuduje paměťové spoje, které mu umožní je znovu někdy v budoucnu použít. (OTEVŘELOVÁ, 2016)

¹ CNS – centrální nervová soustava

4. Grafomotorika a motorika

Význam grafomotoriky je v psaní, ale i dalších činnostech jako je kresba, hraní na nástroj a jiné, velmi stěžejní. Pokud se dítě od mateřské školy důkladně nevěnuje rozvoji své hrubé a jemné motoriky, nemůže kvalitně vykonávat další činnosti v pozdějším životě. Proto si myslím, že je důležitou součástí této diplomové práce.

Správný vývoj motoriky sledují rodiče, pediatři a později i pedagogové. Když se správně rozvine **hrubá motorika** (přetočení miminka, zvednutí hlavičky, chůze, ...), jemná motorika jde pak mnohem lépe. **Jemná motorika** se na rozdíl od hrubé zabývá jemnějšími, drobnějšími pohyby (manipulace s drobnými předměty, zručnost prstů a ruky). Ty jsou později přesnější, účinnější a specializovanější jako například psaní, počítání, šití apod. To můžeme vidět v různých kresbách, na omalovánkách a později na písmu samotném. Důležité je ale si uvědomit, že nezáleží pouze na fyzickém projevu rukou, nohou a těla, ale také na tom, jak dobře nám slouží a funguje mozek (OTEVŘELOVÁ, 2016).

Ve školce si dítě zdokonaluje koordinaci svých pohybů, aby mohly být plynulejší a přesnější. Tento proces je poměrně rychlý a staví na předchozím rozvoji hrubé motoriky. Dále je dobré podporovat motoriku velkých svalových skupin, čímž rozvíjíme i propojení pravé a levé hemisféry (OTEVŘELOVÁ, 2016).

Doležalová v knize *Grafomotorika v projektech* (2016) uvádí, že k tomu, aby dítě zvládalo nároky školního prostředí, potřebuje se v předškolním období zaměřovat především na tyto oblasti:

- Smyslové vnímání (zrak, sluch, hmat i vnímání těla)
- Diferenciační neboli rozlišovací schopnosti (zrak, sluch, hmat, fonematically sluch, ...)
- Prostorová orientace a představivost (pravolevá orientace, nahoře-dole, vpředu-vzadu)
- Časová orientace
- Paměť (zraková, sluchová, ...)
- Analyticky-syntetické činnosti zrakové a sluchové
- Rytmičké cítění

Díky rozvoji těchto oblastí většinou dítě dosáhne požadované úrovně hrubé a jemné motoriky a její koordinace se smyslovým vnímáním. K tomu je také potřeba správně rozvíjet řeč a vnímání, které dítěti výrazně napomohou v dalším učení. Dalším užitečným společníkem pro zlepšování a zvyšování úrovně motoriky je motivace, individuální, základní pracovní dovednosti daného dítěte a též hygienické návyky (DOLEŽALOVÁ, 2016).

Grafomotorika jsou psychické i motorické činnosti, které jsou potřebné ke psaní, kreslení a malování. „Kvalitní grafomotorika staví na vyvrálé hrubé motorice, na motorické koordinaci, na postupném vývoji hybného systému od paže, ruky až k prstům.“ (OTEVŘELOVÁ, 2016, s. 118) I v předškolním vzdělávání se rozvíjí jemná motorika v podobě pohybů zápěstí, prstů a rukou.

Velmi důležitou kapitolou pro správný rozvoj dítěte jsou **dětské kresby**. Podle nich, a jiných grafických projevů dítěte, můžeme také určit, zda je smutné, našťvané nebo se cítí dobře. Též zde můžeme sledovat vyvrálost, úroveň a souhrn všech prvků mozkové činnosti (OTEVŘELOVÁ, 2016).

Looseová (2001) už nám výše ukázala její pojetí. Mlčáková (2009) ještě pojednává o tomto tématu poněkud podrobněji. Prvními grafickými pokusy dítěte jsou **čmáranice**, kterých se využívá při procvičování hrubé motoriky. To je základ, ze kterého vycházejí psychologové i pedagogové.

Mlčáková (2009) tvrdí, že dítě před druhým rokem života má z pohybu tužkou či pastelkou po kreslící ploše radost. Kreslí většinou kruhovitě tvary a má radost z toho, že zanechává nějakou stopu. Postupně se jeho vnímání a koordinace rozvíjejí natolik, že dokáže napodobit některé tvary a linie, z nichž vznikne jakási přímka či úsečka. Mlčáková (2009) odkazuje na Příhodu (1977), který tuto etapu označuje jako „**prvotní obrys**“.

Dále odkazuje na Příhodu (1977) a Plevovou (2003) v dalším pojmu „**lineární náčrt**“, který dítě provádí kolem čtvrtého roku života. To znamená, že kreslí základní podobu předmětu a kreslí „**details**“, které považuje ono samo za důležité. Následující fází dětské kresby je tzv. **realistické období**, při němž dítě kreslí z paměti a představy daného předmětu. Zde již přidává details, které k dané osobě nebo předmětu pasují v daný moment kresby (deštník, míč, záclony, ...). A po desátém roce života nastupují tzv. **naturalistické kresby**, též odkaz na Příhodu (1977) a Plevovou (2003). Dítě kreslí

pohyby, proporce těla, činnosti, perspektivu, zkouší stínovat, to vše z profilu (MLČÁKOVÁ, 2009).

Jakmile dítě začne vědomě používat grafické nástroje, rozběhne se série nově naučených i prohloubených schopností a dovedností potřebných pro další rozvoj grafomotoriky (jemné motoriky, koordinace ruky a oka, zrakové a sluchové vnímání, poznávací procesy, myšlení a řeč). Grafomotorika v tomto období tedy rozvíjí převážně psychické procesy (DOLEŽALOVÁ, 2016).

Každopádně Looseová a spol. (2001) zdůrazňuje nejprve ovládnutí některých základních oblastí vnímání jako třeba vnímání hmatové, kinestetické, díky němuž si můžeme uvědomit naši polohu těla v prostoru, a vestibulární vnímání rovnováhy. Až dítě zvládne tyto základní oblasti, teprve pak je možné u něj rozvíjet vyšší úrovně smyslových funkcí.

To, co bude ovlivňovat grafomotoriku u dítěte, má podle Doležalové (2016) dva pohledy:

- **Exogenní** – to jsou všichni činitelé, kteří dítě ovlivňují zvnějšku. Činitelé jsou na úrovni rodiny a jejích členů, vzděláním i materiálními podmínkám. Jaké mají v rodině hodnoty, názory, zájmy, apod. Také, zda podněcují jeho rozvoj a jestli mu pomáhají a pozitivně ho motivují. Nejen však rodiče a rodina má takový vliv, v trochu pozdějším věku pak záleží i na mateřské školce a jejím působení jak ze strany učitelek, tak ze strany dětí.
- **Endogenní** – zde je podstatný stav dítěte (např.: citový), úroveň, které dosáhlo a také souhra všech mozkových aktivit při grafomotorické činnosti. Důležité jsou také předpoklady dítěte, a jejich stav, pro psychickou a fyzickou činnost spolu s jejich souhrou.

4.1 Grafomotorická cvičení

Grafomotoriku podporujeme pomocí uvolňovacích cviků, které jsou popasné výše. Kvůli nedokončené osifikaci kůstek a kostí provádíme tyto činnosti sice pravidelně (vícekrát týdně, několikrát za sebou), ale ne moc dlouho, tzn. dělat pauzy. Uvolňovací cviky musíme provádět i po té, co jsme cvičili psaní a kreslení, tj., kdy je ruka již unavena (OTEVŘELOVÁ, 2016).

Je potřeba grafomotoriku rozvíjet postupně. Jak už vyplynulo z předchozího povídání, začíná se u hrubé motoriky a seznamuje se s grafickými prostředky a materiály. Postupně se dítě dostane k vlastnímu rozvoji grafomotoriky na podporu jemné motoriky a jiných psychických funkcí. Jdeme od jednoduchého ke složitějšímu, což pak vyžaduje i větší soustředěnost a koordinaci. S věkem se prodlužuje doba, kdy je dítě schopno vykonávat tyto cviky, ale stále musíme mít na paměti, že je nechceme přetížít (DOLEŽALOVÁ, 2016).

Jemná motorika v rukách je zaměřena na práci s prsty. Svaly se na ruku postupně zdokonalují díky opakovanému nácviku a procvičování s jemnými předměty (nejen psacím náčiním) – stavebnice, kostky, mozaiky, korálky, látky, tkaničky, modelování, vykrajování apod. Díky různým typům činností se rozvíjí různé svaly a tím se procvičují k držení tužky a pera a následně ke psaní samotnému (OTEVŘELOVÁ, 2016).

Pro rozvoj grafomotoriky je vhodná názornost a aktivní přístup dětí, ale i dospělých, k nácviku nových dovedností. Když má pak na starost dítě učitelka, je dobré, aby využívala činnosti a náměty, které ho povzbudí, motivují, aby střídala grafomotorická cvičení a prokládala je pohybovými aktivitami. Dobré pohybové cvičení, jež poskytuje duševní uvolnění, ale podporuje i svalovou koordinaci, je dětská jóga (DOLEŽALOVÁ, 2016).

V různých publikacích můžeme najít různé hry pro rozvoj hrubé i jemné motoriky. Pro malé děti převážně v herním provedení. Jsou to třeba hry s rytmizací, hry s chůzí, skákáním, lezením, chůze po zvýšených plochách apod. Tam, kde to dětem nepůjde, je podporovat, tam, kde jsou naopak dobří je chválit a zde napojovat další a další úrovně pro jejich rozvoj. (OTEVŘELOVÁ, 2016) Doležalová (2016) ještě dodává, že je dobré motivovat po celou dobu provádění cviků a jiných činností a nabádá, abychom motivovali třeba i nějakým příběhem, z něhož tyto činnosti přirozeně vyplývají. Pro děti jsou totiž aktivity z běžného života atraktivní, chtějí je napodobovat a vykonávat.

Mlčáková (2009) uvádí svých pět speciálních cvičení, která podle jejich zkušeností velmi dobře fungovala při rozvoji grafomotoriky u předškoláků a školáků začátečníků. Každé z nich prováděla s dětmi denně zhruba 3-5 minut.

1) Uvolněný předklon

Cvičení je zaměřeno na uvolnění těla. Je prováděno ve stoje a žák podle pokynů a předchozí ukázky udělá volný předklon spuštěním hlavy a horních končetin. Učitel má roli pozorovatele, provádí kontrolu a opravu pro lepší uvolnění.

2) Navození dovnitř otočeného příčného úchopu

Cvik je opět ve stoje a navazuje na předchozí aktivitu. Pomalu rozhmitají horní končetiny a lehce uchopí tužku, která je položena vedle kreslicí podložky, přirozeně rozvinutým držením, na které navazuje dovnitř stočený příčný úchop. Než žák začne kreslit/čmárat oběma rukama, postup chycení tužky se párkrát opakuje.

3) Dovnitř otočený příčný úchop tužek a plynulé čmárání kruhů oběma rukama

Plynule navazuje na přechodí uvolněný předklon, dovnitř stočeným příčným úchopem tužek. Učitel předvede čmárání kruhů oběma rukama v počtu nejméně 5-7. Žáci čmárají a napodobují tak učitele spolu s dovnitř otočeným příčným úchopem. Dle potřeby může učitel vést obě ruce žáka.

4) Navození správného držení tužky

Cvičení je opět ve stoje a navazuje na předchozí cviky. Skrz rukama vytvořený dalekohled pozorují žáci svět okolo sebe. Poté dostanou do ruky tužku (vyberou si sami, kterou rukou si ji vezmou), čímž zjistíme, jakou ruku daný žák preferuje. Tento jev se pak dále pozoruje, aniž by se ovlivňoval. Dítě se v této etapě samo snaží přijít na správný úchop psacího prostředku. Postupně se učí správně držet tužku a tento cvik si musí dostatečně procvičit, aby se z něj stal návyk.

5) Správný úchop tužky a plynulé čmárání kruhů oběma rukama

Cvik je opět ve stoje a navazuje na předchozí cvičení teprve tehdy, když dítě správně drží tužku. Při špatném držení učitel vede ruku dítěte a držení tužky opravuje. Často cvičení pak opakuje.

(MLČÁKOVÁ, 2009)

Autorka zde ještě doplňuje, že je dobré tato cvičení provádět s rodiči nebo i s žákem v roli učitele. Také mají děti rády čmárání se zavřenýma očima, takže je občas doporučuje nechat, aby zkoušely. Zdůrazňuje rytmičnost, plynulost a lehkost pohybu, aby

cvičení dávalo smysl, spolu s jednoduchou říkankou, písničkou nebo příběhem. Ale žáky do slovního doprovodu rozhodně nenutíme, často se přidají sami. Když vzniká přítlak na tužku, zpočátku na něj neupozorňujeme, postupně se začne měnit sám v důsledku motivací, zkušeností s grafickou linií a též zlepšením koordinace vizuomotoriky (MLČÁKOVÁ, 2009).

Jiná cvičení jsou například pomocí přírodnin. Ty uvádí Doležalová (2016) spolu s několika dalšími návrhy. „*Vnímání přírodních materiálů přispívá k poznání skutečného světa a k pozitivnímu vztahu k přírodě.*“ (DOLEŽALOVÁ, 2016, s. 28) Dítě rozvíjí jemnou motoriku právě třeba pro špetkový úchop, o kterém budeme hovořit v následující kapitole. Hmat je pro nás jeden ze základních smyslů, kterým získáváme informace a zkušenosti o rozmanitosti povrchu. Manipulací s přírodninami si děti uvědomí vlastní tělo (např.: pohyby prstů) a učí se ho ovládat a pracovat s ním. Toho pak využívají při úchopu psacího náčiní, nejen při psaní, ale i při kreslení a herně-sportovních aktivitách. Každá tato činnost rozvíjí spolupráci a koordinaci pravé a levé hemisféry, která já potřeba ke správnému ovládnutí rukou a očí ve spolupráci stejně, jako je to u hemisfér mozku. Také se zdokonaluje orientace v prostoru, představivost a myšlení (DOLEŽALOVÁ, 2016).

Jako příklad aktivity s přírodninami uvádí Doležalová (2016) činnost *Vnímání prostřednictvím modelování*. V této aktivitě žáci vymodelují různé tvary, nalepí je na papír a pak je hmatem poznávají, samozřejmě se zavřenýma očima. Co vymodelují, pak nakreslí nebo napíšou. Dále pak mohou obtahovat rýhy i složitější obrazce například z geometrie.

Dalšími aktivitami mohou být třeba rozpoznávání zvuků zvířat, slov, zvuků nástrojů, rozlišovat hlásky na začátku a na konci (na konci předškolní docházky a v první třídě), později uprostřed slova. Pohyb v prostoru je také důležitý hlavně proto, aby žáci pak zvládali psát písmena v určitém směru. Prostorovou orientaci cvičí pomocí představ větší-menší, nahoře-dole, vpravo-vlevo, křivý-rovný, apod. Můžeme vytvářet pohybové hlavolamy, zjednodušené opičí dráhy, labyrinty, učit je poznávat geometrické objekty a jejich tvořivosti (učit se vidět objekty nesestavené a vytvářet nové) (DOLEŽALOVÁ, 2016).

Krásné příklady uvádí Janečková ve své knize *Hry pro pravo-levou orientaci (a pro radost)* (2004). Knihu člení do patnácti sekcí zaměřených vždy na jednu hlavní pomůcku. U všech aktivit doporučuje autorka pravidelnost a hlavně motivaci spolu

s nenuceným prostředím. To Janečková (2004) zdůrazňuje především – do činností dětí hlavně nenutit! Všechny hry zde vyjmenovávat by bylo nesmyslné, ale pro představu jich pár uvedu.

Jedna z prvních her, která mě zaujala, byla ze sekce *Světlo a stín*. Děti se zde zaměří na zrakové vnímání, senzo-motorickou koordinaci a relaxaci. Jedna z hlavních předností je ta, že Janečková (2004) uvádí své hry motivačním příběhem. Čtenář si pak může hry snáze představit a hlavně je umí pak i správně zařadit do podobných situací, pro které jsou ty pravé. Děti si pomocí baterky ukazují cestičku ze světla a ostatní si dle svého výběru zvolí nohu, kterou do světla skáčí (baterka svítí pouze na zem). Děti se několikrát vystřídají a vybírají si, kterou nohou se jim skáče do světla lépe. Následuje i skok do světla oběma nohama. Totéž se provádí i s rukama a světlem na stěně (JANEČKOVÁ, 2004).

Další sekce, co mě zaujala, se jmenovala *Mýdlo*. Hra *Skokani* se zaměřuje na vnímání čichem, hmatem a na odhad vzdálenosti. Děti mají mokré ruce umyté mýdlem a drží každý jedno své mýdlo. Mýdlo se stane „žábou“ a opatrně přeskakuje z jedné ruky do druhé. Potom může skákat do rukou kamaráda a nakonec i kamaráda, který stojí za námi. Mýdlo by nemělo spadnout na zem, proto je dobré děti upozornit na tu opatrnost a soustředěnost pohybu tak, aby spadnutí zabránily (JANEČKOVÁ, 2004).

Ještě jedna aktivita s mýdlem byla velmi pěkná a krásně využitelná pro nácvik kresby. Do vlhkého mýdla každé dítě vyryje značku a ukáže jí ostatním. Mýdlo se dá do košíku a děti pak hledají majitele každého mýdla. Vlhkým mýdlem pak děti kreslí na zrcadlo nebo barevné papíry značky, které si zapamatovaly, značku, kterou ještě nikdo nemá apod. Skrze hru s mýdlem děti cítí vůni a ta jim navozuje trochu jiné prostředí, které potom můžeme využít v následné relaxaci (JANEČKOVÁ, 2004).

Tyto příklady jsou pouze nástin možných grafomotorických činností. Existuje jich mnohem více, ale předmětem této práce není je všechny vyjmenovat.

Mně konkrétně se osvědčilo používání cvičení spojené s velkými plochami. V první třídě děti bavila *Hra na malíře*, kdy jsme pracovali s velkou plochou papíru a snažili se dělat jedním tahem co nejvíce kruhů, silnic, sněhuláků apod. Tady bylo vhodné, aby papír neležel na stole, ale nejlépe na stojanu tak, aby se nad něj dítě nemuselo nijak nahýbat. To totiž vedlo pak k tomu, že zatínalo ruku i celou paži až k ramenu, čímž tento grafomotorický uvolňovací cvik postrádal na významu.

4.2 Grafomotorické poruchy

„*Grafomotorika je ovlivněna úrovní jemné a hrubé motoriky, pohybovou koordinací, senzomotorickou koordinací a úrovní vývoje psychiky.*“ (DOLEŽALOVÁ, 2016, s. 55) Vyhodnocování provádíme na základě **pozorování** při různých činnostech, také pomocí **rozhovorů** a **analýzy jejich grafomotorických projevů**. Dětská kresba neprozrazuje pouze jejich emoční stav, ale také úroveň psychiky, rozvoje jemné motoriky, senzomotorické koordinace a dalších poznávacích funkcí.

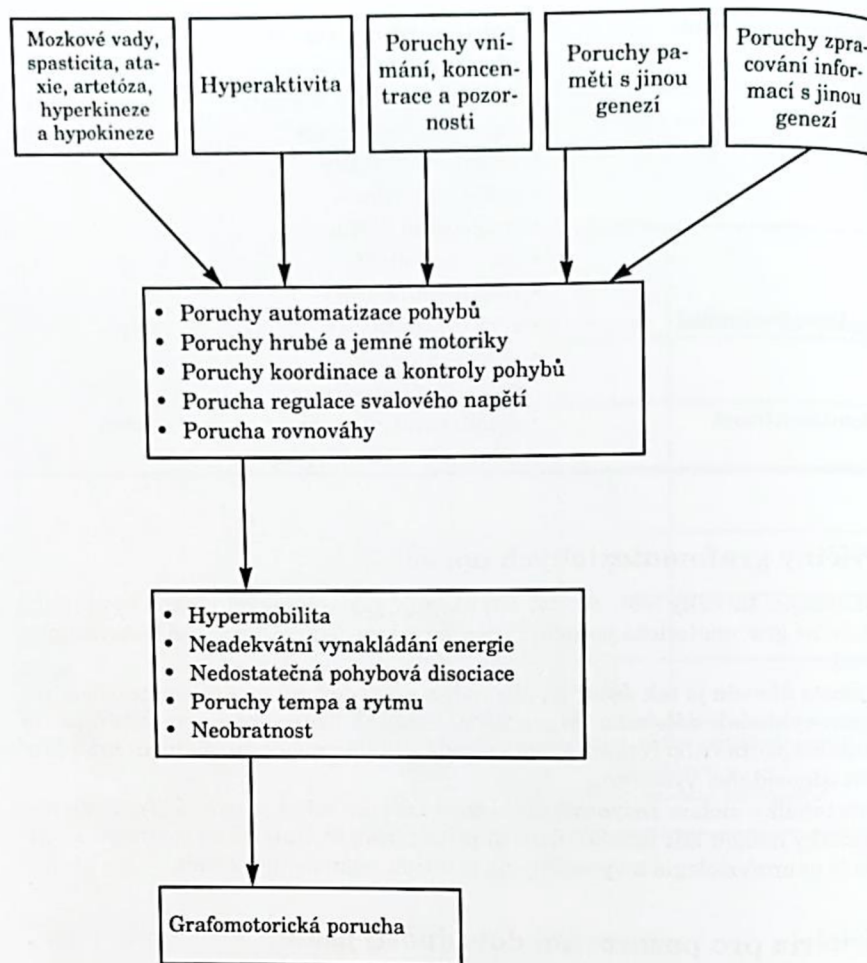
Dle Doležalové (2016) si všímáme: úchopů, manipulace, úrovně hrubé a jemné motoriky, laterality, psychických projevů, a dalších.

Toto spektrum v podstatě popisuje i Looseová a spol. ve své knize *Grafomotorika pro děti předškolního věku* (2001) a udává kritéria pro pozorování dovedností ve psaní.

Při pozorování, podle ní, musíme a nesmíme:

- nehodnotit
- neopravovat s výjimkou situace, kdy chcete pozorovat reakci dítěte na toto opravování
- mít dostatek času
- do dění pozorování a činnosti zasahovat co nejméně
- pozorovat nepřímo a bez vyrušování
- pozorování opakovat a ověřovat výsledky změnou pozorovacího procesu
- dělat si poznámky před žákem, v případě potřeby mu je vysvětlit
- vnímat detaily a srovnávat stejné situace za jiných podmínek
- zapisovat si odchylky a zvláštnosti

Looseová a spol. (2001) také uvádí jakousi pyramidu a souvislosti poruch, které vedou ke grafomotorické poruše, viz obr. 3.

Obr. 86 Možné příčiny poruchy ve vývoji psaní

Obr. 3 – Možné příčiny poruch ve vývoji psaní (Looseová a spol. (2001, s. 70)

Některé zárodky můžeme již v počátcích umírnit nebo úplně odstranit se správnou péčí. Vady a poruchy s fyziologickým základem můžeme zmírnit, ale odstranit většinou úplně nejdou.

5. Hygienické návyky, technické požadavky a pomůcky

Při výuce psaní se vždy, jak v začátcích, tak nejlépe po celou školní docházku dbá na to, aby si dítě osvojilo správné návyky sezení a držení psacího náčiní. Tyto návyky pak pomáhají odklánět problémy, které si dítě jejich absencí může způsobit.

Sklon a směr písma a vůbec celkové čtení textů v České republice je tvořeno pro praváky, podle nichž se také dříve dělaly veškeré výzkumy a tvořily metodiky. Tudiž i návyky při psaní a technické požadavky na žáky, alespoň v prvních ročnících, jsou tvořeny podle nich. Proto je při výuce dobré mít na paměti tyto nároky a vybrat „ty správné“ a nejjednodušší, když se rozhodujeme, které psaní je vlastně pro leváky to nejlepší.

RVP ZV (2021, s. 18-19) vymezuje očekávané výstupy a učivo v písemném projevu takto:

- *„zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním*
- *píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev*
- ...
- *základní hygienické návyky (správné sezení, držení psacího náčiní, hygiena zraku, zacházení s grafickým materiálem)*
- *technika psaní (úhledný, čitelný a přehledný písemný projev, formální úprava textu)“*

Podle těchto bodů Mlčáková (2009) předkládá obecné oblasti pro hygienu psaní:

- správné sezení a držení těla při psaní
- natočení psací podložky, papíru, sešitu
- správný úchop tužky či jiného psacího náčiní
- osvětlení psací plochy
- doba, kdy dítě píše
- radostné prostředí ke psaní

5.1 Sezení a uspořádání pracoviště

Už v předškolním věku je důležitý nácvik a postupné vytvoření návyku na správné sezení u pracovního stolu, protože u něj nejen děti ale i my dospělí strávíme později spoustu času. To, jak sedíme, potom utváří příjemné podmínky pro to, abychom byli

produktivní, soustředění, abychom dobře psali atd. Aby to bylo příjemné, závisí na individuálních potřebách dítěte, ale i tak jsou určitá pravidla, podle kterých bychom se měli řídit (OTEVŘELOVÁ, 2016).

Správné sezení by mělo být stabilní a pohodlné tak, aby váha těla byla rozložena na celé sedadlo. (BELÁSOVÁ, 2017) Nohy, podporující stabilitu sezení, by měly spočívat na podlaze zhruba v pravém úhlu. Belášová (2017) i Šupšáková (1998) upozorňují na to, že by sezení nemělo být násilně a strnulé. Jednak proto, že napětí neumožňuje vést dobře ruku při psaní, a také kvůli tomu, že žák svalové napětí dlouho nevydrží. Šupšáková (1998) upozorňuje, že tyto požadavky by se pak měly dodržovat a kontrolovat, aby se staly opravdovým návykem a ne jen něčím, co se ve škole jen tak řeklo.

Trup by se neměl dotýkat lavice, ale zároveň je stále trochu nakloněný dopředu tak, aby se mezi něj a desku lavice vešla dětská ruka. Ramena jsou v jedné rovině a předloktí s lokty pomáhají dotvářet stabilitu správného sedu. (BELÁSOVÁ, 2017) Paní Šupšáková (1998) také upozorňuje na chybná držení, při nichž je žák nakloněn mírně doprava, doleva nebo je jeho tělo třeba i shrbeno. Tyto chyby mohou souviset s několika zdravotními obtížemi např.: skolióza, kyfóza, oční vady nebo i další.

Hlava je při psaní mírně nakloněna – vzdálenost od lavice doporučuje Belášová (2017) 30 cm a Šupšáková (1998) 30-35 cm. Když by žák měl hlavu níže, nemělo by takový rozhled a projevilo by se to třeba ve špatné rovnoměrnosti písma nebo později i nějaké oční vadě (BELÁSOVÁ, 2017).

5.2 Vedení ruky a paže

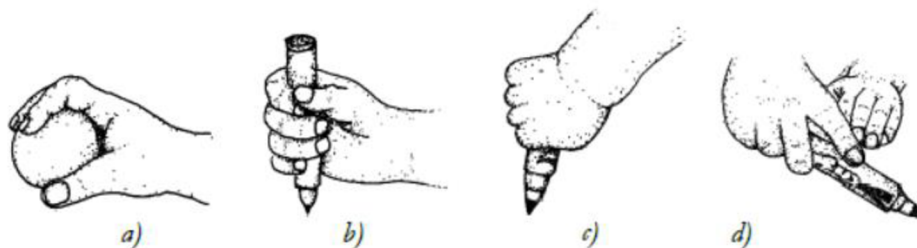
Pravá ruka je opřena hranou dlaně o lavici a lehce drží tužku/pero. Levou si žák přidržuje papír nebo sešit. Předloktí je volně položeno na lavici do pravého úhlu od středu – žáka. Co se týče loktů, Šupšáková (1998) také říká, že každá změna polohy loktů má vliv na kvalitu písma (větší vzdálenost loktů od těla může vytvořit stojatý sklon písma, nedodržení písma v řádku apod.). Lokty tedy zůstávají na místě a pohybují se pouze předloktí. Když tomu tak není, žák obvykle přestane psát. To v podstatě říká i Mlčáková (2009), která tvrdí, že kdyby žák měl nepohyblivé lokty, mohlo by to vést ke stálému naklání sešitu, až ke krajnímu typu písma – a to *ležatému*. Naopak, když je loket oddálen více od těla a sešit zůstává v doporučené pozici, dítě pak píše spíše *stojaté písmo*, tj. bez náklonu, viz kapitola 2.2.1 obr. 2 (MLČÁKOVÁ, 2009).

5.3 Poloha papíru

I poloha sešitu/papíru ovlivňuje kvalitu psaní. Dle Belásové (2017) musí být celý papír na lavici tak, aby psací ruka dělala při psaní jakousi čáru, která je souběžná s řádkem. Papír je natočen doleva tak, že se spodním okrajem lavice svírá 15-20° (šířka dětské dlaně). Leváci jej mají otočený opačným směrem nebo ho mají souběžně s lavicí (nenakloněný). Světlo by mělo dopadat pro praváky zleva a pro leváky zprava. Jeho síla by neměla žáky oslňovat nebo jinak poškozovat zrak (BELÁSOVÁ, 2017).

5.4 Držení psacího náčiní

Vodička (2019) ukazuje, že ve věku batolete začíná dítě úchopem **radiálně-palmárním** dlaňovým úchopem s palcem nahoře. Ve dvou letech přechází k úchopu **příčně dlaňovému s palcem dolů**, který je sice dle obr. 4 složitější, ale dítě s ním již kreslí a umožňuje mu tak používat silnější psací a kreslicí prostředky. Tyto úchopy vycházejí především z ramene a loktů, protože dítě v tomto věku ještě nemá dostatečně vyvinutou jemnou motoriku prstů a dlaně.

Obr. 3.4 Dětské úchopy: kulový úchop (a), radiálně-palmární (dlaňový) úchop (b), dovnitř otočený příčně dlaňový úchop (c) a příčný úchop s nataženým ukazováčkem (d)¹³.

Obr. 4 – Dětské úchopy (VODIČKA, 2019, s. 51)

Když děti začínají kreslit hlavonožce (2-3 věk života), často používají **příčný úchop s nataženým ukazováčkem** a později i první prstový úchop čtyřmi prsty, u nás obvykle zvaný **hrstičkový**. „Celá řada dětí už i v tomto věku přichází na to, že nejefektivnějším úchopem pro kreslení je **tříprstový špetkový úchop**, který je pedagogy vnímán jako nejvhodnější, ale velká část dětí si jej osvojuje až mezi čtvrtým až pátým rokem a některé děti i později.“ (VODIČKA, 2019, s. 51)

Dítě v předškolním vzdělávání většinou začíná kreslit v leže. Looseová a spol. (2001) doporučuje toto dítě nechat takto kreslit – pokud z toho má radost, pravděpodobně tuto polohu potřebuje. Dále, díky kapitole o grafomotorice, jsme zjistili, což Looseová a

spol. (2001) potvrzují, variace cvičení grafomotoriky může být v různých polohách, čímž se posouvá úroveň grafomotoriky a dalších schopností, dovedností a psychických procesů.

V první třídě se žákům vždy ukazuje správné držení psacího prostředku, ale je také potřeba je nechat si na tuto polohu zvyknout. V začátcích je potřeba požadovat správnou délku tužky, aby se předešlo křečovitému držení prostředku, čímž vyvolají žáci nadbytečný tlak na hrot tužky. To se potom bude objevovat i při psaní perem aj. (BELÁSOVÁ, 2017).

Vhodným rozcvičováním dosáhneme volného držení psací potřeby, kterou žák drží třemi prsty, viz obr. 5. „Palec je mierne uhmúty a pridržiava pero z pravej strany zhora. Ukazovák prečnieva pod palec smerom k hrotu pera, od ktorého je vzdialený asi 2cm. Prostredník pridržiava pero sprva prvým článkom.“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 53)

Obrázok 15 Správne držanie pera

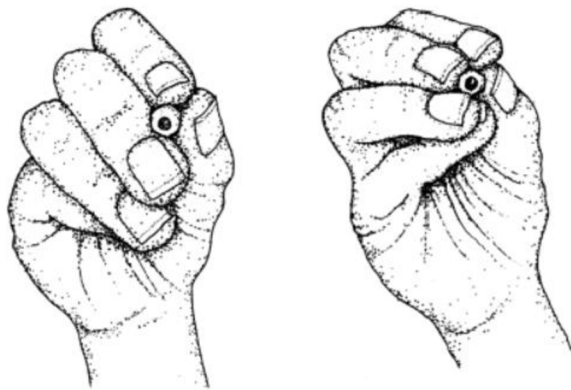

Obr. 5 – Správné držení pera (BELÁSOVÁ, 2017, s. 54)

Tento způsob držení psacího prostředku se nazývá **špetkový úchop** neboli **špetka**, viz výše. Stejně tak v anglosaském prostředí se tomuto úchopu říká *dynamic tripod* dle tří prstů, které je drží. Špetka je u nás „jediným správným“ držením psacího náčiní. Už v období renesance se ale na malířských dílech objevovala jiná držení, která si lidé uzpůsobili dle typu náčiní, tloušťky nebo dle typu laterality, tj. individuálním potřebám (VODIČKA, 2019).

Právě těm, kterým tento špetkový úchop nevyhovuje, doporučují různé pedagogiky v jiných zemích úchop *dynamic quadropod* tzv. úchop čtyřmi prsty neboli **úchop hrníčkový**, viz obr. 6. Tento jev není ojedinělý ani u nás, přestože se česká

pedagogika snaží učit pouze špetkový úchop. Vodička (2019) odkazuje na výzkum z roku 2012, kde se ukázalo, že: „Ze 120 žáků, po odečtení tři neidentifikovatelných úchopů, tvoří skupina tříprstových úchopů 53 % a čtyřprstových 47 %.“ (VODIČKA, 2019, s. 59)

Obr. 3.12 Srovnání úchopu třemi a čtyřmi prsty z čelního pohledu.

Obr. 6 – Úchop se třemi a se čtyřmi prsty (VODIČKA, 2019, s. 58)

Další možnosti špetkového úchopu ukazuje Vodička (2019):

- **Přitažená špetka** má prsty přitaženy dovnitř dlaně, ukazováček je výrazně ohnutý a palec je prohnutý.
- **Otevřená špetka** je sevřena třemi/čtyřmi prsty ohnutými ven od psacího prostředku. Trochu připomíná úchop kulový.

Existují ještě další a další možnosti úchopu, nicméně pro náš účel toto stručné vyličení základních odnožek postačí.

Levák drží psací náčiní obdobně jako pravák: „*první článok prostředného prsta ho podopiera z ľavej strany zdola, palec ho pri držiava z pravej strany a ukazovák zhora.*“ (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, s. 128) Aby si žáci nepřekáželi, posazujeme leváka z levé strany praváka nebo dva leváky k sobě.

Nicméně tzv. dolní úchop, který propaguje převážná většina autorů, z nichž se utvořila metodika psaní, nevyhovuje všem levákům. Dále pak v kapitole „Leváctví“.

5.5 Pomůcky

Vodička ve své knize *Nechte leváky drápat* (2008) objasňuje několik základních pomůcek, které mohou děti využívat. Vychází z vlastní zkušenosti, ze zkušeností svých žáků, ale i od svých synů. Jak už zde bylo řečeno: „*Psané spojitě písmo a jeho sklon jsou*

odvozeny od tahu a tomu odpovídají i konstrukční parametry psacích potřeb.“ (VODIČKA, 2008, s. 50) Díky tomu pak barvy, inkoust a jiné materiály stékají po psacím náčiní mnohem lépe, než kdybychom na něj použili tlak.

Naklonit nemusíme jenom podložku, na kterou píšeme, ale i psací náčiní, a tím dosáhneme různorodých stop. Každý jsme jiný, a tudíž každému může sedět odlišná pomůcka.

Papír a sešity

Pro leváky je dobré shánět sešity a bloky s dobře hlazeným papírem. Papíry lehčí gramáže či ekonomické varianty papíru jsou pro leváka nevhodné, protože mívají drobné výčnělky, které dítěti značně ztěžují psaní, mohou se mu deformovat stránky a zároveň i znečišťují hrot kterémukoli psacímu nástroji (VODIČKA, 2008).

Ocelové a plnicí pero

Ocelové pero bylo prvním moderním psacím prostředkem, kterým se psalo mnohem rychleji než tehdejšími náčiními.

„...první zmínky o principu spouštění inkoustu ze zásobníku pocházejí ze 17. století.“ (VODIČKA, 2008, s. 53) Tento systém, patentován v roce 1884, vynalezl Američan L. E. Waterman, který byl zároveň konstruktérem prvního plnicího pera na světě. Plnicí pera se v Evropě objevila před první světovou válkou, ale začalo se více používat až po jejím konci. U nás se však plnicí pero začalo využívat až mnohem později.

Bylo zavedeno v 19. století v rámci nové technologie výroby, kdy už lidé měli více znalostí ohledně čtení a psaní. Českým autorem ocelového pera byl koncem 18 století Alois Senefelder, který vytvořil tzv. *hrot s pružnou špičkou*. Pero se nejdříve objevilo ručně vyráběné – bylo tvrdé a ničilo papír. První strojová výroba začala v Anglii až v první polovině 19. století, odkud se rozšířila do celé Evropy i dál (VODIČKA, 2008).

Dodnes se můžeme setkat s ocelovými pery jak pro klasické psaní, tak pro kaligrafické účely, samozřejmě již s modernějším vzhledem. Ačkoliv A. Senefelder vytvořil hrot s pružnou špičkou, stále to nebylo dostatečné pro pohodlné psaní. Když se k tomu přidá ještě malé množství načerpané barvy, není divu, že dnes s ním píše jen málokdo (VODIČKA, 2008).

Oproti tomu *plnicí pero* je, podle pana Vodičky, ve škole nejvhodnější psací prostředek. Také Šupšáková (1998) doporučuje používat plnicí pero s citlivým hrotem na prvním stupni základní školy s tím, že je potřeba žáky první třídy naučit pero ošetřovat, dobře ho držet a správně s ním psát.

„Kouzlo plnicího pera“, jak jej označuje Vodička, spočívá „*Právě v tom, že zanechává sytou stopu a po papíře klouže zlehka.*“ (VODIČKA, 2008, s. 54) Kulička na hrotu pera umožňuje příjemné klouzání po papíře a spolu s inkoustem se tak dětem píše mnohem lépe. (Fyzikálně by se to dalo vysvětlit tak, že kapalina snižuje tření.)

A jak si takové plnicí pero pořídit? V dnešní době máme již několik tisíc druhů, které nám ochotně nabízejí jak klasická papírnickví, tak internetové obchody. Když se na plnicí pero podíváme úplně od základu, jsou v zásadě dva typy: tzv. *podpisová*, která jsou zdobená, silná a těžká, určená především k nějaké významné příležitosti (podpis nebo třeba kratší text pro své obdivovatele). Druhým typem jsou pera určena k delšímu souvislému psaní – jsou ergonomická bez nadměrných výstupků, lehčí a z odolnějších materiálů, právě třeba pro začínající pisálky, kteří většinou tlačí nejen na hrot, ale i na celé náčiní. V rámci tohoto dělení pak ke druhému typu patří ještě tzv. *školní pera*, jež často nejsou tak kvalitní, protože se vyrábějí pouze za účelem překlenutí období prvopočátečního psaní (VODIČKA, 2008).

Pravák i levák může mít úplně stejné plnicí pero, hlavně kvůli téměř stejným možnostem při psaní. Nejlépe by dítě mělo mít pero: s kvalitním hrotem s kuličkou z tvrdého materiálu, střední šířkou stopy kvůli odolnějším nožičkám vůči tlaku a vhodné délku násadky, kdy „*pero nesmí svým koncem zapadnout do prohlubně mezi palcem a ukazováčkem, ...*“ (VODIČKA, 2008, s. 57)

Přímo pro leváky pak existují speciální typy plnicích per:

- „*levná školní pera s násadkou vytvarovanou různými prohlubněmi v místě, kde se drží prsty tak, aby levák uchopil pero skutečně špetkovitým úchopem, hrot je pak stejný jako pro praváky;*“ (VODIČKA, 2008, s. 57)
- dražší plnicí pera, jež mají hrot tvarovaný na opačnou stranu – určena pouze pro leváky s dolním způsobem psaní
- pera pro leváky s dolním způsobem psaní se ztuženými nožičkami za předpokladu psaní tlakem a těžší ruky

Abyste si ale nemysleli, že pero vydrží věčně, je potřeba jej za čas vyměnit. Ačkoli to není vidět na první pohled, kulička na hrotu se přitlakem postupně obroušuje, tudíž se za čas může psaní stát těžším a nevzhledným (VODIČKA, 2008).

Tužka

Podle Šupšákové (1998) je základem držení tužek jejich délka a úplná volnost. Tužkou se začíná proto, že se může kdykoli lehce smazat a žák pak není smutný, že mu to nejde, protože píše zatím „jenom tužkou“. Je potřeba, aby se zde naučil správné držení psacích prostředků a uměl s ním psát lehce, jemně a pěkně.

Kuličková tužka

Neboli propisovací tužka či „propiska“ je v současné době nejrozšířenějším psacím prostředkem. Princip kuličkové tužky byl už znám v 19. století, ale až na začátku století dvacátého byl patentován chorvatským vynálezcem S. E. Penkalou. Lidé si ji zamilovali, a proto se rychle rozšířila po celém světě známá pro svoji jednoduchost, dnes také pro velkou a finanční dostupnost (VODIČKA, 2008).

Děti se pravděpodobně seznámí s „propiskou“ již v předškolním věku, díky čemuž se může stát, že už dítě nechce psát ničím jiným. Pro leváky s dolním způsobem psaní je psaní propisovací tužkou obtížnější, protože ji musí po papíře „strkat“, čímž jde proti papíru. Také musí vyvíjet velký přitlak, díky němuž se rychle unaví. Leváci s horním způsobem psaní, „drápáním“, si můžou nezasychající barvu mazat a po celodenním psaní má tak na sobě vrstvy barvy těžko smývatelné a nevhodné na kůži. Kdyby chtěl levák psát více propisovací tužkou, je proto lepší mu zakoupit nějakou kvalitnější od renovovaných výrobců – tím mu ulehčit psaní a zlepšit jeho rukopis i úpravu (VODIČKA, 2008).

Gelová tužka

Od „propisek“ se liší tím, že mají kvalitnější náplň, díky níž déle zasychají, a hodí se spíše na zvýraznění textu než na nějaké delší psaní. Je to spíš takové zpestření psacích prostředků (VODIČKA, 2008).

Fix

Fix se začal objevovat v šedesátých letech 20. století. Nejdřív se používal ke psaní kratších textů a kreseb jako náhrada kaligrafického pera pro sovu širokou stopu. Je jednorázový a jen zřídka kdy se dá doplňovat.

Dnes jsou fixy vyráběny v mnohých variantách, jak barevných, tak tvarových a velikostních. Svou funkčností se hodí též na zvýraznění textů, ale i na popisování, psaní, kreslení apod. (VODIČKA, 2008).

Roller

Rollery se u nás objevily teprve na konci 20. století. Je to kombinace jednoduchosti, lehkosti a nízké finanční nákladnosti. „*Hrot z oceli nebo plastu bývá osazen menší kuličkou a je nasazen na standardní jednorázovou náplň jako u fixy, se stékavější barvou, podle některých výrobců dokonce inkoustem.*“ (VODIČKA, 2008, s. 63)

Při psaní rollerem není přítlak tak velký, stopa je vyrovnaná a sytá. Nicméně roller se rychle vypíše, což znamená, že jej budete muset kupovat častěji. „*Mnoho typů rollerů je vyráběno pro leváky – jde o stranově převrácené ergonomické tvarování násadky pro osvojení si špetkovitého úchopu; hrot je stejný v levoruké i pravoruké variantě.*“ (VODIČKA, 2008, s. 65)

Grafitová tužka a pastelka

Grafitová tužka byla na trhu už v roce 1662 a od 18. století si ji rozebrali k výrobě státy jako Německo, Francie a Rakousko, přestože původně měla monopol na výrobu Anglie díky svým zásobám čistého přírodního grafitu. Jedna z výhod této vychtávky je různá tvrdost tuhy. Kvůli nedostatku vhodného dřeva se tak z klasické dřevěné tužky zrodila mikrotužka či tzv. verzatilka, která má mechanismu, co grafitovou tuhu posouvá dolů – buď s dopomocí či samostatně (VODIČKA, 2008).

Pro leváky může mít psaní tužkou dvojitý dopad: díky možnosti měkké tuhy jim vyhovuje, protože na ni nemusí tolik tlačit, ale pro delší psaní je měkká tužka nevhodná, jelikož písmo pak bývá rozmazané. To je pak viditelné při nácvičku psaní a u psaní dvoustran, kdy si leváci jezdí předloktím po již napsané straně a tím si ji mažou. Přesto pan Vodička uvádí, že leváci na tužky nezanevřeli a s velkou oblibou s nimi píšou jak poznámky, tak i krátké texty (VODIČKA, 2008).

K tužkám patří i pastelky, převážně využívané spíše na kreslení. Místo grafitové tuhy obsahuje pastelka tuhu barevnou s různými odstíny. Pastelky většinou zanechávají stálou stopu, která nebledne a nijak se nestírá, ale samozřejmě existují i pastelky vodou roztíratelné tzv. akvarelové pastelky, se kterými se pak pracuje jinou technikou. Levákům můžeme při kreslení dopomoci tím, že je naučíme kreslit od pravého rohu plochy k levému rohu, čímž si vidí do kreslení a jejich spokojenost můžeme vidět prakticky ihned (VODIČKA, 2008).

Křída

„Křída je vyráběna z jemnozrnného vápence, vzniklého rozpadem schránek mořských mikroorganismů, těženého v přírodních nalezištích, následně jemně mletého a dále zpracovaného.“ (VODIČKA, 2008, s. 67) Má nepravidelnou stopu, která závisí na tvaru a natočení náčiní. Je měkká, snadno smyvateľná a levná, což vysvětluje využití ve školách.

Psaní na tabuli není nijak jednoduché. Levák si křidu maže hřbetem ruky, protože se o ni opírá. *„Leváci, včetně učitelů se tomu vyhýbají, a proto se rukou neopírají nebo si vysunou tabuli tak, aby pojížděli rukou co nejvíce pod řádkem – tím však trpí rukopis, písemný projev může být neuspořádaný, kostrbatý a písmena na řádku obvykle plují v opačném sklonu.“* (VODIČKA, 2008, s. 68)

Štětec

Je jednou z nejstarších psacích potřeb. Je tvořen zvířecími štětínami připevněnými na násadce ze dřeva. Mohou být ploché či kulaté, podle čehož pak vypadá výsledná stopa. Písmo v klasickém slova smyslu už se dnes štětci nepíše, používají se ale na *„specializovanou písmomalířskou práci při tvorbě nápisů na zdech a firemních štítech, při tvorbě plakátů a na ostatní podobné účely – písmomalířské práce se štětcem ovšem vyžadují přípravu, vysokou dávku zručnosti a zkušenosti.“* (VODIČKA, 2019, s. 27)

Problém u leváků nastává tehdy, když s nimi malují. Kvůli dlouhé zasychající době barev musí svou práci zvolnit, čímž se celkově zpomalí. Také se leváci často bojí, aby si své dílo nerozmazali, což vede k nadlehčování ruky, čímž se tah stane nejistým (VODIČKA, 2008).

Výběr psacího prostředku pomáhá dítěti při osvojování si správných návyků při psaní a sezení obecně. Například: Když se dítěti koupí tvrdá tužka a ono má problém

s grafomotorikou, bude mu mnohem déle trvat, než se správně naučí psát psací písmeno *k*, protože je zde nutno použít uvolnění při psaní klíček a smyček. Tím pádem bude stále v křeči, psaní ho bude spíše bolet a nebude to chtít dělat. Existuje mnoho specializovaných míst, kde dítěti s výběrem správného náčiní pomohou a poradí.

6. Leváctví

Podle všech známých literatur a dochovaných záznamech už víme, že levorukost byla dříve brávána jako něco deviantního. Rodiče, učitelé, společnost – ti všichni měli potřebu dříve, a ještě mnohdy dnes, napravovat tuto „odlišnost, zvláštnost, špatnost“. Dnes již víme, že je to zcela normální a přirozené, dáno převážně geneticky s dalším vlivem okolí, viz výše. Jsou vyrobeny různé pomůcky přímo pro leváky tak, aby se jim psalo, kreslilo, stříhalo apod. stejně jako pravákům – lehce a přirozeně. Stále ale existují věci, které o levácích, stejně i o pravácích nevíme, protože lékaři se o lidském mozku dozívají stále něco nového (HEALEY, 2001).

Dřívější statistiky o počtu leváků byly často nejednotné. Některé tvrdily, že je jich jen 1%, a některé zas, že jich je 30%. Rozdíly statistik závisely na použitých metodách a také na pohledu na leváctví obecně. Trochu novější statistiky na tu dobu vytvořil Bethe, který zjistil, že pravorukost a levorukost se u dětí v předškolním věku vyskytuje zhruba půl na půl a jen malá skupina je potom obouruká. To se pak potvrdilo rozsáhlým výzkumem v Praze, kde se zkoumalo hlavně genotypní složení praváků a leváků (SOVÁK, 1966).

Synek (1991) spatřuje pět problémů těchto statistik. V tom, že jejich převážná většina byla zkoumána na malém vzorku dospělých nebo dětí buď se skutečnými nebo jen domnělými zvláštnostmi. „*Jen zcela ojediněle a u velmi malých skupin se autoři zajímali o zjištění funkční asymetrie v běžné populaci.*“ (SYNEK, 1991, s. 54)

Další nedostatek Synek vidí v tom, jakým způsobem tato zjištění byla prováděna, o tom později u diagnostiky laterality. Třetím nedostatkem autor označuje pokus badatelů omezit počet zkoušek nebo použít jen jeden zdánlivě osvědčený test, stejně jako vědec A. R. Lurija (SYNEK, 1991).

Předposlední problém vidí Synek (1991) v myslné domněnce badatelů, že zjištěná funkční asymetrie je neměnná. V té době bylo málo výzkumů, které by odhalovaly včasný a dlouhodobý záznam případné změny a přesuny v modelech funkční asymetrie (SYNEK, 1991).

A pátým nedostatkem těchto statistik vidí autor v malé odvaze průzkumníků hledat nové a neprobádané cesty, zdůvodnění a kritický postoj k ještě neprokázaným závěrům, přestože tyto statistiky prováděli významní badatelé (SYNEK, 1991).

Synka (1991) toto zjištění vedlo k vlastnímu výzkumu, který provedl v 50. letech minulého století. Zde zjistil, že 54% dětí dávalo přednost pravé ruce, 12% ruce levé a u zbytku došlo k obourukosti. Tento poznatek si pak ověřovali a porovnávali na dalších šetřeních výzkumu směřovosti u 830 předškoláků, 148 párů dvojčat a víc jak 700 dětí se značným opožděním vývoje řeči. „*Shodnou pravostrannost mělo kolem 35 % dětí a obě vedoucí funkce levostranné asi 4 až 12 % dětí v jednotlivých vzorcích.*“ (SYNEK, 1991, s. 58)

Dnešní výzkumy ukazují, že pravděpodobně leváci tvoří okolo 10% školáků, mužů o něco více než žen (VODIČKA, 2019).

Vlivem pravoruké společnosti si praváci a leváci musí zvolit svoji dominantní ruku, přestože by to nebyla přesně ta, která jim je přirozenější. Pravák v pravoruké společnosti nemá problém, protože je pak silně vyhraněný na pravou stranu. Nicméně levák v pravorukém seskupení je buď silně vyhraněný levák, který si jde za svoji stranou, nebo v horším případě levou ruku používá pouze v nezbytných případech a radši přednostně používá ruku pravou. Zde se dá hovořit o dvou stupních leváctví. Když má levák stupeň leváctví střední, též střední genotyp, podlehne tlaku pravoruké společnosti tak, jak bylo řečeno, tj. volí pravou ruku, ale jeho osobnost může být zásadně narušena kvůli pocitu, „že mu něco chybí“. Levák o slabém stupni genotypu leváctví podlehl pravoruké společnosti úplně a jeho přeměna na praváka proběhne většinou hladce, přestože vnitřně to může cítit podobně jako levák o středním stupni (SOVÁK, 1966).

Děti, o kterých tu hovoříme především, jsou ale i dnes často nuceni volit pravou ruku, protože jejich rodiče to buď s nimi neumí, nebo děti jednoduše opakuji způsob psaní, jaký mají jejich rodiče. Tím pádem ale tyto děti nemohou používat jejich přirozenou hemisféru a dominantní roli přebírá strana, která to v popisu práce nemá. (SYNEK, 1991) Magistra Hozhoni ve svém článku píše, že tyto děti pak nemohou být skutečně uvolněny a jsou stále v jakémsi očekávání, napětí, což často vede k nenaplnění vnitřního smyslu života. Děti trpí neustálým stresem, který ani nevědí, odkud pramení, a prý využívají až 3x více energie než správný pravák. „*To nepříznivě omezuje celkový osobní a duchovní vývoj člověka. Vede k pocitu, že je život obzvláště únavný, a že „člověk je nějaký divný“ , že „mu chybí síla či šťáva“ . Že „zůstal někde zaseknutý“ .*“ (HOZHONI, 2020, s. 34)

Příčiny potlačování levorukosti mohou být z různých oblastí. Mohou to být předsudky z minulých dob. Sovák (1966) si myslí, že na některé podobné názory mohou mít vliv i některé vědecké práce. Odkazuje na práci italského psychiatra a kriminalisty Lombrosy, který zjistil, že mezi zločinci se vyskytuje více leváků než v ostatní populaci, a aniž tento poznatek podrobil většímu průzkumu, zařadil leváctví mezi degenerativní tělesné znaky. Umíte si představit, jak to asi vypadalo pro společnost a jak se na levoruké občany muselo pohlížet. Další možné špatné zařazení leváků může být kvůli poškození embrya v prenatalním stádiu, které pak má i jiné poruchy, s nimiž leváctví ovšem vůbec nesouvisí, viz vysvětlení níže (SOVÁK, 1966).

Leváci se tak dostali do podvědomí lidí jako „ti méněcenní“ jen kvůli špatným a nedotaženým zjištěním. Sovák (1966) vysvětluje, že tato méněcennost leváka, ale i praváka, se nedá vysvětlit jenom na základě biologických faktorů. Stejnou hodnotu mají faktory společenské, které jsme tu už mnohokrát zmínili. Potlačováním leváctví se potlačují a omezují i další možnosti rozvoje osobnosti a často pak vznikají i nejrůznější poruchy. Tyto poruchy se dají pak poměrně dobře vysvětlit na levorukosti jako takové, „ale nežádoucím a nepřírozeným procesem přecvičování leváků na praváky.“ (SOVÁK, 1966, s. 22)

Následky přecvičování leváků popisuje Sovák (1966) v několika bodech souvisejících s oblastí motorickou, řečovou i charakterovou:

1) Motorický neklid (55%)

Ve vynucovaných pravorukých činnostech dítě vystupuje neklidně a nelíbí se mu v nich. Zvyšovalo aktivitu jen levé ruky, nebo i celého těla. Při psaní bylo dítě vlemi neklidné a v projevech chování bylo vidět více nežádoucích činností – zlobivost, neposednost, neklidnost, apod.

2) Změny v chování (50%)

Někdy se objeví už v začátku přecvičování, někdy se objevují pozvolna. Děti se mohou stát více plačtivé, bázlivé, někdy až agresivní a mstivé.

3) Potíže v psaní pravou rukou (39%)

To, že pravá ruka není levákovou dominantní, už víme. Z toho plyne, že ne všichni přechod na nedominantní ruku zvládnou bez obtíží. Písmo, které zkoušejí psát, je většinou nedobře čitelné, neurované a nekoordinované. Toto většinou poznáme hned v první

třídě, ale některé problémy se mohou vléci až do třídy druhé a třetí. Při psaní žák nestačí psát tak rychle jako jeho spolužáci a pokud snad píše rychle, jeho písmo je neúhledné až nečitelné.

4) Neurózy (38%)

Toto zjištění bylo zaznamenáno dle neurologického vyšetření též v důsledku přecvičování levorukosti. Nejčastěji se zde objevovaly úzkostné neurózy a negativismus.

5) Koktavost (33%)

V přímé souvislosti s přecvičováním byla zaznamenána i koktavost. Ta může mít řadu příčin, ale i přeměna leváka v praváka mezi ně patří. Z doložených pozorování zmíněných autrem bylo velmi patrné, že koktavost zmizela, když se přestalo s přecvičováním.

6) Odpor ke škole (27%)

Tento bod se projevuje jako nechuť chodit do školy, která může být provázena i psychosomatickými problémy jako je ranní zvracení apod. Může to vést i k zapomínání pomůcek, „ztracení“ pomůcek, negativní postoje žáka k učiteli, až k záškoláctví.

7) Zhoršování prospěchu (27%)

Na základě přecvičování bylo zjištěno už u prvňáků, že v pololetí po několika nezdarech ztratí zájem o učení jako takové.

8) Výkyvy v prospěchu (27%)

Zde jde o nerovnoměrnost ve výkonech a stupeň přípravy daného žáka. V žákovské knížce tak můžeme pozorovat výkyvy známek a střídání 1 a 5. Učitelé prý toto zjištění připisují psychickému stavu než nedostatečné přípravě. Často se také ukazuje, že žáci mají lepší projev řečový než psaný.

9) Výkyvy v pozornosti (22%)

„...jsou příčinou častých stížností ve škole i doma, že se žák – od doby, kdy byl přecvičován – nedovede již tak dobře soustředit na svou práci, zvláště na psaní a čtení. Následkem je pak množství chyb.“ (SOVÁK, 1966, s. 24-25)

10) Dyslexie a dysgrafie (obojí v 27%)

Neboli vývojové poruchy čtení a psaní, se objevují např. při zrcadlovém čtení nebo psaní či směrových zvratech, mohou též souviset s narušením laterality. Zde je potřeba si uvědomit rozdíl mezi poruchami, které přímo nesouvisí s přecvičováním, a poruchami přidanými, jež mohou danou poruchu přecvičováním zhoršovat.

11) Neobratnost (22%)

V manuálních činnostech můžeme vidět, že je žák „pohybově zmatený“, neví, co má dělat a hlavně jak to má dělat. Bývá rodiči označován, že je „na obě ruce levý“ apod.

12) Enuresis (14%)

Noční, někdy i denní pomočování, bývá též možný důsledek přeměny leváka v praváka. Toto se může objevit již v předškolním věku. Souvislost s přecvičováním byla potvrzena na základě, kdy se levák vrátil k leváctví a jeho pomočování vymizelo bez jakéhokoli dalšího zákroku.

13) Tik (7%)

To se objevuje v důsledku potlačování nejrůznějšími záškuby, nejčastěji v oblasti obličeje.

14) Tzv. „okénka“ (6%)

„Okénka“ jsou stavy i krátkodobé duševní nepřítomnosti žáka. Žák třeba čte větu a najednou nepozná písmenko. Tento výpadek trvá chvilku, a pak se žák opět „nahodí“ a pokračuje tam, kde přestal. „Okénka“ v jistých případech mohou vyprovokovat i epilepsii petit mal.

(SOVÁK, 1966, s. 22-25)

Důležité je tedy prvotně pro rodiče, aby se o své děti zajímali. Healey (2001) říká, že čím více budou rodiče o svém levorukém dítěti vědět, tím lépe pro oba. První věc, kterou je třeba zmínit, je, že leváctví není handicap. Podle lékařských zjištění se může skrze různé problémy při těhotenství stát, že původní pravák se stane levákem, tzv. „patologický“ levák (stejně tak patologický pravák), viz kapitola o diagnostice laterality. Další možné problémy s učením, které mohou pak nastat, nejsou ale způsobeny tím, že je

dítě levákem, ale jsou to další následky poškození v prenatálním stádiu. Pro rodiče je tedy důležité, aby své dítě nebrali jako postižené. Přistupujeme k jejich výchově stejně jako u praváka s tím, že se jeho světu snažíme porozumět a naučit ho tento svět využívat co nejlépe i ve světě převážně praváckém (HEALEY, 2001).

Přestože dnes máme spoustu školních pomůcek pro levoruké děti, existují předměty denní potřeby, které jsou přednostně pro praváky a levák si s nimi prostě nějak musí poradit. Díky tomu, že se pomůcky pro levoruké dostaly do škol, jsme u dětí trochu pozvedli pocit sebedůvěry, který, jak jistě uznáte za vhodné, je důležitý pro každodenní život (HEALEY, 2001).

Zde je malý příklad toho, zda koupit či nekoupit levákovi nůžky pro leváky: Dítě u svého pravorukého špouzáka vidí, jak jednoduše mu jde vystříhnout kruh z papíru, aby si ho mohl nalepit do sešitu jako nový útvar, který se právě naučili. Levákovi to tak zručně nejde a jeho kruh je spíše kostřbatý, neli to vypadá jako něco úplně jiného. Jak si myslíte, že se takové dítě může cítit? Bude mít při dalším vystřihování (nejen s nůžkami pro praváky) pocit, že bude excelovat? Asi ne... (HEALEY, 2001).

Toto zjištění je důležité nejen pro pracovní činnosti, ale také pro psaní a další. Zde Healey (2001) zdůrazňuje, že psaní levou rukou **není** jen obrácené psaní pravorukého, nýbrž jsou to dvě odlišné činnosti. Proto je důležité správně vybrat psací prostředek, se kterým se dítě bude cítit dobře a které mu ve zvládnání nových činností hlavně pomůže (HEALEY, 2001).

6.1 Diagnostika laterality

Belásová (2017) k této kapitole říká, že být levákem, je přirozený projev laterality. O lateralitě jsme již mluvili v této práci několikrát, ale až teď se hodí přesněji tento pojem definovat. „**Laterality** (z lat. *latus, lateris – strana, bok*) označuje přednostné používanie jedného z párových orgánov, t.j. asymetriu párových orgánov hybných (ruky, nohy) alebo zmyslových (oka, ucha).“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 56)

Sovák (1966) představuje vývojové zákonitosti laterality podle W. Rieseho, kdy vývoj u živých tvorů směřuje k asymetrii *tvarové a funkční*. Tuto zákonitost Sovák (1966) porovná s kybernetikou, kde říká, že párové orgány nemohou pracovat současně – vždy přebírá zodpovědnost za ty nejtěžší úkony vedoucí, tj. řídicí úlohu, jeden nebo druhý. U člověka tyto nejtěžší úkony jsou obratnost rukou, řeč (jak mluvená, tak i psaná) a další schopnosti z nich vyplývající. Jak motorika rukou, tak řeč jsou spojeny

s hemisférou, která je u daného člověka zrovna dominantní a která přebírá právě tu řídicí funkci. To se pak projevuje jako lateralita (SOVÁK, 1966).

Tvarová může označovat pravou či levou polovinu tváře, stejně tak jako jiné části těla, které nejsou u žádného člověka úplně stejné (BELÁSOVÁ, 2017).

Funkční lateralita už souvisí s přednostním používáním té či oné ruky, chceme-li strany obecně. Tato strana pak pracuje mnohem rychleji, je snazší ji ovládat a tím dosáhneme kvalitnější práce. Tento druh laterality se pak dále dělí na již známé, *praváctví, leváctví a ambidextrií*, též *ambilateralitu* (BELÁSOVÁ, 2017).

Podvědomě hledáme svoji dominantní stranu, abychom mohli svůj život správně uchopit a vést ho podle svého. Belášová (2017) odkazuje na paní Zelinkovou (2009), která tvrdí, že leváctví a praváctví nejsou protipóly, ale spíš jsou to dva modely jdoucí rovnoběžně vedle sebe, ne-li ruku v ruce. Výběr dominantní ruky aktivuje stranovou nesouměrnost mozku, kdy například pravák, když poslouchá, zapojuje levou hemisféru, stejně tak levák zapojuje tu pravou (BELÁSOVÁ, 2017).

Typy laterality, o kterých se ještě budeme bavit, jsou, dle Sováka (1966), čtyři:

a) Typ vrozené laterality

Vrozený typ, daný dominancí, označujeme jako **genotyp**. „*Ten se může změnit: např. levák se může přecvičit tak, že se projevuje jako by byl pravákem.*“ (SOVÁK, 1966, s. 14) Jeho projevení se pak nazývá **fenotyp**. Pravoruká společnost však někdy stále potlačuje genotypního leváka a díky tomu se dítě stane fenotypním pravákem.

b) Lateralita překřížená

„*Dominance nebývá vždy záležitostí jenom jedné mozkové polokoule.*“ (SOVÁK, 1966, s. 14) Díky tomu se stává, že některé funkce má na starosti hemisféra pravá a některé levá. Např., když dítě je pravák, ale skok do výšky má radši z levé strany a z levé nohy. Taková dominance se tedy netýká celé jedné hemisféry, ale přelévá se mezi oběma. Řídicí mozková polokoule však zůstává ta, která spolu s vedoucí rukou řídí řeč.

c) „Leváctví z nutnosti“

Specifický příklad leváctví, kdy rozený pravák je nucen využívat jako řídicí ruku levou, protože jeho pravá ruka byla nějakým způsobem postižena či vyřazena z funkčnosti (ztráta končetiny, obrna, aj.). Většinou proces přeučování probíhá vcelku

bez obtíží a bez dalších nápadnějších poruch, protože původní končetina proces neruší. Když je řídicí ruka pouze dočasně vyřazena z provozu, nastává tak narušování a pouze zvětšená aktivita tzv. pomocné ruky.

d) Patologické leváctví

To vzniká kvůli poškození levé hemisféry, kdy převládne hemisféra neřídicí a s ní i levá ruka. Je to následek chorobných stavů v CNS, převážně v období perinatálním, tj. před narozením dítěte. Poškození může vést k obrně končetin či poruše v oblasti pohybu, rozumu a citění, někdy se různě kombinují. „*Patologické leváctví znamená, že levá ruka je výkonnější než ruka pravá, která byla sice původně rukou vedoucí, ale chorobným procesem v mozku byla částečně nebo úplně vyřazena z funkce.*“ (SOVÁK, 1966, s. 16)

Jak už jsme jistě pochopili, nejde tedy jen o laterální ruku, ale také laterální orgánů právě jako je mozek nebo i oči, uši, atd. Dalším dělením jsou proto laterální *souhlasná, nesouhlasná a nevyhraněná*. Souhlasná zapojuje dominantní stranu i jako dominantní výběr pro smyslové orgány (pravá ruka-pravé oko). Nesouhlasná je jejím opakem – tudíž zapojuje například levou ruku-pravé oko. Toto záleží na vrozeném genotypu, což je vrozená laterální, ale také na tom, co z této vrozené informace vznikne – nebo-li fenotyp, tj. výsledný projev. S čímž pak souvisí laterální nevyhraněná (KŘIŠŤANOVÁ, 1998).

Nicméně magistra Hozhoni (2020) se k této myšlence – *Pravák nemusí být pravákem a levák nemusí být levákem.* – vyjadřuje spíše negativně. Říká, že většina leváků o sobě ani neví, že jsou leváci, protože přirozeně žijí ve světě praváků, a tak dělají vše jako jejich okolí. Tvrdí, že levák žije úplně jinak než pravák, protože jeho duševno je obrácené – proto i on sám musí fungovat jinak než pravák. Ve svém článku v časopise *Nová Regena* píše, že si levák žijící jako pravák zadělává na vážné problémy v životě. „*Na pocit, že nestihá, že se mu nedaří žít svůj život úplně tak, jak by chtěl. Život ho nenaplňuje. Má nutkavou potřebu pátrat, hledat. Ani sám neví co. Jenom ví, že něco chybí. Není jasné, co to je, ale je jasné, že je to potřeba najít.*“ (HOZHONI, 2020, s. 33)

Obecně těchto nesouměrností mozku si všiml již Leonardo Da Vinci a ukázal nám to hned několikrát ve svých obrazech, výzkumech a spisech. Leonardo si pravděpodobně kladl otázku, zda dvě objevené poloviny mozku pracují současně, nebo každá zvlášť, nezávisle na té druhé. Toto poznání ale nezvládl sám a první krůčky k němu vedla až tzv.

teorie cerebrální dominance o pár století později. Později se objevovaly i další teorie, které na tuto navazovaly (DRNKOVÁ, 1991).

Diagnostika laterality byla ale především vymyšlena kvůli nástupu dětí do školního prostředí. Looseová a spol. (2001) upozorňuje, že diagnostika by měla být kontrovaná a ona sama se spoluautorkami chtěly zabránit tomu, aby leváci byli převychovávaní. Drnková (1991) též zmiňuje, že bychom do přirozeného vývoje laterality dítěte neměli zasahovat. To také dokládá Belásová tvrzením, že „...*nevyhraněný levák může být vystavovaný tlakom okolia, ...*“ (BELÁSOVÁ, 2017, s. 57) Tím jsme se dostali k pojmu „nevyhraněný“ levák či pravák, který už byl jednou zmíněn výše. V těchto případech je obzvláště důležité, aby se zjistilo, kterou rukou dítě bude psát.

Při diagnostice je důležité dodržovat přesné zásady, aby pozorování bylo objektivní (KŘIŠŤANOVÁ, 1998).

Problém vidí ale Jane Haealey (2001) v tom, že většina těchto testů nebyla dělaná pro děti. Původní testy byly dělané spíše pro dospělé a spíše se na to diagnostici dívali jako na dotazník. Dříve lidé měli odpovídat na určité otázky, které se až později přepsaly do podoby, v nichž je známe dnes v doporučených diagnostikách pro předškolní a základní vzdělávání. Haealey ve své knize *Loving Lefties*² (2001) ukazuje příklad těchto dotazníků, které opravdu malé děti, zvláště třeba batolata, nezvládnou vyplnit už kvůli tomu, že samy ještě netuší, kterou rukou, co dělají.

Jak tedy zjistíme správnou laterality u dětí? Belásová (2017) tuto diagnostiku představuje pomocí tři základních částí, ze kterých pak vychází.

- a) **Anamnéza** – Laterality prý není dědičná přímo, protože rodiče leváci mohou mít dítě praváka. Celkově to má ale menší výskyt než levoroucí rodiče a levorouké dítě. Anamnéza zahrnuje rozhovor s rodiči o dominantním využíváním té či oné ruky a strany dítěte ale i jich samotných při spontánních činnostech.
- b) **Pozorování** – Zde pozorujeme právě spontánní a jednoduché, později náročnější činnosti dítěte jak doma, tak v mateřských školách.
- c) **Objektivní zkoušky** – Belásová zde poukazuje na množství zkoušek, jimiž lze určit dominanci ruky dítěte a odkazuje na známé autory, kteří se tímto

² Zkráceno. V Čechách tato kniha vyšla o rok později pod názvem „Leváci a jejich výchova“.

tématem zabývají (Sovák, Příhoda, Matějček). A právě Matějčkovu *metodu o deseti zkouškách* zde představuje jako nejpoužívanější, kde se zdůrazňuje umístění předmětů tak, aby dítě mělo rovnou možnost výběru mezi pravou či levou rukou (BELÁSOVÁ, 2017).

Kříšťanová (1998) ještě k tomuto tématu dodává výsledky jednotlivých koeficientů, viz obr. 7.

Zhodnocení zkouškových úkonů:

Kvociet pravorukosti (DQ) vypočítáme dle jednoduchého vzorce:

$$DQ = \frac{P + A/2}{n} \cdot 100$$

P = součet všech pouze pravostranných reakcí
A/2 = polovina úkonů, které byly provedeny oběma rukama, pravou i levou, tzn. nevyhraněně
n = počet všech úkolů

Vzorec vyjadřuje počet pravostranných reakcí v procentech.

DQ = Dexterity Quotient (lat. dexter = pravý)

Stupňová vlastnost laterality je kvalitativně i kvantitativě vyjádřena v následujícím rozložení:

P	vyhraněné, výrazné praváctví	DQ = 100 - 90
P-	méně vyhraněné praváctví	DQ = 89 - 75
A	nevyhraněná laterality (ambidextrie)	DQ = 74 - 50
L-	méně vyhraněné leváctví	DQ = 49 - 25
L	vyhraněné leváctví	DQ = 24 - 0

(Matějček, 1972)

19

Obr. 7 – Úchop se třemi a se čtyřmi prsty (KŘIŠŤANOVÁ, 1998, s. 19)

Looseová a spol. (2001) přikládá ve své knize ještě další pokyny pro ověření laterality spolu s příklady aktivit v tabulce, do níž si pak mohou pedagogové či rodiče zapisovat výsledky. V zásadě jsou pokyny čtyři:

- 1) Jestliže se prokáže, že dítě víc jak 50% cvičení dělá jednou rukou, mohlo by nám to říkat, že je to jeho dominantní ruka. Pak by to bylo potřeba ještě doložit dalším vyšetřením u lékaře, psychologa nebo terapeuta. Pokud nejsou další problémy, není důvod, aby dítě touto rukou nepracovalo.

- 2) Když se objeví ambilateralita, je to příznak toho, že dítě je schopno obě hemisféry používat stejně. Looseová si myslí, že by v tomto případě měla být přednostně využívána pravá ruka.
- 3) Jakmile dítě neustále střídá své ruce, je to známka nezralosti, nebo nekontrolovaného používání hemisfér. Toto by měl ověřit lékař, psycholog nebo terapeut.
- 4) Může se také stát, že dojde ke smíšení dominantnosti mezi okem-rukou-nohou, tj. překřížení dominantních prvků. Toto ale nemusí mít další vliv.

6.2 Psaní leváků

Začátky psaní jsou podobné jako u praváků. Nejdříve se začíná psát na velký prostor, aby si děti zvykly na nové tvary a zapojily tak svaly spojené s hrubou motorikou. Až později se učí pracovat s menším prostorem a cvičí si motoriku jemnou. Pro leváky je, podle Healey (2001) dobré používat i tzv. kinetický cit. To znamená psát se zavřenými očima, aby se soustředili jen na pohyby ruky, k čemuž je dobré využít popis pohybů jako *dolů* a *okolo*. Tohle by mělo trochu pomoci při správnému psaní obrácených písmen. Dále pak Healey doporučuje držení tužky trochu více nad hrotem než pravák, aby děti viděly, co píší, pomocí různých násadek a jiných pomůcek pro správné držení psacího prostředku. Toto poznání také později souvisí se správným výběrem onoho psacího prostředku, kdy dítě, jak již bylo zmíněno, by mělo cítit pohodlí, a ne být v křeči, když píše. Levákovi se bude také dobře psát na levé straně vedle praváka, protože tak se nebudou strkat a každý bude mít svůj prostor. Když spolu budou sedět dva leváci, ničemu to nevadí stejně, jako u dvou spolusedících praváků (HEALEY, 2001).

Co se týče samotného psaní, objevuje se zde jakási laxnost ze strany učitelů na to, jak dítě-levák píše. Učiteli připadá, že se levákovi podařilo jakž takž vytvarovat písmenko a dál už to nevnímá, ale později takovému žáčkovi bude vyčítáno, že píše „jako kočka“ a jeho sebedůvěra půjde opět dolů (HEALEY, 2001).

Pan Vodička (2008) provedl výzkum v rámci své praxe, viz níže, aby zjistil, jak to vlastně je? Není žádnou novinkou, když se zmíním, že se písmo dětí od původního vzoru z písanek postupně mění. Vodička sice nezjistil žádné velké rozdíly v rychlosti psaní či úlevách přímo pro leváky, nicméně také narazil na rozpor mezi tím, jak se děti učily psát, a jak píší později.

Když se to ale včas podchytí a přijde se na to, jak ho navést, a jak mu pomoci, dítě pak nemá problém v následujícím životě. V případě potřeby Healey (2001) doporučuje mezi pátým až osmým věkem dítěte udělat intervenci spolu se speciálním pedagogem nebo psychologem, jestli tam někde není nějaký problém, který dítěti možnost psaní ztěžuje (HEALEY, 2001).

Ve článku o negativním postoji učitelů se autoři zmiňují o tom, že prokázaných leváků je na světě zhruba 10%. Možná je to způsobeno tím, že dříve se leváctvím společnost opravdu tolik nevěnovala. Prokazatelně největší přeučování bylo pravděpodobně na začátku 20. století, kde autoři odkazují na Harrise (1990). Avšak dnes už víme, že tato přeměna leváka na praváka může vést k několika sociálním i zdravotním problémům. Proto se dva autoři tohoto článku pustili do zjišťování toho, jak to mají učitelé (MAKASHVILI, 2009).

Jejich studie se zaměřila na 745 učitelů v roce 2009, u kterých přístup k levorukým dětem zjišťovali. Většina respondentů fakta o problémech „přeměny“ věděla a děti nechávala psát levou rukou. Zbylých 164 učitelů chtělo, aby dítě-levák umělo psát pravou rukou. Tito učitelé si nebyli vědomi negativních důsledků na dítě a odkázali na tradici školy psát pravou rukou a na tradici křížování se pravou rukou od místního kněze. Víme, že dřív se levá strana považovala za tu „dábelskou“, a evidentně se v některých státech, které přeučují, i dnes zachovává tato myšlenka. Je pravděpodobné, že tyto tradice jsou dodnes tak hluboce zakořeněny mezi některými obyvateli, že je pochopitelné, proč leváky nutí psát pravou rukou (MAKASHVILI, 2009).

Autoři článku a studie jsou přesvědčeni, že negativní postoj je způsoben stereotypem a často i nevědomostí, přičemž netuší o negativním dopadu na dítě, když se nevede správným způsobem pro jeho dominantní hemisféru. „*School psychologists and physicians should provide special training to explain the problem of left-handed pupils to teachers.*“³ (MAKASHVILI, 2009, s. 4) A stejně tak doporučují, aby místní církve byla informována skrze úřady o nesprávné a překroucené formulaci církevních tradic.

Tuto myšlenku rozvedl Vodička (2008) ve svém výzkumu o psaní leváků. Původní metodiky doporučují dolní způsob psaní jako pro praváky a horní způsob spíše zavrhuje. Podle Vodičkova pozorování, které následně sepsal do několika tabulek, vyšlo,

³ Školní psychologové a lékaři by měli poskytnout speciální školení pro učitele, aby vysvětlili problém u levorukých žáků. (vl. překlad)

že 330 leváků ze základních a středních škol Ústeckého a Libereckého kraje píše v poměru 61,51 % ku 38,49 % ve prospěch horního způsobu psaní neboli „drápání“. Což je značně překvapující vzhled k prvnímu tvrzení tohoto odstavce. Tyto hodnoty pak nejen u pana Vodičky ale i u mě vyvolávají otázky: Jak je to možné a kolik učitelů vlastně postupuje podle nějaké metodiky výchovy leváků? (VODIČKA, 2008) Toto byl vlastně prvotní důvod mého vlastního průzkumu. Na své praxi v různých školách jsem nezažila nějakou zvláštní pozornost žákům levákům. Což ve mně vyvolávalo otázku, zda jim vůbec někdo pomáhá a radí, či je v tom opravdu nechává tápat.

Ke psaní leváků ještě patří článek od grafičky paní Lencové o písmu *Comenia Script*. Podle pana Vodičky ale i našeho pozorování, můžeme zjistit, že většina z nás si vytvoří vlastní rukopis a většina z nás rozhodně v dospělosti nepíše přesně podle toho, jak jsme se to učili na základní škole. A od dob počítačové techniky se stává, že naše písmo nepřečteme ani my sami. Radana Lencová vymyslela písmo, které by mělo zjednodušit čitelnost našeho rukopisu i po několika letech. Hlavní myšlenka nového písma vyšla z přesvědčení, že takové písmo, které se děti učí na základních školách je především „dril“ a „utrpení“. „*Dítě, které se Comeniam Script učí psát, si k předloze může přidat vlastní sklon, dynamiku, může si vybrat například u malého písmena k či f, jak ho napíše, nabízím dvě varianty, je jen na dítěti, co je mu bližší, nebo co třeba odkouká od rodičů,*“ vysvětluje Lencová v článku (KUBÍČKOVÁ, 2009).

Comenia Script nemá smyčky a dle autorky je ani nepotřebuje. Přirozené spojení prostě vyplyne z osobnosti žáka a z posunu lokte po podložce. Také se neučí čtyři písmenka naráz, jako u klasické abecedy, nýbrž jen dvě. Krasopisné psaní vychází z tradice, ale autorka se pozastavuje nad myšlenkou, že se učíme psát těžší písmena jen proto, abychom psali „krásně“, ale nic dalšího neříká, jestli to ostatní přečtou. Proto levorukým dětem můžeme nabídnout i tento druh písma, které je nenuť striktně napodobovat klasická písmena s přítlakem a značně jim tak zjednodušuje psaní (KUBÍČKOVÁ, 2009).

V tomto případě je ale lepší, dle mého názoru, *Comenia Script* zavést v celé třídě.

6.3 Metodiky psaní leváků

V této kapitole se dozvíme o tom, jak pracovat s levorukými dětmi v prvopočátečním psaní. Rozhodla jsem se, že pro lepší přehled uvedu metodiky od starších záznamů po novější, abychom viděli, zda se to pro leváky nějak mění. A protože v podstatě všechny dnešní metodiky pro levoruké děti vycházejí z metodiky Sováka (1966, a další), považovala jsem za nutné jeho metodiku představit.

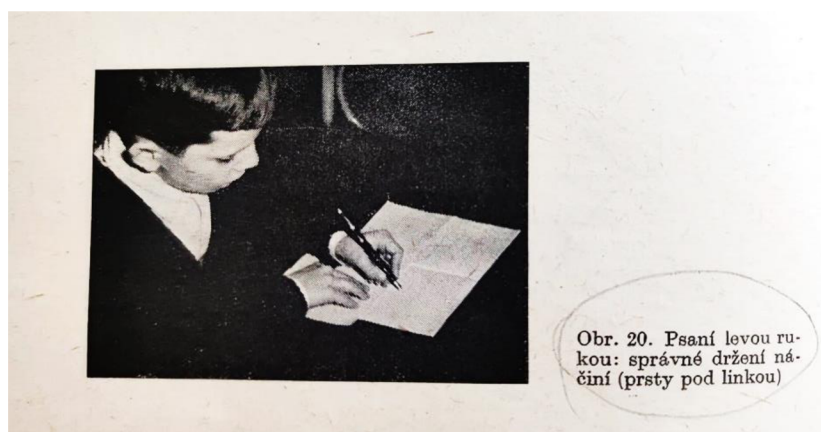
Sovák (1966) rozlišuje dvě základní metodiky pro výuku leváků. Pro ty, co jsou genotypními leváky a pro ty, kteří jsou přecvičovani a vrátí se k leváctví. Ti, co měli dříve takové štěstí, aby nebyli přecvičovani, tak neztrácejí výhody své přirozené dominance. Žákovi se psaní daří stejně jako jiným, neztrácí pocit „uspokojení“, má pozitivní vztah ke škole, k psaní i k práci obecně. Sovák (1966) staví na předpokladu toho, že tehdy učitelé vznášeli námitky proti výuce levorukých dětí a chtěli je přecvičovat na praváky. V knize uvádí námitky jako, že leváci jsou rušivým elementem ve třídě, že narušují „uniformitu“ pravorukého psaní apod. Také prý učitelé poukazovali na to, že se dítě samo cítí jiné, a to vede k již zmíněnému pocitu méněcennosti. Na to však autor argumentuje: „*Tato námitka je bezpředmětná, pokud učitel-pedagog správným způsobem – na základě individuálního přístupu – žáka vede a psychologicky vhodně připraví na soužití v kolektivu.*“ (SOVÁK, 1966, s. 70)

Předpokladem pro správné metodologické vedení je podle Sováka (1966) psychologická příprava levorukého žáka i kolektivu, že leváctví je stejně přirozené jako praváctví. Aby tomu věřili žáci, je více než žádoucí, aby tomu věřil i sám učitel. Také by měl být spravedlivý při hodnocení kvality písma, tj. neklasifikovat písmo leváka hůř než více nekvalitní písmo praváka (SOVÁK, 1966).

Držení těla je u leváka stejné jako u praváka. Polohu papíru si levák dává obdobně jako pravák s tím, že pravý okraj papíru směřuje dolů, na rozdíl od praváka. Sklon sešitu ale autor popisuje tak, že záleží na okolnostech – zda se píše v horních či dolních řádcích. Sovák (1966) tu představuje zásadu, kdy sklon sešitu má být takový, *aby ruka při pohybu celé paže od ramene konala čáru souběžně s linkami sešitu.*“ (SOVÁK, 1966, s. 73) Na druhou stranu i sám autor přiznává, že někdy je tento sklon potřeba přehnat, pokud nelze jinak docílit správného sklonu písma (SOVÁK, 1966).

Psací pomůcky si Sovák (1966) představuje držet zrcadlovým způsobem jako pravák. Tj. tužku držet mezi palcem a ukazováčkem, který je mírně ohnutý, a zespodu

podpírat prostředníčkem. „*Hrot tužky směřuje vpřed od těla téměř v prodloužené ose očí a je tudíž nesen vždy příslušnou linkou.*“ (SOVÁK, 1966, s. 73) Ruku má levák položenou na hraně malíčku, kterou se opírá a posunuje po podložce. Hřbet ruky je lehce vlevo vzhůru v tupém úhlu s předloktím. To vede k uvolnění zápěstí a připraví ho to k jemným pohybům celé ruky. S tímto názorem však v dnešní moderní době spolu s panem Vodičkou a dalšími pedagogy nesouhlasíme.

Obr. 8 – Správný úchop leváka, dle Sováka (SOVÁK, 1966, s. 74)

Píše tzv. zesponu a prsty držící tužku jsou vždy pod linkou. Sešit by měl zůstat stále na jednom místě, tzn. žák ho neposunuje doprava, nicméně může si ho položit spíše ke straně levé. Kdyby polohu sešitu měnil, mohl by si ničit sezení, tj. páteř, krční páteř, zápěstí apod. (SOVÁK, 1966).

V počátcích psaní doporučuje Sovák (1966) používat pomocné linky, aby se ustálila velikost písmen, ostatně tuto možnost má dnes většina novodobých písanek nejen pro leváky (SOVÁK, 1966).

Křišťanová (1990), která se touto problematikou také zabývala přímo na naší univerzitě, upozorňuje na problém osifikace kůstek, svalovou vyzrállost a senzomotorickou koordinaci, které jsou potřeba brát v potaz při výuce psaní obecně. Metodiku autorka opírá o základní návyky držení tužky při kresbě a průpravných cvičích v předškolním věku. Sama si ale uvědomuje, že praxe někdy nejde ruku v ruce s tím, jak by to podle teorie mělo být. Většinou si děti drží tužku tak, jak jim to vyhovuje a fixují si tak nejnanejdší způsoby držení tužky, což bývá různými způsoby. Někteřým levákům pak dělá problém psát zleva doprava nebo drží tužku ze strany (KŘIŠŤANOVÁ, 1990).

Pro tyto případy Křišťanová (1998) doporučuje s dětmi procvičovat prostorovou orientaci, viz kapitola o grafomotorických cvičích. „*Děti by měly zvládnout směr zleva*

doprava, ve kterém budou dále vedeny při psaní, upevnit si vhodnou polohu ruky, tužky a papíru, procvičovat linie.“ (KŘIŠŤANOVÁ, 1998, s. 23)

Křišťanová (1990) představuje uvolňovací a průpravné cviky, které doporučuje cvičit již v mateřské škole a v rodině. Děti uvolňují paži, předloktí a zápěstí, tj. od hrubé po jemnou motoriku, jak již víme. Paži děti procvičují mírně pokrčenou na školních tabulích nebo velkých plochách s tím, že je zcela uvolněna. Mohou též kreslit celou paží do písku, na arch papíru, na stěnu apod., přičemž dítě většinou stojí nebo klečí. Kreslí se většinou přirozený kruhovitý tvar jako jsou vlnky, šikmé a rytmické kruhy, klubíčka, hady, aj. Děti nacvičují správný směr zprava doleva a fixují si tak i správné držení tužky. Tyto cviky mají motivační charakter a často se mohou doplnit písni nebo říkankou (KŘIŠŤANOVÁ, 1990).

Učitelka upozorní rodiče na levoruké dítě v souvislosti se psaním a podá jim základní informace pro výchovu leváků s podporou držení tužky zdola. Díky tomu se mohou rodiče patřičně věnovat dítěti doma i skrze školní úkoly. Autorka vychází z metodiky pana Sováka (1960), kdy doporučuje stejné držení těla, polohu sešitu i držení tužky, opět s důrazem držení prstů pod linkou a směrovost psacího náčiní k rameni. Zde doporučuje pomůcku – násadku z moduritu, kterou žák využije, dokud je potřeba. Jako další pomůcku může žák využít podobu papírového kornoutu, který je připevněn k tužce, či jinému náčiní, a dotýká se lehce ramene, čímž žák kontroluje polohu tužky či pera (KŘIŠŤANOVÁ, 1990).

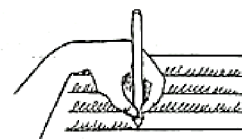
Doporučovaný způsob psaní:
- zdola - šikmo zdola
(dlaň pod linkou)

Nevhodný způsob psaní:
- ze strany (dlaň po lince)

Nesprávný způsob psaní:
- „drápovitě“ - shora
(dlaň nad linkou)

Obr. 10 – Nesprávný způsob psaní (KŘIŠŤANOVÁ, 1998, s. 29)

Obr. 9 – Doporučený a nevhodný způsob psaní (KŘIŠŤANOVÁ, 1998, s. 28)

Někdy se stane, že žák má již silně zafixované jiné držení (ze strany, shora), v tomto případě paní Křišťanová (1990) nedoporučuje za každou cenu trvat na správném držení.

Na závěr metodiky autorka dodává, že trpělivý a laskavý učitel vždy podporuje žáka v jeho výkonu, ať uspokojivém či neuspokojivém, aby dosáhl pro něj co nejoptimálnějších výsledků (KŘIŠŤANOVÁ, 1990).

Looseová a spol. (2001) udává základní metodické pokyny pro leváky:

- Žák sedí rovně, na obou stehnech, bez přenášení váhy na tu či onu stranu.
- Sešit není moc blízko hrany stolu, předloktí leží volně na stole, a loket se zápěstím se nesmí zvedat.
- Sešit leží směrem doleva od středu těla.
- Sešit má mírně položený, levý roh výše.
- Levákův pohyb vychází směrem ke středu těla. Ruka zůstává v přímé linii a pod úrovní písma. Pohyb při psaní tedy více vychází z prstů.
- Pro plynulost psaní je potřeba využívat správného plnicího pera pro leváky, s kulatou špičkou.
- Leváci potřebují na psaní více času než praváci, kvůli plynulosti písma, spolu s širokým linkováním v sešitu. Kvůli horší představě leváků, že je písmo orientované doprava, se toleruje písmo „stojaté“.
- Při problémech se psáním je potřeba posudku od lékaře, psychologa či terapeuta.
- Správné držení těla, tužky a sezení je potřeba levákovi ukazovat levou rukou, přestože jste pravák, zatímco sedíte vedle něj.

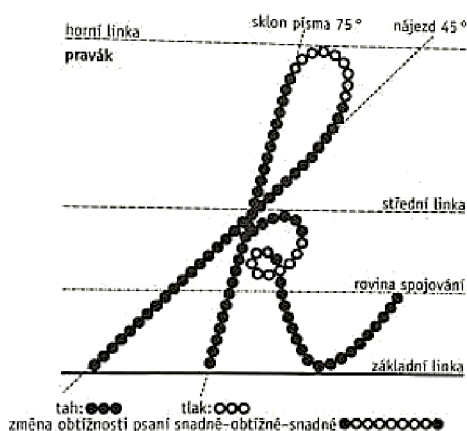
(LOOSEOVÁ, 2001)

Levák a pravostranné písmo

Vodička (2008) ve své knize uvádí, že levák v podstatě píše dvěma základními způsoby – horním a dolním. Další způsoby pak jsou: dolní s převráceným sklonem písma, horní s obráceným pootočením papíru a horní s obráceným pootočením papíru i převráceným sklonem písma. „*Společné těmto přístupům ke psaní je levákovo nucené přizpůsobení se písmu, které je zkonstruováno tak, aby co nejvíce vyhovovalo pravákům, proto experimentuje.*“ (VODIČKA, 2008, s. 28)

Avšak kdybychom chtěli vytvořit jednoznačně vhodné písmo pro leváky, museli bychom sáhnout po tradici ustáleného pojetí našeho písma. Pro leváka by to pak bylo zrcadlově převrácené písmo psané zprava doleva, na což poukazuje i Sovák. V tomto případě by pak o psaní leváků nebylo pochyb a nemuselo se nic dalšího vymýšlet. Chceme ale, aby se kvůli tomu cítili, jako bychom na ně ukazovali prstem? Nutili bychom učitele praváky číst zrcadlové písmo? Opravovat diktáty pozpátku a v podstatě celou pravorukou společnost přizpůsobovat se novým vzhledům textů? Vodička ve své knize uvádí, že z různých důvodů to není možné, a že si i myslí, že by si to leváci ani nepřáli. V tomto případě pak můžeme pro leváky udělat jen to, aby psali pravostranně tak, jak je to pro ně nejjednodušší a jak jim velí jejich přirozenost. Což je poprvé, kdy tuto možnost někdo připouští (VODIČKA, 2008).

Nejdůležitější je si uvědomit vztah psaní k tlaku a tahu, které pan Vodička krásně vysvětluje na tahu štětcem. „**Tah** – vede od středu těla ven; je snazší a koordinovanější, jistější. Lze jej kontrolovat, protože je do něj vidět, psané spojitě písmo je konstruováno pro tah. **Tlak** – vede od středu těla ven křížem a je náročnější. Hrnout dá více námahy, psací a kreslicí materiály se vzpírají.“ (VODIČKA, 2008, s. 18) Díky obvyklým pomůckám píše pravák většinu textu tahem. Může sledovat pravopis, diakritiku i vzhled písma. Tuto zkušenost si můžete ověřit pomocí štětce, jak již bylo řečeno. Pravák plně využije přirozeného tahu, kde štětec smýká po papíře, kdežto levák stejným způsobem držení i malování (posléze psaní) štětcové štětiny tlačí před sebou a ty se následně rozjedou. Kvůli představě jednotlivých fází tlaku a tahu při psaní, u praváka, Vodička (2008) uvádí příklad psaného, poměrně složitého písmene **k**, viz obr. 11.

Obr. 6 Zobrazení tlaku a tahu při psaní písmene **k** – pravák

Vzhledem k předchozím poznatkům získaných z různých literatur, hlavně v oblasti grafomotoriky, můžeme usoudit, že tzv. „drápání“ je pro děti leváky jednodušší a mnohdy i bližší. Když pak shrneme tyto poznatky, pan Vodička nám dává relativně jednoduchou poučku, jak na to – **tzv. Vodičkův levácký imperativ:**

1. *„pamatuj, že nejsi pravákův zrcadlový obraz;*
2. *máš právo využít stejných výhod při psaní jako pravák;*
3. *ruku stáčeš v nejvýhodnějším směru zamýšleného tahu;*
4. *piš co nejvíce ve směru tahu a omezuj tlak;*
5. *„drápej“!“ (VODIČKA, 2008, s. 43)*

Stejně jako Sovák, Mlčáková (2009) zmiňuje fakt, že se metodika psaní odvozuje především od správného návyku držení psacího náčiní, polohy ruky a těla a sklonu papíru. Autorka též poukazuje na skutečnost, že pronace ruky má u leváka opačný charakter než u praváka. *„Zatímco u praváků se úhel přiklonění dlaně k papíru postupně zmenšuje, u leváků se naopak postupně zvětšuje.“ (MLČÁKOVÁ, 2009, s. 60, in Synek 1974)*

Mlčáková uvádí též stejný poznatek jako Looseová a spol. (2001), že žák píšící levou rukou má písmo často stojaté. Nicméně autorka pouze poukazuje na autory, kteří se touto problematikou zabývali, a sama nijak neurčuje způsob psaní. V podstatě říká, aby žák psal tak, aby si svůj napsaný text nerozmazával. Doporučuje předcházet nejrůznějším návykům jako je špatné sezení a držení tužky. To se, dle Mlčákové (2009), může držet ze strany nebo i proti sobě a může se naučit psát způsobem „drápovitým“, který doporučuje pan Vodička (2008, 2019) (MLČÁKOVÁ, 2009).

Držení psacích potřeb se moc od praváků neliší, viz výše. Ale můžeme ho rozdělit do dvou základních způsobů, jak uvádí paní Otevřelová (2016):

a) Dolní způsob psaní

Způsob, kdy žák tlačí pero před sebou, tzv. tlak. U leváků tak dochází k překrývání právě napsaného písmena, slova, věty, protože český jazyk čteme i píšeme zleva doprava. Žáci si tak zakrývají třeba i vzor v písance a jejich písmo je pak kostrbaté, nepřesné nebo různě velké. Tento způsob je, jak jsme se již dozvěděli, uváděn jako ten správný a jediný dobrý. Žákům ale někdy dosti komplikuje život. Cítí se odsunuti, jako by měli handicap.

b) Horní způsob psaní

Žák svou ruku má „nad písmem“ a svou ruku tím otáčí. Je opřena o hřbet a písmo se tak posouvá lehce po papíře – vytváří se tak tah. Tímto způsobem už tlak na tužku není tak mohutný a žák nepíše v křeči. Vidí, co právě napsal a může se to v průběhu kontrolovat. „Podle mého názoru je dobré respektovat ten způsob, který dítěti vyhovuje, a rozvoj zaměřit především na upevnění hygienických nvykyků během psaní.“ (OTEVŘELOVÁ, 2016, s. 126)

Posledního autora, v neposledním smyslu slova, kterého tu zmíním, je paní profesorka Belásová. Ta též začíná hygienickými návyky jako předchozí autoři. Přeskočím tedy stejný popis sezení a držení těla a přejdu rovnou k držení pera či tužky a samotnému psaní, které jsou pro tuto práci nejdůležitější. Belásová (2017) uvádí, že levák drží psací náčiní stejně jako pravák, tzn. volně mezi palcem a ukazováčkem a zespodu podepřené prostředníčkem, kdy všechny prsty jsou mírně ohnuté. Pero směřuje k levému rameni, jako u praváka, dlaní se žák opírá o lavici a prsty při psaní posouvá doprava (BELÁSOVÁ, 2017).

Kromě dvou autorů jsme se tedy převážně dozvěděli, že většina starších metodiků, pedagogů apod., „nutí“ leváky psát v podstatě zrcadlově od praváka. Je to ale správně? Většina těchto poznatků jsou již stará skoro sto let. Což mě dovedlo k myšlence, zda je to vůbec ještě možné považovat za aktuální či přímo uznatelné.

Touto myšlenkou se zabývá už několik let magistr Vodička. Zajímalo ho, jestli způsob psaní, který doporučuje převážná většina literatur, je vůbec využíváný. Proto udělal výzkum na střední škole, kde učí, a jiných středních a základních školách Ústeckého a Libereckého kraje o tom, jak leváci skutečně píší, viz obr. 12.

Tab. 1 Ukázka z dotazníkového listu Přehled počtu žáků píšících levou rukou na vybraných základních a středních školách Ústeckého a Libereckého kraje

Počet žáků píšících levou rukou horním a dolním způsobem psaní			
počet dotazovaných žáků na vybraných základních a středních školách v Ústeckém a Libereckém kraji	z toho leváci celkem	 leváci píšící horním způsobem psaní	 leváci píšící dolním způsobem psaní
3403	330	203	127
[%]	9,7	61,51	38,49

Do tohoto statistického vzorku jsou započtení žáci 2. stupně ZŠ a SŠ narození v letech 1986–1995 píšící levou rukou. Nejsou sem zahrnuti leváci přeučení na pravou ruku z osobních, rodinných či jiných důvodů.

Tato tabulka, z doby nám bližší, ukazuje, že více jak polovina žáků píše horním, zavrhaným způsobem, též známým jako „drápání“. Vodička (2008) se zde ptá na několik otázek, které zahrnují prosazení metodiky přímo pro leváky na míru, a která prakticky neexistuje. Pro můj výzkum v této práci mají největší význam právě jeho dvě otázky: „*Kolik učitelů 1. tříd postupuje u leváků ve skutečnosti podle oficiální metodiky psaní?*“ (VODIČKA, 2008, s. 14) a „*Zabývá se někdo sledováním leváků v českých školách v různých typech škol, porovnává jejich grafomotorické školní dovednosti a výsledky jejich vrstevníky – praváky?*“ (tamtéž)

Ve své další knize *Boj o špetku* (2019) jde Vodička více do hloubky a zkoumá i onen způsob úniku z dolního stylu psaní. Objevil jich pět:

1) Změna v pohybu ruky v zápěstí a převrácení sklonu písma

Při správně stočeném sešitu doprava jsou sice předloktí i ruka vedeny zdola, nicméně psaní vychází z kývavého pohybu ruky v zápěstí. Tím vzniká písmo stojaté až převrácené, od úzkého až po široké.

2) Překlopení psacího prostředku směrem proti sobě

Ruka i předloktí jsou vedeny zdola, ale psací prostředek je přetočený hrotem proti tělu žáka, čímž často vznikne některá forma palcového úchopu. Písmo, které žák napíše, může pak být kolmé až doleva skloněné. Někdy se také stane, že žák si psací náčiní skloní až do takové míry, že kopíruje tradiční sklon písma.

3) Drápovitý úchop a jeho varianty

Rameno je předsunuto dopředu, tělo je stočeno doprava a ruka jde kolem papíru či sešitu. Do této skutečnosti leváka přivede to, že sešit je stočen vpravo, což je součástí metodiky dolního způsobu psaní. Sklon písma může kolísat od klasického až po výrazně zvrácené.

4) Horní způsob psaní

Sešit je zde stočen doleva, jako u praváků. Rameno je předsunuto, tělo je stočeno doprava a předloktí je vedeno zdola a ruka je v zápěstí ohnuta, vedena ve směru řádku. Tento způsob psaní, který má základ v písařských profesích, je pro leváky nejoblíbenější, protože jim nejvíce vyhovuje. Leváci si tak v průběhu dob pro tento úchop vytvořili mnoho variant podobně jako praváci.

5) Kombinace různých typů psaní (smíšené)

„... právě proto, že leváci jsou nuceni hledat si vlastní řešení sami, dospívají k různým spojením předcházejících typů řešení nebo jejich částí včetně různých ovlivnění novými psacími prostředky.“ (VODIČKA, 2019, s. 143)

Nápravné metody pro čtení a psaní

Důležité pro nápravnou péči jsou moderní audiovizuální pomůcky, drobné pomůcky zhotoveny učitelkou, motivace, odborná individuální péče, povzbuzování a pochvaly. Každé dítě se pak na hodiny těší a má chuť se zlepšovat a činnosti vykonávat. Psaní i čtení se v naší zemi provádí zleva doprava. Proto je u dětí potřeba procvičovat pravo-levou orientaci, která je často právě tím problémem, u kterého to vše může začínat (TYMICHOVÁ, 1985).

Jako nejzákladnější nápravou je potřeba, aby dítě správně rozeznávalo pravou a levou, nahoře dole a jiné směry, aby pak samo mohlo správně napsat třeba písmeno *b* a *d* nebo *b* a *p*. Pro tyto problémy pak existují různá cvičení, u kterých si děti směry procvičují (určí polohu, kde je zelené kolečko, ...) (TYMICHOVÁ, 1985).

6.4 Zvláštnosti a šikovnost

O uplatnění v životě rozhoduje spolu s dalšími aspekty i dominance pravé či levé strany. Levák stejně jako pravák může být stejně úspěšný, možná i úspěšnější, když se mu dostane správné výchovy tolik jako pravorukému. Sovák (1966) tvrdí, že přecvičovaný levák v pravorukém prostředí, svou ruku je schopen využívat jen v určité míře, protože mu k tomu prostředí nedá dostatečný prostor. Nepřecvičovaný levák využitelnost své dominantní ruky bude mít o trochu větší, nicméně stále ho pravoruké prostředí bude svým způsobem nutit k využívání i ruky pravé. To znamená, že pravák sice dosáhne maxima svého využívání pravé ruky, ale levák oproti němu zvládne využívat v určité míře své ruce obě (SOVÁK, 1966).

Už jsme se zde několikrát zmínili o slavném Leonardu da Vinci, který kreslil a psal levou rukou, dokonce i zrcadlově. Díky jeho originalitě se jeho díla dala rozeznávat od padělků, které často vznikaly, a i dnes se objevují. Nikdo ho tehdy nepřeučoval a podle toho můžeme soudit, že už tehdy se objevovali tací, kteří poznali souvislost mezi levorukostí a nadáním. Mezi další známé umělce leváky patří např.: Michelangelo a

Holbein Schumann. Známe i obouruční umělce jako třeba německého malíře Menzela (SOVÁK, 1966).

V Čechách se můžeme o známých levácích zmínit, např. o Jiřím Trnkovi, který též používal obě ruce, a to především při psaní, stejně tak jako Josef Sudek při fotografování. V hudbě už se dnes vyrábějí různé nástroje dělané tak, aby na ně mohl hrát i levák z jeho přirozené strany – tedy „zrcadlově“ od praváka. Je to na příklad Paul McCartney, Chaplin a jeho smyčec v levé ruce, a další (SYNEK, 1991).

Ve sportu můžeme též najít různá pojetí obou stran, jako když nabíháme z různých stran na skok do výšky nebo na jaký bok dopadneme, když děláme kotoul. Levoručí sportovci ale tvoří přirozenou menšinu, a tak se třeba pravoručí tenisté setkávají méně často s levorukými a musejí jejich styl hry odhadnout zase trochu jinak než u pravorukých. U nás je to např. Pavel Huťka, kterého ale trenéři přeučovali na pravou ruku. Huťka tak u své dominantní ruky zůstával pouze při podání kvůli její síle a jistotě. To možná zapříčinilo jeho ne moc významné úspěchy. Dalším zajímavým sportem, kde je zřetelný postoj leváka a praváka, je box. Tam můžeme pozorovat jejich dominanci v přirozeném postoji ve střehu, či v obranné a dominující ruce při útoku. U nás to byl například B. Němeček, který patřil k levorukým. Dále pak můžeme poukázat na šermíře, oboustranné vodáky, hokejisty, fotbalisty a jiné (SYNEK, 1991).

Další přehled slavných umělců nabízí také H. J. Zoche (2006), který ovšem toto téma dále nekommentuje, nýbrž jen poukazuje na skutečnost.

Na problematiku jako takovou krásně poukazuje Healey (2001), kde hned v úvodu kapitoly uvádí, že zde opět narážíme na návody a metodiky pro levoruké děti, v učení se jakýchkoli zálibných činností a dovedností. Dodnes platí některé podmínky u póla, které zakazují používání levé ruky, avšak Healey se domnívá, že při správné péči, přístupu a náležitém tréninku, mohou leváci ve sportu vynikat (HEALEY, 2001).

Úskalí vidí autorka hned v několika věcech. Jako první jsou tu pomůcky a vybavení. Někde ještě pořád neexistují potřebné pomůcky nebo samotné vybavení pro leváky, což levorukému sportovci nebo umělci značně stěžuje jeho snahu. Někde, třeba u cyklistů, nejsou ale rozdíly tak zjevné nebo dokonce potřebné. Dalším úskalím jsou trenéři a učitelé. Ne všichni tito instruktoři jsou vždy leváci, proto to buď stojí více času a práce, nebo se do toho učitel/trenéroví nechce a prostě svého žáka učí stejně jako praváka. Když už se pravoruký trenér rozhodne, je důležité si všimnout rozdílů hry daného

leváka a podle toho postupovat. Instruktor by měl chtít porozumět jeho stylu, samozřejmě v rámci pravidel daných pro hru jako takovou (HEALEY, 2001).

Závěrem nám autorka sděluje některé výhody leváků, jako jsou přizpůsobivost a pružnost. Třeba, když si poraní ruku, mohou většinou dobře používat ruku pravou. Mohou mít také lepší prostorovou představivost, a to v citu pro vzdálenosti a umístění předmětů v prostoru. Jak už se řeklo, většina sportovců se s levorukými protivníky často nesetká, a proto mají leváci jistou počáteční výhodu, než jejich soupeř pochopí styl hry svého levorukého protivníka. Dále se tvrdí, že leváci jsou v mnoha ohledech více tvůrčí než praváci. To můžeme vidět v rozsáhlé řadě umělců, hudebníků a jiných tvůrců leváků v naší historii. Leváctví můžeme v jistých směrech vnímat i jako dar. Každý hledá ve svém životě svoji vlastní originalitu a leváci ji tak mohou brát jako část svoji identity (HEALEY, 2001).

O tvůrčí osobnosti leváka jsem již také něco slyšela. Možná na tom něco je, ale podle mě jde o šikovnost či talent každého jedince jako takového. Zním jak nadaného klavíristu praváka, tak nadanou hudebnici s dominancí levé ruky.

6.5 Možné problémy

Všechny děti mohou mít nějaké potíže, větší či menší, jak levák, tak pravák. Mluví se o větší náchylnosti k nemocem nebo problémům, ale Healey (2001) si myslí, že je to převážně tím, že jim věnujeme tolik pozornosti, možná i někdy více než pravákům. Připouští ale také, že je to možná kombinace obou možností. Už Sovák (1966) nám představil několik možných problémů jako je zadržávání a koktavost, neklid, neurózy, agrese apod., viz výše. V každém případě je dobré zjistit příčinu, a pokud to jde, vědět, jak postupovat v léčbě (HEALEY, 2001).

Je možné, že leváci trpí více astmatem a alergiemi, ale většinou tyto drobné nemoci či úrazy jdou poměrně snadno vyřešit s pomocí doktora či prostého logického myšlení. Jak už bylo řečeno, leváctví není nemoc, a proto k dítěti nelze přistupovat, jako by ho skolil každý škrábanec nebo rýma. Proto léčba jakýchkoli běžných nemocí nebo nehod lze řešit stejně jednoduše, jako u praváků (HEALEY, 2001).

U praktických činností v běžném životě se Zoche (2006) zaměřuje na rozdíly mezi leváky a praváky. Podle něj levoruké děti kreslí rády a mnohdy lépe, kvůli jejich dominantní hemisféře v oblasti nadání a řídicí funkci, které jsou pro kreslení důležité. Je proto dobré jim pořídit dobré náčiní, ať si svého umu a nadání užijí. Totéž platí i pro

kutění, vynalézavost a fantazii. To levoruké děti často nabádá ke kreativní kariéře a jejich budoucnosti v oblasti umění (ZOCHE, 2006).

Nejzákladnější mohou být poruchy čtení a psaní. Již víme, co se může stát přečítanému levákovi, čímž znovu upozorňujeme na možnosti dyslexie a dysgrafie, které se táhnou ruku v ruce i se špatným vedením dítěte. Není to samozřejmě stoprocentní, ale je prokázáno, že i to tomu přispívá. Není to ale porucha pouze pro leváky, praváci mohou mít nějaké ty specifické *dysporuchy* také. Ty, které se vztahují k lateralitě přímo, mají pak svá určitá **specifika**. Jsou to například směrové zvraty a zrcadlové čtení, nesprávné návyky psaní, pomalejší psaní diktátů u přecvičovaných leváků apod. Důležité ale je: *„Poruchám se dá zabránit, a pokud již vznikly, lze jejich následky zvládnout správnou metodou výuky čtení a psaní bez pokusů o přecvičování“* (SOVÁK, 1966, s. 30)

7. Shrnutí úvodní části

Úvodní část je rozdělena do pěti kapitol. Z historické se můžeme dozvědět, jak se to chápalo dříve. Co pro lidi v té době bylo či nebylo důležité, a jak obecně vnímali nějakou odlišnost.

V další kapitole jsme se blíže podívali na výchozí požadavky a jejich spojitost s psychickým i fyziologickým základem. Vysvětlili jsme si, co je to gramotnost v několika podobách a ukázali si šest možných etap, kterými dítě projde při osvojování si písma. Také zde bylo důležité si definovat a představit uvolňovací a přípravné cviky spolu se znaky písma, na které pak navazuje samotná výuka psaní v dalším období dítěte. Díky fyziologickému a psychologickému povídání jsme si mohli odpovědět na některé otázky, proč to tak je. Tuto kapitolu doplňuje kapitola o škoní zralosti, která nám uzavírá dané téma a poukazuje na rozdíl mezi zralostí a připraveností dítěte.

Grafomotorika a motorika nám představuje, co je jednou z hlavních součástí přípravy dítěte na psaní a ukazuje nám důležitá pravidla, na které bychom neměli zapomínat před a při výuce psaní.

Hygienické návyky doplňují kapitolu o grafomotrice, protože navazuje na období, kdy se dítě učí držet psací náčiní a později i psát. Říká nám, co bychom měli dělat a na co si dávat pozor, abychom později nemuseli řešit kterékoli obtíže spojené s neosvojením si těchto návyků.

Kapitola o leváctví uvádí, jak se s leváky pracovalo a kam se metodika posunula. Je také o přístupu učitelů, žáků i rodičů a o možných podporách a práci s levorukými dětmi. Dále jsme zde zmínili klady, zápory a možné problémy, které mohou nastat, pokud se s žáky nebude dobře pracovat.

8. Metodologie práce

Praktická část diplomové práce se věnuje zmapování znalostí učitelů o novodobé metodice prvopočátečního psaní, především v prvních až třetích ročnících na základních školách. Navazuje na teoretickou část, která objasnila vývoj chápání různorodé laterality a práce s ní, skrze děti na prvním stupni a poskytuje tak znalostní základ pro praktickou část diplomové práce. Druhá polovina práce vychází z těchto poznatků a poznává tak teorii převedenou do praxe v 21. století. Z důvodu obsáhlosti zkoumaného vzorku respondentů byla využita metoda kvantitativní, metoda strukturovaného dotazníku. Za pomoci této metody bylo možné zjistit znalosti a částečně i zkušenosti prvostupňových učitelů s používanými metodami a udělat si představu, kolik levorukých dětí je vlastně v této době na základních školách v okrese Děčín. Tato data přispějí k ucelenější představě o aktuálním smýšlení o problematice levorukosti ve vzdělávacích zařízeních, kde se teprve formuje a učí psaní a rukopis. Průzkumný vzorek je tvořen odbornými pracovníci a pracovníky školských zařízení v okrese Děčín.

8.1 Cíle výzkumného šetření

Hlavním obecným cílem diplomové práce je formou kvantitativních dotazníků zmapovat znalosti a zkušenosti učitelů o novodobé metodice psaní levorukých dětí v oblasti okresu Děčín a posléze i návrh na zlepšení práce s levorukými dětmi ve výuce spolu s představením metodiky magistra Vodičky.

V práci jsem si stanovila také cíle dílčí.

1. Zjistit používané metodiky psaní levou rukou na základních školách (stará metodika podle Sováka).
2. Zmapovat počet levorukých dětí na základních školách v okrese Děčín z důvodu ucelenosti práce a potvrzení či vyvrácení pravdivosti procentuálního obsazení levorukých dětí v populaci základních škol prvního stupně.
3. Odhalit postoj učitelů k výuce levorukých dětí ve psaní (použití teorie v praxi).
4. Pokusit se vypracovat vylepšení didaktických pomůcek pro práci s levorukými dětmi na prvním stupni základních škol.

8.1.1 Transformace úkolů do konkrétních otázek

V tabulce 1 si představíme hlavní a dílčí cíle zastoupené konkrétními otázkami, jejichž zobrazení se promítne ve dvou následujících dotaznících.

Tab. 1 – Transformace hlavních a dílčích úkolů do konkrétních otázek

Transformace hlavních a dílčích úkolů do konkrétních otázek					
Hlavní cíle	Dílčí cíle	Jak budou odpovědi zjišťovány?	Kdo bude nositelem informací?	Otázky/Hledané spojení.	
Zmapování znalosti a zkušenosti učitelů o novodobé metodice psaní levorukých dětí.	Zjistit používané metodiky psaní levou rukou na základních školách (stará metodika podle Sováka).	Dotazník	Pedagogové prvního stupně základních škol	<ul style="list-style-type: none"> Mám zkušenosti s výkonou psaní na 1. stupni základní školy. U nácviu psaní levou rukou upřednostňujete: stejnou jako u praváka nebo úchop drápevitý? Znáte metodiku pana Vodičky? 	<ul style="list-style-type: none"> Jaký ze způsobu výuky psaní pro leváky preferujete? Které písmo ve výuce preferujete? Domníváte se, že je důležitý správný úchop psacího náčiní?
	Odhaliť postej učitelů k výuce levorukých dětí ve psaní (použití teorie v praxi).			<ul style="list-style-type: none"> Vyberte podle Vás nejdůležitější věc, kterou je potřeba kontrolovat při psaní. Prosím, napište, v čem vidíte výhodu (nevýhodu) výše zvoleného nácviu psaní levou rukou (např. nemaže si písmo; vidí, co píše; nemá tlak na psací náčiní ...) 	
	Zmapovat počet levorukých dětí na základních školách v okrese Děčín.			<ul style="list-style-type: none"> Kolik máte ve třídě levorukých dětí (popřípadě obourukých dětí používajících více levou ruku)? 	
Vypracování didaktických pomůcek a metodického postupu pro lepší práci s levorukými dětmi na prvním stupni základních škol.				<ul style="list-style-type: none"> Jaké speciální pomůcky používáte pro psaní u levorukých dětí? (pera, tužky, nůžky, nástavce, ...) 	

V další kapitole si představíme metody, které jsou v průzkumu použity spolu s jejich klady a zápory.

8.2 Metody průzkumu

Pro průzkum byla použita metoda kvantitativní pomocí strukturovaného dotazníku, jejíž výhodou je získání velkého počtu informací v relativně krátkém časovém úseku. Výsledky se dají snadno zpracovat, přináší rychlou zpětnou vazbu a snadno se vyhodnocují. (MAREŠ, 2006)

Venerová a Ježková (2007) se domnívají, že dotazník má tři základní celky, které je třeba brát v potaz. Prvním, je dát si práci vytvořit kvalitní a dobře položené otázky. Druhou, jsou správně a dostatečně reprezentativní vzorky respondentů. A třetím, je kvalitní zpracování těchto vzorků a dat z nich získaných. Z toho vyplývá, že dotazníková metoda má několik možných problémů, které mohou nastat – např. co se týče validity či zkoumání vícero věcí najednou. (MAREŠ, 2006) Proto je vhodné kombinovat kvantitativní a kvalitativní přístup, které umožní nahlédnout do problematiky hlouběji, a tím i zvýšit hodnotu daného výzkumu. (VENEROVÁ, 2007)

Slovník cizích slov udává definici dotazníku takto: „Dotazník je vedle pozorování a rozhovoru jednou z nejčastěji používaných metod získávání dat (zejména v humanitních vědách). ... Dotazník je vlastně způsob psaního řízeného rozhovoru. Je přitom méně časově náročný než rozhovor. A lze ho zadávat i

skupinově, nejen individuálně. Při sestavování dotazníků je třeba promyslet a přesně určit hlavní cíl dotazníkového průzkumu, logicky a stylisticky správně připravit konkrétní otázky a před definitivní aplikací dotazníku provést pilotáž na menším počtu zkoumaných osob, která nám pomůže provést poslední úpravy dotazníku. Otázky by měly být anonymní. Tím lze zvýšit upřímnost odpovědí.

Dotazník bývá řazen do tzv. metod subjektivních. Subjektivnost dotazníku je dána tím, že vyšetřovaný zde může různým způsobem ovlivňovat své výpovědi. Může se snažit jevit společensky lepší nebo naopak horší. Mohou se zde velmi nápadně ukazovat takové tendence, jako je simulace, disimulace, případně agravace apod.“ (ABZ.cz: slovník cizích slov – dotazník, 2021)

Dotazník v této práci byl rozdělen na dva, viz příloha A. První jsem brala jako předvýzkum a druhý jako průzkum hlavní, z něhož jsem potom vycházela i pro návrh tvorby metodické příručky, viz kapitola 10.

Další metodou byl nestrukturovaný rozhovor neboli interview. Dle Maněnové a Skutila (2012) umožňují volné odpovědi. „*Jedná se vlastně o dialog vedený nad určitým tématem, kde výzkumník vhodnými prostředky usměrňuje tok rozhovoru.*“ (MANĚNOVÁ, 2012, s. 57)

Jako poslední metoda byl použit experiment. Experiment je dle Dismana (2018): „*...ověřování a získávání empir. poznatků v plánované a výzkumníkem řízené situaci...*“ Pravý experiment má, podle něj, tři požadavky:

1. Kontroluje experimentální proměnné.
2. Musí se použít alespoň jedna experimentální a jedna kontrolní skupina.
3. Předměty experimentu musí být do těchto skupin řazeny náhodně.

Disman (2018) si myslí, že experiment dělíme na pravý či skutečný a kvazi-experiment. „*Skutečný či pravý e. (true experimental design) může zjistit, zda souvislost mezi znaky má kauzální charakter, zda existují všechny podmínky pro potvrzení kauzálního vztahu...*“ (DISMAN, 2018)

Ve své práci jsem vycházela nejprve z analýzy a studia odborných zdrojů a dokumentů. Pod pojmem „dokument“ Hendl rozumí: „*...knihy, novinové články, záznamy projevů, funkcionářů, deníky, plakáty, obrazy. Za dokumenty se však mohou obecně považovat veškeré stopy lidské existence.*“ (HENDL, 2005, s. 132)

Nejvíce pro mě byly přínosné některé časopisové články či kratší texty. Přišlo mi, že se v nich autor dokázal lépe a přesněji rozepsat o tématu. Autor se ho také snažil představit co nejvíce reálně, což pro mě bylo to hlavní, viz autorka Hozhoni či Makashvili s Taliashvilim.

8.2.1 Zkoumaný soubor

V práci jsem zkoumala přístup a zkušenosti jednotlivých pedagožek a pedagogů 1. stupně základních škol v okrese Děčín v anonymním dotazníku, jak v předvýzkumu, tak i v samotném průzkumu. Tento dotazník jsem rozeslala přibližně 120 respondentům.

V následující škole jsem pak provedla experiment s mým návrhem metodického postupu. Chtěla jsem vyzkoušet své poznatky v praxi, díky čemuž jsem si mohla ověřit, zda by některé návrhy šly praktikovat i v klasické třídě.

ZŠ a MŠ Tadeáše Haenkeho Chřibská – první škola se zde uvádí již od roku 1527 pod vedením luteránského kněze. Škola měnila svou pozici podle aktuálních možností a potřeb města a okolí až do roku 1908. Nakonec se od tohoto roku stavebně rozšiřovala, až získala dnešní vzhled a název na počest slavného českého botanika a objevitele Tadeáše Haenkeho, který se v tomto městě narodil. (NAVRÁTIL, 2022)

Škola má 10 tříd prvního stupně a 8 tříd druhého stupně. Mně konkrétně v dalším zkoumání bude zajímat stupeň první, první až třetí ročník. V prvním ročníku je prezenčně 8 žáků, ve druhém 13 žáků a ve třetím je 10 žáků. Prezenčně znamená, že škola vede papírově 230 žáků. 124 žáků je ovšem prezenčně a ti ostatní jsou na individuálně vzdělávacím plánu podle §41. To v praxi znamená, že si tito žáci vyberou danou školu, pod kterou budou patřit, a potom zde dělají přezkušovací zkoušky do dalšího ročníku.

Učitelský sbor má teď kvůli covidové situaci každý den porady, kde probírají důležité postřehy a problémy k diskusi. Zde mají prostor k vyjádření všichni, čímž podporují vzájemnou spolupráci a klima učitelského sboru.

Práce s rodiči je zde ovšem trochu složitější. Spousta žáků je z nepodnětného prostředí nebo mají speciálně vzdělávací potřeby. Proto se pak často stává, že dítě není dobře připraveno do hodin a mívá průměrné až podprůměrné výsledky.

8.3 Organizace a průběh průzkumu

Průzkum je plánován na začátek roku 2021. V srpnu tohoto roku jsem rozeslala předvýzkum. Další částí, bylo rozeslat po skončení předvýzkumu hlavní dotazník, už upravený podle předchozích odpovědí a organizace.

Podle získaných odpovědí jsem v prosinci 2021 zpracovala návrh na používání didaktických pomůcek pro levoruké děti. Zde jsem pak i podle výsledků dotazníků dodala návrh na zlepšení kvality výuky levorukých dětí na prvním stupni. Návrhy a vylepšení jsem také zkonzultovala s magistrem Vodičkou v lednu roku 2022, díky čemuž jsem získala ucelenější pohled na danou problematiku. Tuto teorii jsem, po korekci a domluvě se svou vedoucí práce, vyzkoušela na ZŠ a MŠ Tadeáše Haenkeho ve Chřibské, kde jsem se předem domluvila s vedením na průběhu průzkumu podle získaných odpovědí z dotazníků.

8.4 Možné problémy průzkumu

V této kapitole jsem se zamyslela nad tím, jaké problémy v průzkumu mě mohou čekat, a které mě skutečně potkaly.

8.4.1 Etické problémy

Hlavním možným problémem by byla chybná formulace otázky, která by pak mohla vést respondenta k odpovědi na zcela jiné téma, či manipulaci informanta k odpovědi podle přání tazatele. Odpovědi by pak byly velmi zkreslené a výsledky by nemusely být relevantní a validní.

Díky úvodní stránce dotazníku, kde je uvedeno, že tyto otázky a odpovědi budou použity do diplomové práce a jsou zcela anonymní, se vyhneme dalšímu možnému problému, kdyby se respondenti mohli bát své odpovědi vůbec projevit. V hlavním dotazníku pak je poslední otázka, která není povinná, a tudíž ji nemusí respondent vyplnit. Tím dáváme možnost volby respondenta, zda poskytne své osobní údaje na případné další využití.

8.4.2 Rizika metody

Hlavním rizikem metody mohla být, a také byla, neochota vyplňování dotazníku. Mohlo to být z důvodu obavy o sdílení svého názoru, o neochotě vůbec vyplňovat nějaký dotazník, obava, jestli to není spam, neochota věnovat svůj volný čas na nějaké šetření atd.

Další riziko metody jsem zjistila po odeslání prvního dotazníku. Prvotní nápad byl jej poslat přes ředitele školy, který ho může schválit, vyplnit spolu se svými pracovníky a dále vhodně rozeslat. Tato zkušenost se moc nevyplatila, a proto jsem našla emaily na dané respondenty ze všech škol děčínského okresu a napsala jim individuálně. Toto rozhodnutí však přineslo to riziko, že ne všechny školy mají webové či kvalitní webové stránky. Na některých školách kontakty vůbec nebyly, nebo byly zadány, a pak nefungovaly, či jsem si je musela vytvořit sama ze seznamu pracovníků.

8.5 Realizace průzkumu

Původním záměrem bylo provést průzkum na co nejvíce školách v okrese Děčín. Realizace průzkumu proběhla v několika etapách. V první etapě na konci srpna 2021 proběhl předvýzkum, jehož vyplňování probíhalo zhruba do konce října a vyplnilo jej 22 respondentů. Po přečtení odpovědí jsem značně upravila hlavní průzkumové otázky a zredukovala je na minimum.

V druhém, hlavním dotazníku, jsem nakonec položila pouze pět otázek a poslední šestá byla pro případné osobní doptání a případný rozhovor, který jsem ale kvůli covidu nemohla plně zrealizovat. Tohoto dotazníku se účastnilo 37 respondentů od začátku října do prosince a odpovědi značně více odpovídaly mému průzkumu.

V únoru jsem na ZŠ a MŠ Tadeáše Haenkeho provedla zkoušku materiálu vytvořeného pro pomoc a lepší práci s levorukými dětmi a vyhodnotila jeho přínos do novodobé metodiky a práce s levorukými dětmi.

9. Rozbor dotazníků

Hlavním cílem výzkumu bylo zmapovat znalosti a zkušenosti učitelů o novodobé metodice psaní levorukých dětí v okrese Děčín. Dílčími pak zjistit používané metodiky psaní pro levoruké prvostupňové děti, odhalit postoj učitelů k výuce levorukých dětí ve psaní a zmapovat počet levorukých dětí na základních školách prvního stupně.

Pro přehlednost jsem si stanovila sedm předpokladů a dva „podpředpoklady“. Myslím, že díky tomu jsem mohla lépe seskupit dané otázky a zjistit, zda se mé předpoklady⁴ splnily či nikoli.

Předpoklad 1 – Předpokládáme, že všichni respondenti mají zkušenosti s výukou psaní v prvním ročníku základní školy.

Předpoklad 1.1. – Předpokládáme, že učitel zná vázané a nevázané písmo, ale ve výuce spíše převládá psaní vázaným písmem.

Předpoklad 2 – Předpokládáme, že učitel dokáže levákovi ukázat správný úchop psacího náčiní.

Předpoklad 2.1. – Předpokládáme, že se učitelé dále vzdělávají a seznamují se s novými metodami výuky leváků.

Předpoklad 3 – Předpokládáme, že leváci mají možnost využít pomůcky ergonomicky upravené pro levou ruku.

Předpoklad 4 – Předpokládáme, že učitelé respektují odlišné potřeby leváků a mají tak možnost psát horním nebo jiným jim vyhovujícím způsobem.

Předpoklad 5 – Předpokládáme, že učitel dokáže vyhodnotit, co by mu při výuce leváků pomohlo a co jemu, jako učiteli, chybí.

Předpoklad 6 – Předpokládáme, že procentuální výskyt leváků je zhruba 9-11 %.

Předpoklad 7 – Předpokládáme, že učitel umí vyhodnotit, co je při výuce psaní nejdůležitější.

V následujících podkapitolách vždy představím jeden předpoklad, přiřazenou otázku z dotazníků, viz Tab. 1, a její grafické zpracování výsledků s vysvětlením.

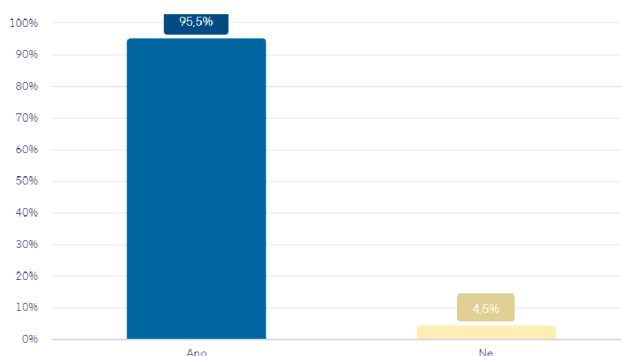
⁴ Předpoklad bude označován pomocí zkratky P a čísla daného předpokladu.

9.1 Výsledky předpokladu 1

Předpoklad 1 – Předpokládáme, že všichni respondenti mají zkušenosti s výukou psaní v prvním ročníku základní školy.

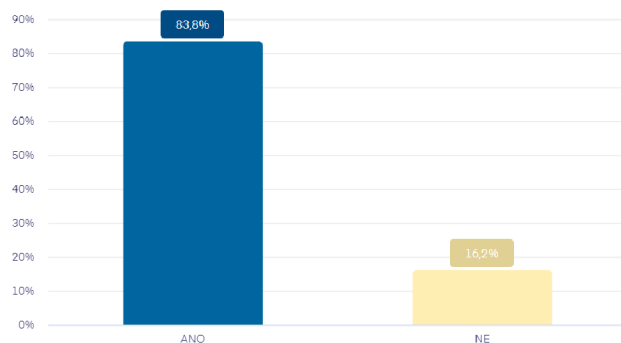
V předvýzkumu se zúčastnilo 22 respondentů a v hlavním průzkumu 37 respondentů. Grafy budu označovat pomocí zkratk GP – graf předvýzkumu, a GH – graf hlavní. V GP 1 a GH 1 porovnávám zkušenosti pedagogů ve výuce v prvním ročníku, kde se nejvíce učí a dbá na prvopočáteční psaní.

1. Mám zkušenost s výukou na 1. stupni ZŠ, konkrétně v první třídě.

Graf 1 – GP 1 Mám zkušenosti s výukou na 1. stupni ZŠ.

1. Mám zkušenosti s výukou psaní na 1. stupni základní školy.

Graf 2 – GH 1 Mám zkušenosti s výukou psaní na 1. stupni základní školy.

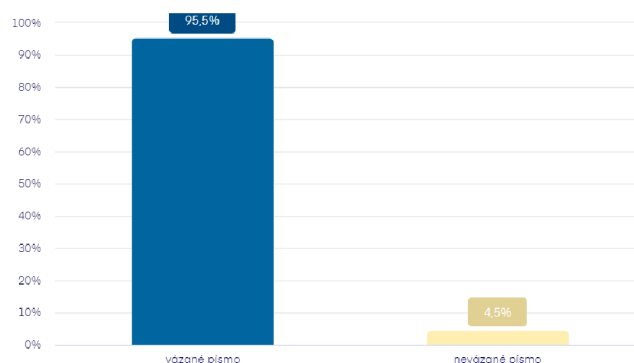
Z celkového počtu respondentů má v grafu 1 – GP 1 95,5 % a v grafu 2 – GH 1 83,8 % zkušenost s výukou psaní v prvním ročníku základní školy. To z 91,23 % potvrdilo P1. Tyto dva výsledky nám sdělily, že většina dotazovaných již nějaké zkušenosti s výukou v první třídě mají. Díky tomu máme představu o tom, jak pro nás další výsledky budou věrohodné.

9.1.1 Výsledky předpokladu 1.1

Předpoklad 1.1 – Předpokládáme, že učitel zná vázané a nevázané písmo, ale ve výuce spíše převládá psaní vázaným písmem.

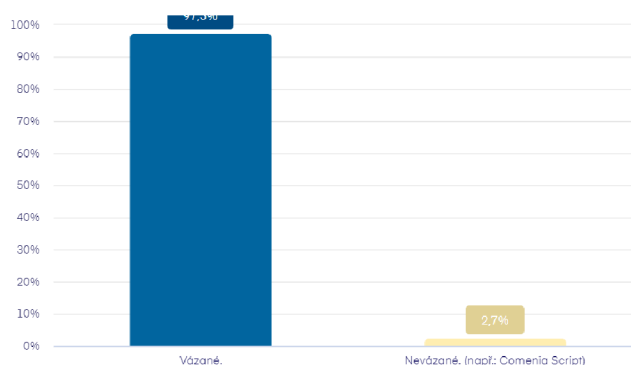
V následujících grafech porovnávám a vyhodnocuji preferenci písma v určeném okrese. Výsledky budou důležité v pozdější části práce, kde se budu zaměřovat na návrh metodického postupu.

3. Jaký nácvik písma ve výuce psaní upřednostňujete?

Graf 3 – GP 2 Jaký nácvik písma ve výuce psaní upřednostňujete?

5. Které písmo ve výuce preferujete?

Graf 4 – GH 2 Které písmo ve výuce preferujete?

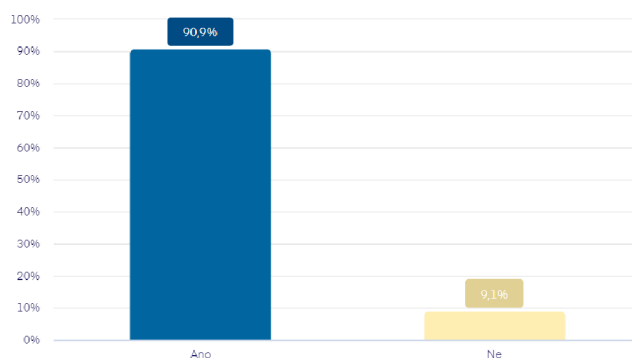
Díky preferencím respondentů jsme mohli zjistit, jaký styl písma ve výuce nejvíce používají. V grafu 3 – GP 2 se objevila preference 95,5 % pro písmo vázané a v grafu 4 – GH 2 preference stejného písma v hodnotě 97,3 %, což je skoro stejný výsledek. Můžeme tak říci, že P1.1 se opět potvrdila. Důležitost tohoto zjištění je pro mě stěžejní v tom, že se plánuji v návrhu metodického postupu podívat i na rozvržení a znaky českého písma.

9.2 Výsledek předpokladu 2

Předpoklad 2 – Předpokládáme, že učitel dokáže levákovi ukázat správný úchop psacího náčiní.

Tento předpoklad nelze na 100 % dokázat, můžeme pouze dedukcí vyvodit, že když učitel vyhodnotí správný úchop psacího náčiní jako důležitý, umí jej i správně předvést a přiblížit.

4. Domníváte se, že je důležitý správný úchop psacího náčiní?

Graf 5 – GP 3 Domníváte se, že je důležitý správný úchop psacího náčiní?

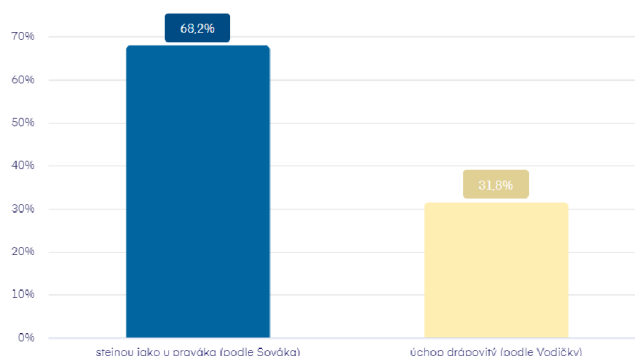
Zde lze vidět, že 90,9 % dotazovaných si myslí, že je úchop důležitý. Zda učitel umí úchop správně předvést jak pro praváka, tak i pro leváka, se ale můžeme pouze domnívat. Pro další zjištění by potom bylo potřeba provést jiný průzkum a hodnotit již samotný styl výuky pedagogů.

9.2.1 Výsledky předpokladu 2.1

Předpoklad 2.1 – Předpokládáme, že se učitelé dále vzdělávají a seznamují se s novými metodami výuky leváků.

V P2.1 jsem se rozhodla porovnat 3 grafy a jejich výsledky. Představím zde otázku číslo 5, 6 a 7 z předvýzkumu, kde se snažím zjistit znalosti, preference a zkušenosti s metodikami starými, ale i novějšími.

5. U nácviu psaní levou rukou upřednostňujete metodiku:

Graf 6 – GP 4 U nácviu levou rukou upřednostňujete metodiku:

U výsledků z předvýzkumné otázky č. 5 jsme zjistili, že 68,2 % respondentů používá metodiku stejnou jako u praváka, tj. podle pana Sováka. Pouze 31,8 % zná či používá drápovitý způsob úchopu a dovoluje ho používat. Z toho může vyplývat, že 68 % respondentů buď zná metodiku drápovitého úchopu, ale nepoužívá ji, nebo ji nezná vůbec. Dále z toho vychází, že i po zhruba 50-ti letech se stále používá metoda, která už je dávno zastaralá. P2.1. se částečně nepotvrdila, protože nemůžeme přesně říci, zda novější metodu drápovitého úchopu nepoužívají, protože ji neznají, nebo proto, že nechtějí.

V tabulce 2 představím výsledky otázky č. 6. Respondenti odpovídali, co je podle nich výhoda nebo nevýhoda v metodice, kterou používají v hodinách. Výhody jsou myšleny jako něco, co napomáhá žákovi ve psaní a dodržování hygienických návyků a nevýhody jsou tudíž opakem.

Tab. 2 – 6. Prosim, napište, v čem vidíte výhodu (nevýhodu) výše zvoleného nácvičku psaní levou rukou (např. nemaže si písmo; vidí, co píše; nemá tlak na psací náčiní ...).

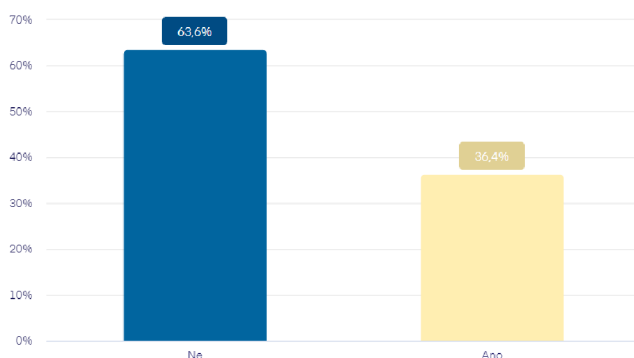
Odpověď	Responzi	Podíl	Odpověď	Responzi	Podíl
Nemá tlak na psací náčiní.	2	9,10%	Nemá tlak na psací náčiní, nemaže si písmo.	1	4,50%
Vidí, co píše, netlačí.	1	4,50%	Nemaže si písmo a vidí, píše.	1	4,50%
Náročná metoda, ale lepší tvar a sklon písma. Nevýhoda: nevidí na již napsaný text.	1	4,50%	Nemaže si písmo, vidí, co píše – nechávám na žákovi, jak se mu lépe píše (pouze u leváků).	1	4,50%
Nemá tlak...	1	4,50%	Nemá žádný problém, pokud ruka je dostatečně uvolněná, pokud má písmo parametricky nastaveno a není to pouze jakási nápodoba, pokud zná pojmy týkající se sklonu, výšky – může využívat pomocné liniatury, pokud si je vědom všech těchto věcí plus vědomí o přítlaku – co je to netlač ...	1	4,50%

Odpověď	Responzi	Podíl	Odpověď	Responzi	Podíl
Netlačí, nemaže.	1	4,50%	Ruka je pohyblivá v prstech i v zápěstí. Může si napsané perem rozmazávat.	1	4,50%
Levák si vidí do písma a dosahuje stejných grafomotorických výsledků jako pravák. Jeho písmo a výkony jsou tedy srovnatelné, srovnatelné může být i hodnocení. Kromě jiné polohy ruky není potřeba jiné metodiky, psacích potřeb, sešitů nebo dokonce "písma pro leváky".	1	4,50%	Vidí, co píše.	3	13,60%
Při výuce psaní leváka přistupují k dětem individuálně, nelpím na dodržování všech doporučení.	1	4,50%	Vidí, co píše, nemaže si.	3	13,60%
Nevýhoda je mazání rukou, přerušuje psaní, výhoda je zachování sklonu, menší tlak.	1	4,50%	Psací náčiní táhne – netlačí do něj, lehčí tlak, vidí, co píše, pro leváky je to přirozenější. Úchop pro psaní zleva doprava.	1	4,50%
			Čitelnost písma, vidí, co píše, správný sklon.	1	4,50%

V tabulce č. 2 můžeme přečíst, že většina respondentů, i v rámci jiných odpovědí, se shodnou na menším tlaku, viditelnosti napsaných slov a lepší úpravě. Myslím ale, že tato otázka byla položena nevhodně, protože nemůžeme říci, která odpověď patří ke které v předchozí otázce. Výsledek tedy není validní.

V dalším grafu 7 se dozvíme odpověď na částečně nepotvrzený předpoklad P2.1.

7. Pokud jste odpověděli v otázce č. 5 za a), znáte metodiku podle Vodičky?

Graf 7 – GP 5 Pokud jste odpověděli v otázce č. 5 za a), znáte metodiku podle Vodičky?

Pouze 36,4 % respondentů zná novodobou metodiku, což potom vyplývá i z otázky č. 5 a tabulky 2. P2.1 se nepotvrdila spolu s výsledky grafu 6.

9.3 Výsledky předpokladu 3

Předpoklad 3 – Předpokládáme, že leváci mají možnost využít pomůcky ergonomicky upravené pro levou ruku.

Na trhu je několik set až tisíc možných pomůcek, které může nejen levák volně využít pro pomoc ve správném úchopu a při práci. Proto jsem chtěla zjistit, jak je to s používáním těchto pomůcek na základních školách. V následující tabulce č. 3 můžete vidět, co pedagogové v děčínském okrese nejvíce využívají, popřípadě jestli nějaké pomůcky používají.

Tab. 3 – 8. Jaké speciální pomůcky používáte pro psaní u levorukých dětí? (pera, tužky, nůžky, nástavce, ...)?

Odpověď	Responzi	Podíl	Odpověď	Responzi	Podíl
Žádné	3	13,60%	Molitanové houbičky, spec. Pera, tužky.	1	4,50%
Nástavce	1	4,50%	Pero pro leváky, nůžky.	1	4,50%
Nástavce a houbičky do dlaně.	1	4,50%	Používání pomůcek pro leváky.	3	13,60%
Nepoužívám žádné speciální pomůcky na psaní, děti začínají psát tužkou a pak obyčejným plnicím perem. Občas leváci používají nůžky pro leváky, ale je to na jejich výběru.	1	4,50%	Stabilo.	1	4,50%
Nůžky.	1	4,50%	Trojhranný systém pastelek, tužek, per.	1	4,50%
Nůžky, někdy nástavce.	1	4,50%	Tužka, nástavec, pero.	1	4,50%
Pera, nůžky.	1	4,50%	Tužku prvně, po té pero, pro úchop jen pokud je problém, a to stejně jako u praváků – nůžky pro leváky ano, ale není to nástroj pro psaní, jak je v dotazu uvedeno.	1	4,50%
Pera – obyčejné tornádo, nemaže se, nůžky pro leváky.	1	4,50%	Tužky.	1	4,50%
Pera a nůžky.	1	4,50%	Leváci prospějí psací potřeby trojhranné, pera musí vyzkoušet. Nůžky pro leváky nutné.	1	4,50%

V tabulce č. 3 si můžeme přečíst, které všechny pomůcky pro leváky lze používat a které se reálně využívají na prvním stupni. Jde převážně o pera, nůžky, houbičky, trojhranné tužky a pastelky. Výsledek nám potvrzuje H3.

V tabulce č. 4 si představíme některé využívané knihy a písanky podle jednotlivých nakladatelství.

Tab. 4 – 9. Od jakého nakladatelství, popř. konkrétní název, používáte sérii písanek, pracovních listů, popř. Živých abeced primárně za účelem procvičování psaní?

Odpověď	Responzi	Podíl
Nová škola	6	27,30%
Alter	4	18,20%
SPN	4	18,20%
Fraus	1	4,50%
Rubínka	1	4,50%
Taktik	1	4,50%
Sfumato	1	4,50%
Různé	4	18,20%

Tabulka č. 4 nám jen doplňuje P3 o používaných učebnicích na základních školách. Zde vyšlo, že stále nejpoužívanější písanky a knihy jsou z nakladatelství Nová škola.

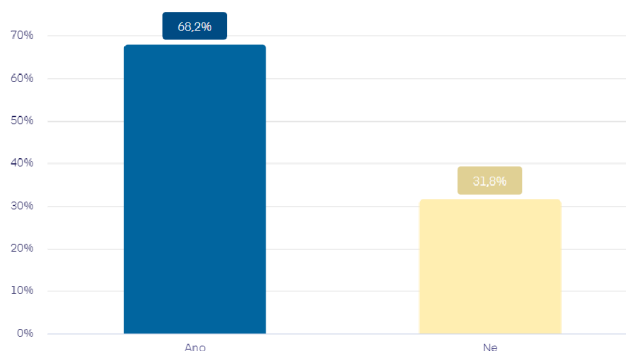
9.4 Výsledky předpokladu 4

Předpoklad 4 – Předpokládáme, že učitelé respektují odlišné potřeby leváků a mají tak možnost psát horním nebo jiným jim vyhovujícím způsobem.

Tento předpoklad stojí na tom, že učitelé nejsou přespříliš konzervativní, a přestože třeba vyučují původní metodou od pana Sováka, nelpí na ní a dovolují levákům různé úlevy a ústupky v závislosti na jejich vlastních potřebách.

V grafu 8 si ukážeme, jak to respondenti vnímají a zda dokáží ustoupit naučeným metodám.

10. Myslíte si, že lze přeúčít nebo upravit špatný úchop při psaní v 1. třídě ZŠ?

Graf 8 – GP 6 Myslíte, že lze přeúčít nebo upravit špatný úchop při psaní v 1. třídě?

V grafu 8 můžeme vidět, že 68,2 % respondentů souhlasí s tvrzením, že lze přeúčít špatný úchop psacího náčiní v prvním ročníku základní školy. Díky tomu jsme zjistili, že si respondenti uvědomují možnost špatného úchopu již z předškolního vzdělávání.

V následující tabulce č. 5 si představíme nápady respondentů, jak by špatný úchop přeúčili či upravili.

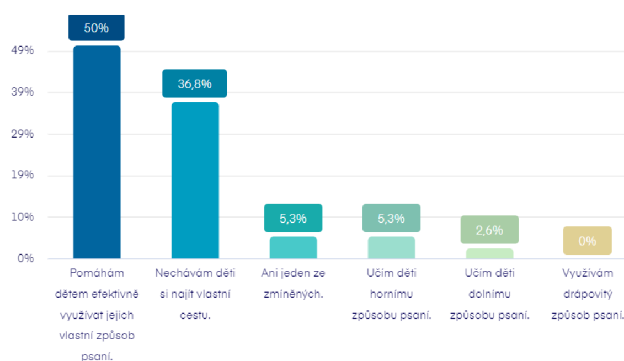
Tab. 5 – 11. Pokud jste odpověděli ano, jakým způsobem byste se ho snažili napravit?

Odpověď	Responzi	Podíl	Odpověď	Responzi	Podíl
Vhodnou tužkou, perem s nástavcem.	4	18,20%	Cviky jemné motoriky.	1	4,50%
Důsledným dohledem a opravováním.	6	27,30%	Před každým psaním si praváci upevňují správný úchop psacího náčiní, pedagog opravuje a během psaní připomíná správné vedení pera. U některých dětí se úchop upraví podaří, u některých už ne. Hlavně se obá, aby praváci nedávali palec přes pero a u leváků, aby nedržel pero odvráceně proti tělu.	1	4,50%
Důsledným působením správnou metodou.	1	4,50%	Stálým připomínáním.	1	4,50%
Jedně ve spojení s grafitovou tužkou, popř. plnicím perem – při psaní kuličkovou tužkou, fixem, školním rollerem to však nejde. Všechny tyto psací prostředky donutí žáka špetkový úchop modifikovat.	1	4,50%	Trpělivost, spolupráce rodičů, psaní štětce, častá kontrola a nácvik, důslednost, nepřetěžovat.	2	9,10%
Je to velice individuální. U někoho přenést úchop lze a u	1	4,50%	-	3	13,60%
Důsledná kontrola a správný nácvik jednotný ve škole i v rodině.	1	4,50%			

V tabulce č. 5 se můžeme dočíst o způsobu převýuky špatného úchopu pomocí: trpělivosti, důslednými opravami a kontrolami, vhodným psacím prostředkem a pomůckou a spoluprací s rodinou. Je to pouze doplnění otázky z grafu 8, kde se můžeme dočíst důvod, proč si to respondenti myslí.

V následujícím grafu 9 se dozvíme, jakým způsobem si respondenti dopomáhají ve výuce prvopočátečního psaní. Můžeme zde také posoudit, zda je jejich zvolený přístup vhodný.

4. Jaký ze způsobu výuky psaní pro leváky preferujete?

Graf 9 – GH 3 Jaký ze způsobů výuky psaní pro leváky preferujete?

Graf 9 potvrzuje P4, protože 86,8 % respondentů odpovědělo pro dvě první odpovědi na otázku předpokladu optimálně. Můžeme zde také usoudit, že tito 86,8 % respondenti nedbají na naučené postupy, ale na potřeby žáka.

9.5 Výsledky předpokladu 5

Předpoklad 5 – Předpokládáme, že učitel dokáže vyhodnotit, co by mu při výuce leváků pomohlo a co jemu, jako učiteli, chybí.

P5 předpokládá odbornost, vzdělání a kompetentnost učitele vyhodnocovat a správně uchopit získané poznatky o jednotlivých žácích a jejich potřebách.

Tabulka č. 6 ukazuje tuto schopnost na respondentech, kteří vyplnili daný dotazník.

Tab. 6 – 12. Co myslíte, že levákům ve výuce psaní chybí nebo jaké mají problémy? (malé řádky; špatné sezení, ...)

Odpověď	Responzi	Podíl	Odpověď	Responzi	Podíl
Zvýšena pozornost učitele, zapomíná se na ne přímo v hodině.	1	4,50%	Nevím, neumím posoudit.	5	22,70%
Mají skvělé podmínky.	1	4,50%	Potýkají se se stejnými problémy jako praváci.	1	4,50%
Málo prostoru, špatný sklon těla.	1	4,50%	Rozmazávání a způsob sezení.	2	9,10%
Musí mít přeepsáno z pravé strany. Ostatní stejně jako u praváka.	2	9,10%	Špatné sezení.	3	13,60%
Myslím si, že zralé školní dítě nepotřebuje nic extra, ať je to pravák nebo levák. Vyhovuje mi, že v písmkách jsou vzorová písmena jak na začátku řádku, tak i na konci, takže i leváci mají možnost kontroly.	1	4,50%	Zakrývání textu.	2	9,10%
Myslím, že pokud necháme leváky sedět na levé straně lavice a psát vstřícnější dolní metodou, pak jim při psaní nechybí nic.	1	4,50%	Pokud má problém, není to z důvodu leváctví.	1	4,50%
			Je to individuální. Žádné výrazné rozdíly jsem nezaznamenala.	1	4,50%

Většina respondentů odpověděla na otázku nějakým příkladem nebo doporučením. Tabulka č. 6 nám ukazuje, že pouze 27,2 % respondentů neodpovědělo validně, což potom potvrzuje P5.

V následující tabulce č. 7 si budeme moci přečíst nápady, návrhy a potřeby respondentů, pedagogů na prvním stupni pro lepší výuku a nácvik prvopočátečního psaní pro levoruké děti.

Tab. 7 – 13. Co byste Vy jako učitel(ka) uvítal(a) navíc ve výuce levorukých dětí a ještě nebylo uvedeno? (metodicky, didakticky, pomůcky ...)?

Odpověď	Responzi	Podíl	Odpověď	Responzi	Podíl
Speciální pera.	2	9,10%	Nevím, nic.	7	31,80%
Výuka probíhá stejně jako u praváků.	1	4,50%	Nevyžadovat krasopis.	1	4,50%
Metodika.	3	13,60%	Každý učitel by si měl dobře poradit.	1	4,50%
Myslím, že je to o přístupu učitele.	1	4,50%	Pisanky, pomůcky.	2	9,10%
Nenacvičovat psaní fixem na mazací tabulky, ale jen grafitovou tužkou do sešitu, ale to platí pro všechny děti. U leváků v průběhu nácviku zbytečně nepsat na tabuli křídou nebo fixem, protože to vede k dolnímu způsobu psaní. Pravdou je, že později mají leváci stejně budou na tabuli muset psát a že se dlouhodobě nedá levácky odstrkovat od toho, co dělají ostatní děti. Takže to pak není otázka grafomotorická, ale spíše sociálně-psychologická.	1	4,50%	Uvítala bych spíše, aby se s metodikou psaní u leváků seznamovali hlavně studenti na fakultách. Já jsem to nezažila, a ani moje mladé kolegyně to nezaznamenaly. Nechávací psát leváky většinou přirozeně. Jelikož jsem původem levák, píšíci pravou rukou, dokážu dětem ukázat správné psaní tak i tak a ukazují to i kolegyním.	1	4,50%
Určitě speciální lavice či speciální pisanky.	1	4,50%	Více informací.	1	4,50%

Tabulka č. 7 nám opět doplňuje a dodává další potvrzení P5. Zde se můžeme dočíst o potřebě vyučujících znalostech o levácích, přestože jich je již spousta. Dále můžeme vidět, že by rádi uvítali třeba i nové písanky či metodiky. Což je pro můj průzkum zásadní výpověď.

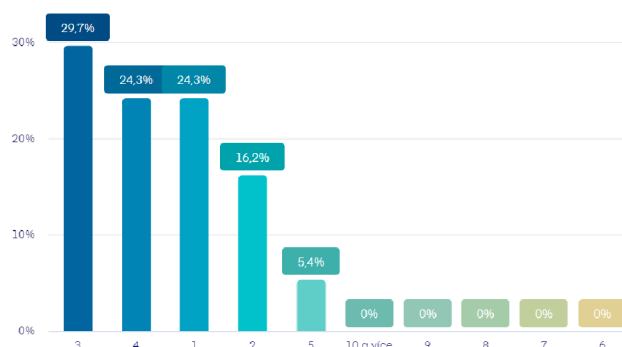
9.6 Výsledek předpokladu 6

Předpoklad 6 – Předpokládáme, že procentuální výskyt leváků je zhruba 9-11 %.

Tuto otázku jsem do hlavního dotazníku zařadila po předchozí rozmluvě s magistrem Vodičkou, kdy jsme se bavili o tom, že se nikde nevedou záznamy o tom, zda je dítě levák či pravák. Tyto záznamy lze dohledat pouze na malém vzorku vytvořených seminárních, bakalářských, diplomových či disertačních pracích, včetně té mé. Což nás vedlo k úvaze, zda toto je ten důvod, proč se stále vyučuje psaní leváků stejným způsobem jako u praváka (Sovák), viz potvrzení GP 4 a GP 5. Možná si lidé nemyslí, že je to potřeba, a proto se to moc neřeší. Toto jsou ale pouze spekulace, které mají čtenáře popostrčit k možnému činu ve prospěch vývoje školství v této malé oblasti.

V následujícím grafu 10 uvidíte procentuální obsazení levorukých dětí na prvním stupni v děčínském okrese.

2. Kolik máte ve třídě levorukých dětí (popř. obourukých používající více levou ruku)?

Graf 10 – GH 4 Kolik máte ve třídě levorukých dětí?

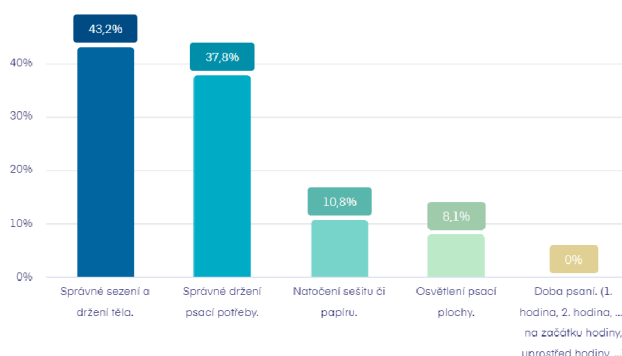
Průzkumu se zúčastnilo 37 respondentů, což může být 37 tříd. Z grafu 10 můžeme vyčíst, že nejčastější počet leváků ve třídách je 3 a hned za ním jsou 4 a 1. Průměr můžeme vypočítat tak, že v dotazovaných školách je průměrně 19,98 % leváků, což zdánlivě vyvrací P6, ale jelikož bychom potřebovali přesné počty žáků ve třídách, pak provést průměr třídy, a nakonec průměr všech škol, tak její vyvrácení nemůžeme zcela potvrdit.

9.7 Výsledek předpokladu 7

Předpoklad 7 – Předpokládáme, že učitel umí vyhodnotit, co je při výuce psaní nejdůležitější.

Zde opět posuzujeme kompetentnost učitele a jeho schopnost určit priority a potřeby žáka. V grafu 11 se dočteme preference hygienických návyků respondentů.

3. Vyberte podle Vás nejdůležitější věc, která je potřeba kontrolovat při psaní.

Graf 11 – GH 5 Vyberte podle Vás nejdůležitější věc, která je potřeba kontrolovat při psaní.

V grafu 11 můžeme vidět, že skoro stejné výsledky odpovědí: správné sezení a držení těla – podle 43,2 % respondentů a správné držení psací potřeby – podle 37,8 %

respondentů, jsou nejdůležitější při kontrole a nácviku psaní. Tyto odpovědi nám potvrzují již předešlé otázky na úpravu úchopu a jak kontrolovat žáka, co se učí správný úchop. Také nám to potvrzuje některé poznatky z teoretické části, kde jsme se bavili o možných problémech žáka při nesprávné hygieně a návycích při psaní. P7 potvrzen.

9.8 Závěr dotazníkového průzkumu

Pro dotazníkové šetření jsem si zvolila předpoklad bez statického zpracování, kvůli přehlednosti.

Ze 7 předpokladů a 2 pod předpokladů, které byly předmětem výzkumu, bylo 6 potvrzeno, 1 vyvrácen a 2 částečně potvrzeny a částečně vyvráceny. To svědčí o správné formulaci předpokladu, ale zároveň nám to potvrzuje některé zastaralé poznatky z teoretické části.

Zjistili jsme, že mnoho učitelů by chtělo vědět více o levácích, ale podle dalších výsledků vědí pouze o některých pomůckách. To mě evokuje k domněnce, že učitelé mají zájem vědět, ale sami nehledají. Je to jeden z důvodů, které mě vedli k této diplomové práci – podnitit zájem učitelů.

Z jednotlivých odpovědí vyplývají zajímavá sdělení:

Většina respondentů má nějaké zkušenosti s výukou v prvním ročníku základní školy, tudíž výsledek šetření můžeme považovat za validní.

Na 1. stupni základních škol v děčínském okrese se objevila preference 95,5 % a 97,3 % vázaného písma před písmem nevázaným. Pro další práci v navazujícím návrhu metodického postupu je tato informace velmi důležitá, neboť z mých zkušeností vyplývá, že vázané písmo je pro leváky velmi náročné, viz další kapitola 11 a předchozí kapitola 7.

O skutečnosti, zda učitel dokáže ukázat levákovi správný úchop, přestože on sám není levák, se můžeme jen domnívat.

Dále jsme zjistili, že 68,2 % respondentů používá metodiku stejnou jako u praváka, tj. podle pana Sováka, což je právě ten zastaralý teoretický způsob, o kterém jsme tu již mnohokrát mluvili a který je potřeba upravit. Na druhou stranu jsme ale zjistili i fakt, že dohromady 86,8 % respondentů umí, aktivně podporuje a rozvíjí individualitu dítěte a jeho potřeby. Což vede k myšlence: Přestože většina respondentů odpověděla, že používají metodiku pana Sováka, nejsou v ní tak striktní a nepožadují po žácích její

precizní dodržování. Otázkou ale je, zda opravdu individualitu žáka respektují, nebo jej pouze nechávají, ať si píše, jak chce. Na tuto otázku nám částečně odpověděl graf 9, kde 36,8 % respondentů potvrdilo právě tuto domněnku. Myšlenku dalšího vzdělávání nám částečně vyvrací graf 7, kdy jsme se dozvěděli, že pouze 36,4 % respondentů zná novodobější drápovitý způsob (doporučený magistrem Vodičkou), zde můžeme předpokládat, jak již bylo řečeno, že respondenti chtějí vědět, ale sami si tyto informace nevyhledávají. Z toho pak můžeme vyvodit otázku pro možné další zkoumání: Když pro učitele z děčínského okresu není příjemné si samostatně vyhledávat informace, bylo by to lepší na příklad skrze workshopy či webináře?

Možnosti levorukých žáků jsou v dnešním světě velké. Co se týká pomůcek pro leváky. Potvrdilo se, že většina respondentů nějaké pomůcky používá. Pouze tři respondenti nepoužívají žádné. Tento výsledek je také velmi důležitý, neboť z něj mohou vycházet také v následující kapitole 11.

V otázce, zda učitelé dokáží vystoupit ze zajetých kolejí a umějí své naučené zvyky upravit pro individuální potřeby žáka leváka, se 72,8 % respondentů vyjádřilo kladně. Tedy odpověděli nějakým příkladem, jak jim pomáhají či podporují, viz tabulka 6. Překvapily mě však odpovědi v tabulce 7. Sedm lidí (31,8 %) zde na otázku: „*Co byste Vy jako učitel(ka) uvítal(a) navíc ve výuce levorukých dětí, a ještě nebylo uvedeno?*“, odpovědělo nevím nebo nic. Tento fakt mě dost zarazil a utvrdil v myšlence, že učitelé v této oblasti průzkumu možná chtějí něco vědět, ale je jim to vlastně jedno. Myslím si, že toto procento je dost vysoké na to, abych ho nenechala být, což je důvodem, proč jsem ho v závěru pojednání o rozboru dotazníků zdůraznila.

Předpoklad procentuálního výskytu mi dal jednoduchou představu o počtu levorukých dětí v děčínském okrese. Nicméně mě mrzí, že jsem otázku nepoložila jinak, či ji nerozdělila do dalších dvou, aby mi z toho vyšel validní fakt. Uvědomila jsem si to bohužel až při vyhodnocování výsledků.

Poslední zjištění je o správných návycích u psaní. Správné sezení a držení těla – podle 43,2 % respondentů a správné držení psací potřeby – podle 37,8 % respondentů, je nejdůležitější. S tím nemohu než souhlasit, protože už jsme si již v kapitole 6 vysvětlili, co se může stát, když žáci nezískají správný návyk psaní a psací hygieny.

10. Rozhovor

Dne 17. 1. 2022 jsem se setkala v online prostředí s magistrem Vodičkou za účelem seskupit informace z dotazníků a z teorie a představit mu návrh pro vylepšení v hodinách prvopočátečního psaní v nestrukturovaném rozhovoru.

Od respondenta jsem se dozvěděla, že pro pomůcky pro leváky moc není. Podle jeho slov a zkušeností s žáky zjistil, že je to nebaví používat a mnohdy jim to spíš i překáží. Dal mi tento příklad pro představu: Když si dítě levák zapomene třeba pravítko pro leváka nebo pero, půjčí si většinou od svého spolužáka nebo od paní učitelky. Ti ale klasicky nemívají specifické pomůcky pro leváky a levák má s tímto nástrojem problém v používání, přestože levácké pomůcky používá zcela bez obtíží. Díky tomu má levák omezenou působnost a bude radši využívat klasické pomůcky pro praváky, aby mohl volně fungovat ve světě praváků. Dále také nemusí přemýšlet nad tím, zda zdrží pravorukou či levorukou pomůcky.

Na druhou stranu se pan Vodička zmínil, že levácké pomůcky jsou dobré na začátek. Hlavně pro děti s grafomotorickými obtížemi, které si tak dopomáhají při správném držení.

Tato informace nás oba vedla k otázkám:

1. Máme leváka vést k pravostrannému světu?
2. Nebo mu máme co nejvíce ulehčit jeho fungování a pravostranný svět nechat být?

Na tyto otázky jsme doposud nenašli odpověď. Shodli jsme se nad tím, že je to velmi individuální a subjektivní.

Další téma bylo ohledně tabulky č. 7. Jak už jsme napsala v závěru rozboru dotazníků, shodli jsme se na tom, že pro učitele je mnohdy nezajímavé a čas zabírající si vyhledávat na internetu informace o levácích. Načež jsme narazili na myšlenku, zda by jim třeba nepomohl nějaký workshop, viz kapitola 10.8. Pan Vodička mi sdělil, že je dost možné, že díky takové akci bychom mohli vnést mezi učitele nové poznatky a zážitky s danou problematikou.

Posledním a celkem stěžejním tématem bylo písmo. Co se týče vázaného písma jsme se opět shodli, že u některých písmen jsou prvky krasopisu až moc zastaralé. Podle návrhu Vodičky, by písmo potřebovalo revizi. Zde jsem mu odhalila svůj další záměr

s mou diplomovou prací. Napadlo mě zkoumat písmo jako takové, a jak s ním vlastně pracují děti na základních školách. Tuto teorii bych ráda vyzkoušela na svém experimentálním průzkumu na ZŠ a MŠ Tadeáše Haenkeho ve Chřibské.

Respondent mi doporučil, abych zkusila vypracovat nejen vázané písmo, u kterého bude velmi obtížné vymyslet pomůcky pro leváky, ale i nevázané Comenia Script s danými návrhy. Oba jsme zkoušeli pár písmen podle mého doporučení a někde se to povedlo a někde to bylo moc náročné i pro dospělého, viz příloha B a C v kapitole 12.1. V písmu Comenia Script se dalo vymyslet více možností, zvláště proto, že písmo nemá spojky, a tudíž levák nemusí uvažovat, kde, a jak napojí další písmeno.

Z vlastní zkušenosti tedy mohu říci, že pro leváka by opravdu toto nevázané písmo bylo jednodušší. Jako dítě vychované na písmu vázaném mě zajímala další otázka. Pro podporu osobnosti a přirozenosti dítěte bychom opravdu měli předělávat všechny doposud zavedené metody pro vázané písmo a zcela ho vypustit, abychom se zavděčili všem? Vodičkův názor mě zaujal: „*Libí se mi, jak to dělají v Kanadě. Tam se děti učí tak 2 až 3 roky spojitě písmo a pak jim dají učitelé rychlokurz písma nevázaného. Dítě si pak může vybrat, co s tím udělá.*“ U nás je to trochu naopak. Kdo se ve škole učí nevázaným písmem, musí se pak ale naučit číst vázaným písmem a dobrovolně je to učí učitelé na základě zájmu žáků.

11. Návrh vylepšení práce s leváky

Podle mého průzkumu, jak teoretického, tak praktického, jsem zjistila, že problém není ani tak v pomůckách jako v samotné metodice a znalostech o levácích, viz Předpoklad 2.1 a Předpoklad 5 (P2.1 a P5). Pedagogové na prvním stupni základních škol projeví zájem o znalosti, i metodickou příručku pro leváky. Díky tomuto zjištění jsem se rozhodla, že jeden z dílčích cílů (vylepšení pomůcek pro leváky) trochu upravím a spíše se budu věnovat metodickému listu podle poznatků Vodičky a zjištěných informací o levácích z teorie i praxe.

1) Pozorování

Při své praxi, v teorii, i z poznatků mých respondentů jsem se utvrdila v tom, že individualita je opravdu důležitá. V poslední době však opomíjená. Proto jsem jako první bod své práce zařadila „pozorování“.

V této části je na učitelé, aby svého leváka nebo leváky pozorně pozoroval a hodnotil jeho **osobnost, návyky a možnosti** (např.: jak se levák projevuje, jak pracuje se svojí dominantní rukou apod.). Důležité je uvědomit si, že pozorování je od toho, aby se pozorovalo. Když chcete pozorovat, ale zároveň dítě opravovat a někdy i vnucovat návyky a pravidla, na která třeba ještě nedozrálo, či jdou proti jeho přirozenosti, není to pozorování.

Tuto aktivní činnost je potřeba začít už v mateřské škole, kdy se dítě učí držet tužku či pastelku. Učitel z mateřské školy pak předává informace o dítěti dále do škol. Toto předávání informací je samozřejmě důležité i u ostatních dětí, ale myslím, že je často opomíjené stejně jako individuální potřeby dítěte.

2) Práce s dítětem a konzultace s rodiči

V mateřské škole může učitel vyhodnotit, že je dítě dost zralé na to, aby se naučilo některým základním návykům a pravidlům, když chce pracovat s psacími potřebami. Práce s dítětem pak přechází i do prvního ročníku, kdy by v ideálním případě měl učitel navázat na práci z mateřské školy. Uvědomuji si, že je to často nereálné, když máte ve třídě 30 dětí. Leváka ale můžete mít třeba jen jednoho až tři, což už pak není tak hrozné.

Konzultace s rodiči je tu od toho, abychom jako učitelé mohli zjistit i návyky leváka z domova. Také zjistíme, zda jsou rodiče praváci nebo leváci, což už by nám také

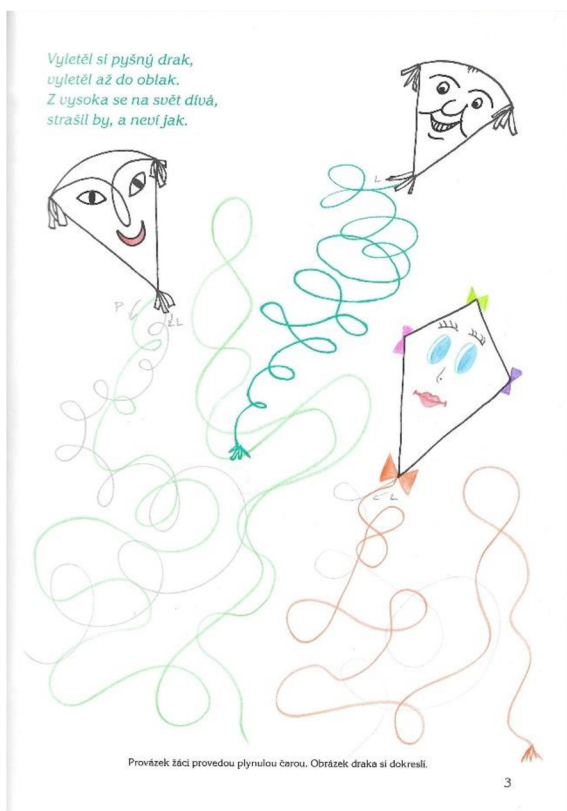
mělo pomoci v tom, jak se s dítětem budete pracovat. Popřípadě můžete s rodiči konzultovat možnosti jejich dítěte a návrhy nás, jakožto pedagogů pro práci s levákem.

Levák se u rodičů praváků bude pravděpodobně snažit věci dělat stejným způsobem. Naším úkolem pedagoga je to, abychom mu ukázali, že to jde i jednodušeji. Jsou to činnosti z pohledu leváka a jeho přirozenosti (např.: rovná čára nemusí být pro leváka snadná zprava doleva, tak ji může udělat po svém – zleva doprava; kolečko a kapičku většina praváků začíná tahem odshora doleva, levák vám ho může dělat opačně – a na vás je ho nechat, popř. mu tuto možnost navrhnout). Tyto malé činnosti a pomůcky pro jednodušší zacházení mohou být pro leváka důležitou událostí a mnohdy i zlomovým bodem, kdy si uvědomí svoji přirozenost a nepůjdou proti ní.

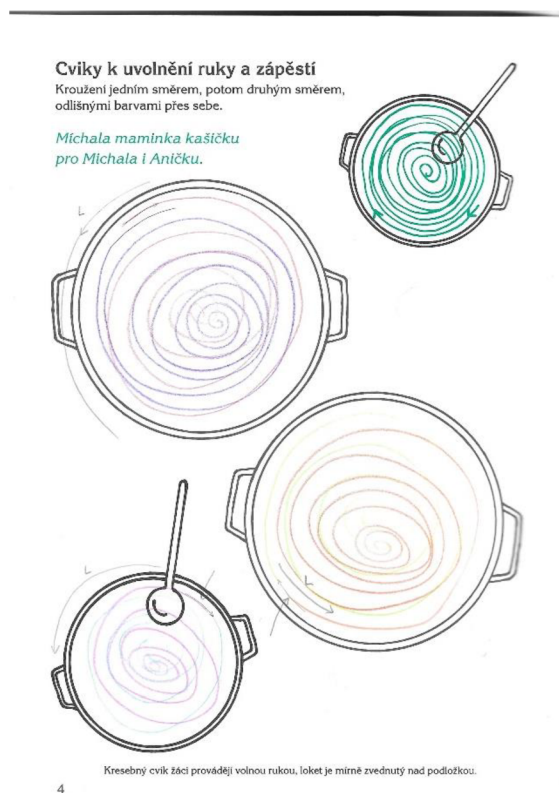
3) Ohled na přirozenost dítěte leváka a správné pomůcky

Začneme rovnou u uvolňovacích cviků, které jsou základem správného návyku pro psaní. Výuka většinou probíhá tak, že si děti k uvolňovacím cvikům říkají básničku nebo zpívají nějakou píseň. Dítě tak nemusí tolik pozornosti věnovat soustředění na daný cvik, a tudíž svou práci nedělá se zatnutou rukou. V ideálním případě.

Nejen levákům, ale mnohdy i pravákům je potřeba pomoci při těchto prvních zkouškách držení psacího náčiní za účelem psaní. Dítěti můžeme dopomoci tím, že si stoupne a k tomu si říká nebo zpívá. Může cvičit na zemi, na velkém plátně. Z počátku vlastně ani nemusí vůbec držet psací náčiní jako takové, pouze třeba houbičku, hrudku, uhlí a podobné náčiní, které zanechává stopu. Jakmile si je dítě jisté a ruku má volnou, může přejít na klasické psaní psacím náčiním tak, jak ho známe. Zde je potřeba dítě nekontrolovat, co se týče směru pohybu. Vysvětlíme si na příkladech pro pracovní sešit „Moje první psaní – Uvolňovací cviky s příklady pro 1. ročník, Nová škola“.

Obr. 13 – Dokreslí draka (PROCHÁZKOVÁ, 2016, s. 3)

Obr. 14 – Michala maminka kašičku (PROCHÁZKOVÁ, 2016, s. 4)

Na těchto dvou klasických příkladech můžeme vidět, že u obr. 13 není přesně specificky daný směr pohybu. Dítě si tedy může zvolit přirozeně, pokud mu nebude řečeno jinak. Pro představu přirozenosti jsem pastelkou nakreslila ocas draka pravačkou a tužkou s popiskem dokreslila ocas tak, jak by ho pravděpodobně začal dělat levák. Zde směr učebnicí „příkázaný“ není, díky čemuž se dítě nemusí stresovat, jestli něco nedělá špatně.

Na obr. 14 však můžeme vidět, že ve všech čtyřech hrncích jsou předepsané směry. Tyto směry přirozeně dodržuje pravák. U leváka tu máme dvě, „pokud“:

1. Pokud si dítě nevšimne šipky a učitel na to neupozorní, začne táhnout podle svých přirozených pohybů doleva. My zde jako učitelé můžeme:
 - a) Nechat ho pracovat bez povšimnutí.
 - b) Podpořit dítě.
 - c) Navést na lepší způsob, když na to sám nepřijde.
 - d) Upozornit, že to dělá špatně.

Sami už můžeme podle předešlých informací v této práci říct, co z těchto možností bude nejlepší.

2. Pokud si dítě všimne šipky, bude pravděpodobně chtít tvořit podle ní. Zvláště pak když na to učitel upozorní. Dítě:
 - a) Bude zmateno a nebude se mu dařit.
 - b) Pokusí se u jednoho hrnce a u druhého to udělá naopak.
 - c) Tento cvik chtít dělat nebude.

Právě na tomto příkladu je dobré, abychom si my učitelé uvědomili tyto možnosti a správně s nimi naložili. K dané situaci nám může dopomocť, jak moc dítě známe. Díky tomu vyhodnotíme situaci, nejlépe ještě před aktivitou či hodinou samotnou, a můžeme sledovat, jak se danému levákovi daří, či nedaří. Pokud se mu dařit bude a najde si svůj způsob hned, nejlépe nebude vnímat šipku, necháme ho pracovat s občasnou kontrolou, jak mu to jde. Pokud se mu dařit nebude, zjistíme důvod a navrhneme, dopomůžeme mu, jak by se mu dařit mohlo.

Držení tužky je často problém. Děti se to učí i půl roku, když nastoupí do školy, a někomu to nejde ani na střední škole. U tohoto návyku je důležité nic mu nevnucovat. Už jsme si v předchozích kapitolách říkali, co se může stát, když po levákovi budeme vyžadovat určité držení psacího náčiní. Můžeme mu ukázat horní způsob držení pera, či navést na dráповitý způsob, u kterého jsme si již říkali jeho výhody. Levák si pak většinou najde způsob, který mu vyhovuje.

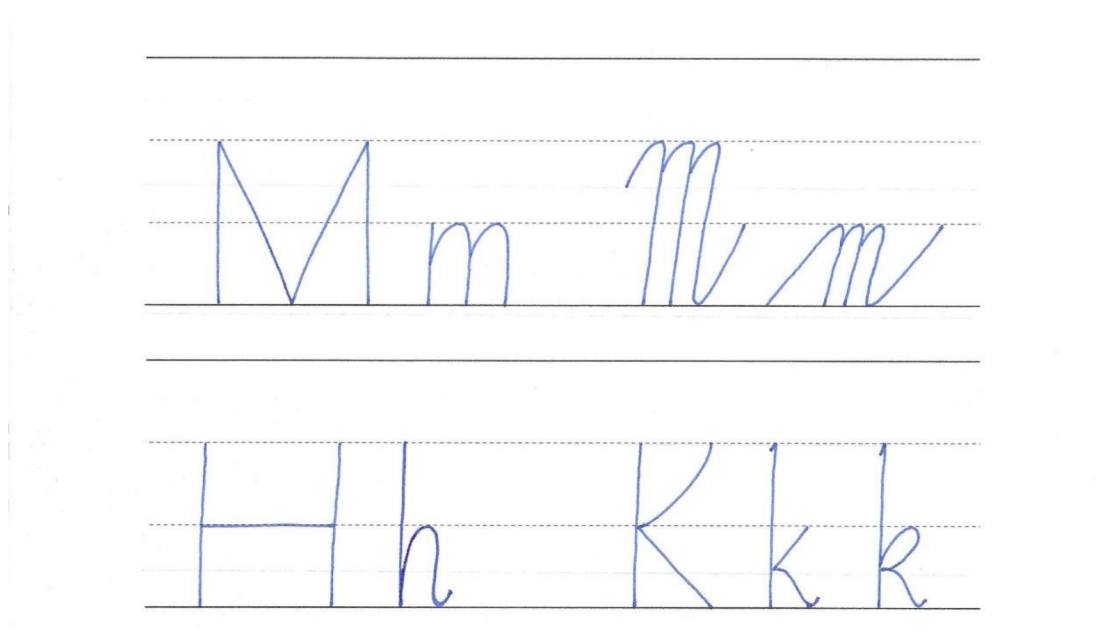
Zde je dobré použít třeba i násadky na tužky a jiné pomůcky (jako třeba houbičku) pro uvolňování ruky a správné držení. Mnoho leváků drží pero křečovitě, a správné vedení a možné pomůcky mu mohou pomoci tento blok vyřešit jemně a rychle. Když si již dítě osvojí určitý styl držení leváků, pomůcky mu nenutíme. Mohly by mu akorát ničit tento přirozený způsob držení.

Když už se dítě levák dostane přes uvolňovací cviky ke psaní písmen, je dobré nenutit je psát striktně podle původních parametrů (např.: psací písmeno A je podobné naší již zmíněné kapičce, tzn. zkusme dítě navést a připodobnit psací A k této kapičce a navodit stejný způsob psaní začátkem doprava), viz příloha B a C.

Poslední bod, o kterém bych ráda mluvila, jsou písanky. Dívala jsem se na několik písanek ze zahraničí pro leváky a většina má vzorová písmena napsaná vpravo, popř. i vlevo. Na své praxi jsem neviděla *žádnou* písanku, která by měla předlohu i vpravo nebo pouze vpravo, přestože minimálně písanky se vzory na obou stranách existují i u nás

v Čechách. Věřím, že je některé školy v České republice používají, ale já osobně jsem se s nimi na školách, kde jsem byla, nesetkala.

Když by škola nedovolila jiné písanky, je možné vytvořit pro leváka vlastní portfolio, kde by byla tato varianta listu s písmeny, slabikami i slovy, pokud by rodiče souhlasili. Nebo naopak vytvořit kartičky s psacími písmeny, slabikami a slovy, které levákovi dáme před něj na stůl a on je bude mít stále na očích, aniž by si je zakrýval při psaní, jako na obrázcích 15. Zde jsou mé příklady písmen, jak vázaného písma, tak i písma nevázaného.

Obr. 15 – Návrhy dvou kartiček

11.1 Experiment

Experiment jsem provedla na ZŠ a MŠ Tadeáše Haenkeho v 1., 2. a 3. ročníku prvního stupně na začátku února roku 2022. Dohromady jsem měla čtyři žáky, u nichž rodiče souhlasili s pozorováním, fotkami a případnými návrhy změn výuky.

U žáků⁵ jsem zkoumala jejich věk, třídu, jejich styl psaní, jakým způsobem si pomáhají při psaní a zvládání činností v pravorukém světě. Také jsem se zaměřila na to, jaké případně používají pomůcky. V neposlední řadě mě zajímal názor učitele a žáka, popřípadě i rodiče. Nakonec jsem vytvořila návrhy pro zlepšení práce s žákem ve výuce a okomentovala jsem, jak se moje teorie návrhu vylepšení odráží do praxe. Zkoušku

⁵ Jména žáků jsou smyšlená.

různých tahů a psaní písmen dle příloh B a C jsem ale provést nemohla, protože šly dvě třídy do karantény, takže mi zbyl pouze jeden žák.

Filípek

Obr. 16 – Filípkovo držení pera

Obr. 17 – Filípkovo sezení u stolu

Tab. 8 – Pozorování žáka první třídy na ZŠ a MŠ Chřibská

Věk:	6
Ročník:	první
Styl psaní (horní, dolní, dráповité)	dolní způsob s předsunutým psacím náčiním Ještě nezná všechna písmena a není si jistý tvary, tudíž se před každým písmenem a během něj několikrát zastaví a ujistí se.
Jak a jestli si pomáhá?	Předsouvá pero, aby viděl, co píše. Podle potřeby naklání psací prostředek.
Orientace ve světě praváků:	Zvládá pracovat i s nůžkami pro praváky. Písmo má spíše kolmé, občas převrací klíčky či celé písmeno na druhou stranu.
Pomůcky:	nůžky pro leváky
Názor a přístup učitele:	Komunikace s rodiči je skvělá. Je pozorný a všímavý, má smysl pro spravedlnost. Rád mluví a má rád pozornost. Je tvárný a rád se učí a přijímá nové věci a názory.
Názor a přístup rodičů:	
Doporučení:	Dbát na správné špetkovité držení psacího náčiní. Podporovat v individuálních potřebách žáka a v dalších možnostech držení ruky. Ukázat možnosti psaní, které pro něj budou přirozenější v podpoře tahu a ne tlaku.

Filípek je žákem první třídy. Pero držel dolním způsobem, podobně jako všichni jeho spolužáci, ale předsouval ho lehce dopředu, čímž na všechna písmena vyvíjel velký tlak. Vzhledem k jeho věku a učivu ještě neznal všechna písmena a u některých již naučených si nebyl jistý tvarem. Díky tomu jeho písmo nebylo vázané ale spíše trhané. Předsunutím pera si pomáhal, aby viděl, co píše. Podle potřeby pak i nakláněl psací prostředek, aby viděl, co již napsal. Písmo bylo spíše kolmé a u některých písmen převracel klíčky nebo celá písmena.

Žák vlastnil nůžky pro leváky, ale zvládal bez problémů pracovat i s nůžkami pro praváky a neměl problém se přizpůsobit.

Paní učitelka popisuje spolupráci s rodinou jako skvělou. Filípek je podle ní velmi pozorný a všímavý. Rád mluví a má rád pozornost. Když ho na něco upozorní, vždy si její radu vezme k srdci. Paní učitelka dává prostor individuálnímu projevu dítěte.

U prvňáčka jsem doporučila dbát na správné hygienické návyky při psaní. Hlavně ho podporovat v jeho individuálních potřebách držení a psaní s občasnými kontrolami,

zda si tím neubližuje, na čemž jsme se s paní učitelkou shodly. Vzhledem k tomu, že je žák dobře přizpůsobivý a tvárný, jsem také doporučila, aby mu paní učitelka ukázala další možnosti práce s jeho přirozeností a využili tak společně ve všech aktivitách spojených se psacím náčiním co nejvíc tah na místo tlaku.

David

Obr. 18 – Davidovo držení pera

Obr. 19 – Davidovo sezení u stolu

Tab. 9 – Pozorování žáka druhé třídy na ZŠ a MŠ Chřibská - 1

Věk:	7
Ročník:	druhý
Styl psaní (horní, dolní, drápovitě)	horní až drápovitý způsob, hýbe celou paží
Jak a jestli si pomáhá?	Naklání hlavu ke straně. V případě potřeby hýbe celou rukou a paží, aby viděl na písmo.
Orientace ve světě praváků:	Občas se dívá po ruku, aby viděl, co píše. Umí používat nůžky pro praváky, stíhá pravou.
Pomůcky:	nůžky pro leváky
Názor a přístup učitele:	Spolupráce s rodiče je dobrá. Úchop a trénování přijal dobře, ale již má naučený svůj způsob držení. Vzhledem k tomu, že již od školky držel tužku nebo pastelku, je úprava úchopu skoro nemožná.
Názor a přístup rodičů:	
Doporučení:	Dbát pouze na pohyb ruky, mírný pohyb celé paže. Podporovat v individuálních potřebách držení pera, ale ne na úkor správného sezení.

Davídek je žákem druhé třídy. Jeho způsob psaní se pohyboval mezi klasickým horním způsobem a v případě potřeby se uchyloval ke způsobu drápovitému. Když psal horním způsobem, pomáhal si nakláněním hlavy ke straně nebo i pohybem celé ruky, aby si viděl pod ruku. Když psal drápovitým způsobem, moc svou pozici neměnil.

Žák vlastní nůžky pro leváky, umí ale i využívat pomůcky pro praváky jako bylo klasické kulaté či inkoustové pero nebo nůžky. Násadky ani houbičky či jiné pomůcky neměl.

Paní učitelka zhodnotila, že špetkovitý úchop psacího náčiní přijal dobře. Od školky již ale pracoval s pastelkou či tužkou, kterou si nějak osvojil, tudíž další návrhy psaní se mu neučí dobře.

Moje doporučení se shoduje s názorem učitelky. Shodly jsme se, že je potřeba u Davídka stále dbát na správné návyky sezení a držení těla při psaní. Dále jsem ji upozornila na větší pohyb paže, díky kterému pak hýbe celým tělem, což potom odsouhlasila a potvrdila.

Toník

Obr. 20 – Toníkovo držení pera

Obr. 21 – Toníkovo sezení u stolu

Tab. 10 – Pozorování žáka druhé třídy na ZŠ a MŠ Chřibská - 2

Věk:	7
Ročník:	druhý
Styl psaní (horní, dolní, drápovitě)	střídá způsoby od dolního až po drápovitý
Jak a jestli si pomáhá?	Když se potřebuje podívat, natočí ruku do drápovitěho způsobu, ale píše spíše dolním až horním.
Orientace ve světě praváků:	Umí používat nůžky pro praváky, stříhá pravou.
Pomůcky:	nůžky pro leváky, pero pro leváka - ale nepoužívá ho
Názor a přístup učitele:	Žák přijal správné návyky. Myslím, že zde je ještě šance opatrnými metodami lehce přeucít a doopravit možnosti správného úchopu.
Názor a přístup rodičů:	
Doporučení:	Podporovat k výběru pro něj přirozeného držení psacího náčiní. Ukázat mu další možnosti psaní, které pro něj bude přirozenější - natočení ruky, pohyb prstů, dbát spíš na tah a ne tlak, apod.

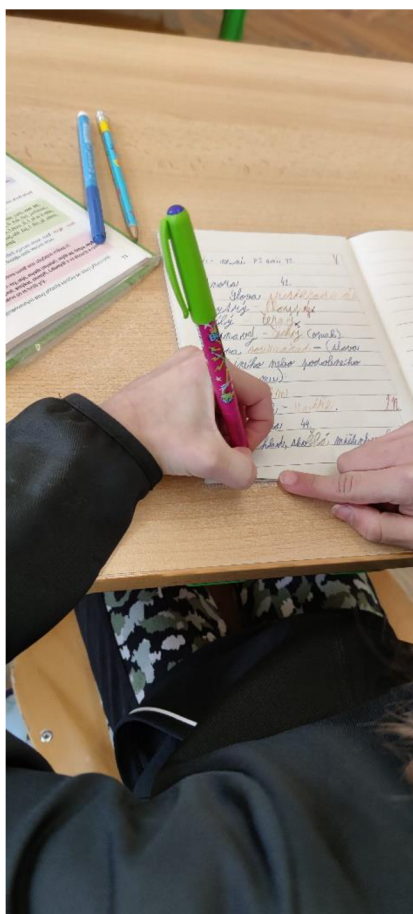
Toník je taktéž žákem druhé třídy a jeho způsob psaní není ještě stále ukotvený. Střídal styly od dolního po drápovitý podle toho, co mu zrovna vyhovovalo. Když potřeboval zkontrolovat, co napsal, změnil většinou pozici na drápovitý způsob. Většinou se ale pohyboval mezi dolním a horním způsobem a občas nakláněl hlavu na pravou stranu.

Žák vlastnil nůžky pro leváky. Když jsem mu dala nůžky pro praváky, chvíli přemýšlel, vyzkoušel to levou rukou, ale pak se uchýlil k pravé ruce. Ukázal mi, že vlastní pero pro leváky, ale spíš používal obyčejné kulaté pero, které nepreferuje určitou lateralitu.

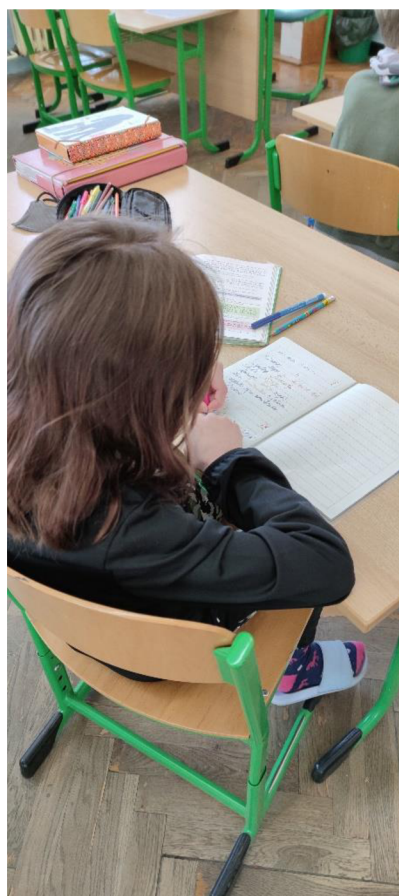
Paní učitelka si myslí, že dobře přijal návyky. U Toníka, na rozdíl od Davida, měla pocit, že když by zkusila pomalu a opatrně měnit některé jeho návyky, mohlo by to fungovat.

U obou chlapců jsem paní učitelce ukázala a doporučila, ať podporuje jejich přirozenost, která jde zprava doleva. Paní učitelka byla velmi ochotná a po praktické ukázce byla vděčná za další názor a poznatky, které jsem jí dala. Znovu jsme se shodly, že je potřeba stále a pořád hledět na správné sezení.

Eva

Obr. 22 – Evino držení pera

Obr. 23 – Evino sezení u stolu

Tab. 11 – Pozorování žáka třetí třídy na ZŠ a MŠ Chřibská

Věk:	8
Ročník:	třetí
Styl psaní (horní, dolní, dráповité)	horní způsob s upraveným držením pera
	Nepíše spojitě, většinou za každým písmenem dělá pauzy.
Jak a jestli si pomáhá?	Hlavu nakládá na stranu, aby si viděla pod ruku. Celým tělem je natočená na stranu.
Orientace ve světě praváků:	Učebnici si dává na levou stranu. Nůžky má pro praváky a stříhá levou rukou.
Pomůcky:	nůžky pro leváky, ale nepoužívá je
Názor a přístup učitele:	Složitá spolupráce s rodiči. Práce s dítětem je náročná, kvůli laxnímu přístupu žákyně.
Názor a přístup rodičů:	
Doporučení:	Eva si již na spoustu věcí přišla sama. Je ale potřeba, aby lépe seděla a neničila si páteř. Díky nesprávným návykům při psaní má i v obyčejných činnostech nakloněnou hlavu i celé tělo k pravé straně.

Eva je žákyní třetí třídy, která převážně píše horním způsobem s občasným překlíněním pera do náznaku dráповitého způsobu. Její psaní bylo trhané a skoro za každým písmenem dělala pauzu, což narušovalo myšlenku spojitosti a jednoduše písma. Při psaní velmi špatně seděla. Celou židli i tělem byla nakloněná na pravou stranu, skoro až ležela na lavici. Taktéž s hlavou. Zaujalo mě, že učebnici si dávala na levou stranu, přestože výrazně při každé kontrole měnila polohu celého těla a dívala se přes překážku, své ruce.

Žákyně, podle paní učitelky, vlastní nůžky pro leváky, ale toho dne měla nůžky pro praváky. S nimi pracuje zdatně a stříhá levou rukou. Další pomůcky prý rodina nechtěla.

Paní učitelka mi sdělila, že práce s ní i s rodinou je velmi náročná, hlavně kvůli laxnímu přístupu, který Eva neustále projevuje vůči všem činnostem a aktivitám navíc.

Evě a paní učitelce jsem doporučila, ať si dává pozor na své sezení, aby si do budoucna nenarušila postoj a správné držení těla, které by jí mohlo výrazně uškodit. Na další změny a návrhy Eva nereagovala a pouze pokrčila rameny. Myslím si, že vzhledem

k jejímu věku a již ukotveným návykům bude velmi těžké změnit, byť jen to správné sezení.

Vzhledem k neustále se měnící covidé situaci a pravidlům jsem nemohla vyzkoušet všechny podklady, které jsem si připravila. Hned následující den šly dvě třídy do karantény a zbyl mi ke zkoumání pouze jeden subjekt, z něhož nešlo vyvodit nějaké velké závěry. Díky pozorování, analyzování a usuzování jsem mohla vyvodit, že dítě levák si v těchto konkrétních případech zvládne poradit samo, když má správné vedení. Všichni leváci pocházeli z rodinného prostředí, které bylo pravostranně zaměřené a rodiče byli velmi ochotní k návrhům další práce s jejich leváčkem.

Mrzí mě, že jsem nemohla vyzkoušet svůj nápad na jiné možné psaní některých písmen v běžně používaných tvarech vázaného písma, tak ho jen pro ukázkou přikládám do příloh. Doufám, že pedagogové i jiní zájemci, kteří se k mé práci dostanou, budou mít odvahu vyzkoušet mé návrhy, nejlépe s úspěšným závěrem.

Přínos tedy aspoň tohoto pozorování vidím v utvrzení, že velmi záleží na učiteli a rodiči, který dítě vede. Když umožníme levákovi různá držení psacího náčiní, vyzkoušet si různé pomůcky ale i přizpůsobivost k pomůckám pro praváky a správně je povedeme jejich zvoleným směrem, který by neměl být škodlivý ke zdraví dítěte, myslím, že alespoň za tyto malé krůčky kupředu nám leváci budou v budoucnu vděční.

12. Diskuze

Diplomová práce přináší ucelený pohled na problematiku leváků od počátků zkoumání až po vývoj práce s nimi. Velký přínos vidím právě v tom, že jsem se snažila na problematiku dívat novými očima, k čemuž mi pomohly studie pana magistra Vodičky. Nabízím kolegům pedagogům nový možný postup při práci s levorukými dětmi, které jim za novodobější vnímání jich samých a pomoc budou vděční.

Z dotazníků jsme zjistili, jak je důležitá informovanost učitelů v novodobém světě, protože se objevuje stále více a více nových zkušeností a výzkumů, které jsou kvalitně zpracované, ale mnohdy se ztratí v mnoha dalších. Jedním z mých záměrů bylo představit i náměty a poznatky právě pana Vodičky (2008, 2019), který udělal velmi kvalitní výzkum, jenž ale nebyl, za mě, dostatečně oceněný a rozšířený mezi nás pedagogy. Díky své vedoucí práci jsem se o něm dozvěděla a jsem ráda, že z jeho práce mohu čerpat.

Zkušenosti, které jsem při psaní této práce získala, se mi budou velmi hodit nejen při práci s levorukými žáky, ale i s dětmi, které třeba nebyly dostatečně pochopeny stejně jako Vodičkova práce. Vždycky je dobré znát i historický kontext, abychom z něj mohli vycházet. Díky němu můžeme získat ucelený pohled na danou problematiku a věnovat se novějším nápadům, abychom neopakovali stejné chyby. To se mi, doufám v této práci povedlo.

Na můj průzkum mělo vliv hned několik faktorů. Např.: ochota respondentů, která nebyla vždy příznivá, časové možnosti, covidová doba aj. Ve výsledku jsem ale vždy spolu s mou vedoucí práce našla nějaký způsob, jak tyto vlivy vyřešit.

Průzkum jsem se snažila pojmout osobně, prakticky i přínosně. Ovšemže každá práce není úplně dokonalá, a i tato má svoje chyby a mezery. Domnívám se, že jsem průzkum zpracovala svědomitě a tyto tři adjektiva jsem naplnila. Každý můžeme mít názor na věc odlišný, proto jsem si vědoma toho, že některé mé návrhy mohou být velmi alternativní a někoho to může odrazovat. Proto apeluji na to, abyste mé názory zkusili pochopit a pojmout s odstupem a otevřeným přístupem. Myslím, že zde jde převážně o to, aby to pomohlo dětem.

Většina děl (DRNKOVÁ, 1991), (KŘIŠŤANOVÁ, 1998, 1990), (LOOSEOVÁ, 2001), (MLČÁKOVÁ, 2009) a další, na které jsem narazila, se dost opírala o ty zastaralé,

což je svým způsobem pochopitelné. Na druhou stranu mě mrzí, že, až na pár výjimek, nikoho nenapadlo jít na to odlišnou cestou. Věřím, a doufám proto, že můj průzkum bude spolu s výzkumem pana Vodičky (2008, 2019) jedním z těch prvotních, které popostrčí ostatní k pozitivní změně, za kterou nám budoucí generace jistě poděkuje.

Některé výsledky mě překvapily, jiné utvrdily. Již z prvního dotazníku jsem se poučila o tvorbě otázek a myslím, že v tom dalším jsem většinu lépe specifikovala a upřesnila. Mrzí mě jen, že jsem nesprávně formulovala otázku ohledně počtu levorukých dětí na základních školách, díky čemuž jsem nedostala přesnější informace a data, která by pomohla lépe ucelit daný předpoklad.

Kdybych se rozhodla na tento průzkum navázat v budoucnu, asi bych zkusila se více zaměřit na praxi. Teorii, kterou jsem zde sepsala a zformulovala, bych tak doplnila o další poznatky, jež by určitě pomohly dalším studiím a pedagogům. Zkusila bych navrhnout sčítání levorukých, abychom mohli lépe porozumět naší různorodé společnosti a správně tak navrhovat změny, které by vyhovovaly všem.

13. Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit, jaké mají dnešní učitelé znalosti v novodobé metodice ve psaní levou rukou, a co zde můžeme zlepšit. Dále jsem chtěla dostat trochu do povědomí metodiku a návrhy na vylepšení od Vodičky a k tomu připojit vlastní průzkum. Za tímto účelem byla má práce rozdělena na dvě hlavní části. V první části jsem vypsala a shrnula teoretický základ, který byl potřeba pro ucelenost tématu. Nejprve jsem se zaměřila na historický kontext, abychom měli trochu představu o tom, jak se leváctví bralo dříve. A postupně jsem rozklíčovala důležitá témata související s prvopočátečním psaním obecně, jako jsou základy pro výuku psaní, grafomotorika a hygienické návyky. Nakonec jsem se zaměřila na Leváctví jako takové a snažila se představit několik autorů, kteří toto téma již zkoumali. Ve druhé části mé diplomové práce jsou některé informace konzultovány s kantory a kantorkami prvního stupně základní školy v děčínském regionu za pomoci dotazníků. Pomocí nestandardizovaného rozhovoru jsem se pak rozpravila s magistrem Vodičkou o dané problematice a průzkum zakončila experimentem.

V rámci praktické části jsem získala odpovědi na hlavní cíle i cíle dílčí. Prvním hlavním cílem bylo získat povědomí o znalostech učitelů prvního stupně ohledně novodobé metodiky psaní levou rukou. To také byl i částečně první dílčí cíl. Z dotazníků bylo patrné, že většina učitelů začíná na původní metodice pana Sováka, ale potom se většinou přizpůsobují individuálním potřebám dítěte. Podle odpovědí bylo také možné zjistit, že učitelé by rádi věděli nějaké základní informace o levácích. Ale vzhledem k tomu, že jich je velmi mnoho, mohu spekulovat, že si tyto informace nechtějí samovolně vyhledávat.

Dalším cílem bylo představit metodiku a názory magistra Vodičky. To se mi, myslím, povedlo v rámci teoretické i praktické části, do nichž jsem zakomponovala i nestandardizovaný rozhovor s názory na některá témata. Dopad tohoto cíle však nezjistíme hned, bude vidět třeba až za několik let.

Dílčím cílem bylo zjistit počet levorukých dětí na základních školách v okrese Děčín. Z výsledků dotazníku jsme mohli vidět, že většinou se ve třídě pohybuje kolem třech dětí používající primárně levou ruku. Vzhledem ke špatné formulaci otázky jsem ale nemohla správně vyhodnotit procento, které by korespondovalo s jinými již zjišťovanými výzkumy.

Třetím dílčím cílem bylo odhalit postoj učitelů k dané problematice. Zde jsme mohli vidět, jak většina respondentů uvedla, že s dítětem pracují individuálně. To pro tento průzkum znamená, že postoj k dětem není specificky určen, ale individualizován podle potřeb žáka.

Čtvrtý dílčí cíl byl vylepšit didaktické pomůcky na základě zjištěných dat a zkušeností z experimentu. Vylepšení jsem na konec neprovedla, protože skrze dotazníky jsem zjistila, že pro učitele bude lepší a přínosnější, když vypracují návrh či postup toho, jak by mohli s levorukými žáky pracovat. Tím se také něco málo dozvěděli o leváctví a jeho možnostech.

Na základě získaných informací vznikl návrh vylepšení práce s leváky, který jsem chtěla vyzkoušet na ZŠ a MŠ Tadeáše Haenkeho ve Chřibské. Zde jsem zjistila, že nejvíce je tvárné dítě v prvním ročníku. Nemusí to být pravidlo, ale v dalších ročnících, u ostatních dětí, už bylo patrné, že přeučovat nebo dotvářet u nich návyky by bylo velmi náročné, někdy až nemožné. Samozřejmě také záleží na typu dítěte, jeho osobnosti a také přístupu rodiny, která tvoří základ přístupu a postoje dítěte k učení. Návrh se mi ale nepovedl plně vyzkoušet, protože COVID-19 mi opět zkřížil plány a znemožnil mi kvůli karanténě přístup k dětem.

Mně osobně přinesla tato práce vzhled do problematiky levorukosti a velké množství poznatků do mé budoucí praxe. Díky ní mohu pracovat na svých možnostech alespoň základního držení a psaní levou rukou, přestože já sama jsem pravák, abych mohla být dobrým příkladem pro další generace leváků. Čtenářům této práce by měla práce nabídnout široký náhled do světa leváků, co všechno musejí řešit, a na co si dávat v praxi pozor. Měla by pomoci vymazat předsudky, které se o levácích stále ještě nesou. A odhalit jejich svět pro každého z nás. Ať jsme pedagogové, doktoři, vědci, rodiče nebo i teprve rodiče budoucí.

14. Seznam použité literatury

BELÁSOVÁ, L'udmila (2017). *Písanie ako súčasť elementárnej gramotnosti*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-555-1774-2.

DISMAN, Miroslav (2018). Sociologická encyklopedie. [Online] 11. 11 2018. [Citace: 31. 01 2022.] <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Experiment?fbclid=IwAR1j4EW21DNAsskpQBIFXv0EkO4hP7aTYfAP7-bhkdJfhbI38NFpsk0VHLg>.

DOLEŽALOVÁ, Jana (2016). *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Praha : Portál, s. r. o. ISBN 978-80-262-1146-4.

DRNKOVÁ, Zdena & SYBALLOVÁ, Růžena (1991). *Záhada leváctví a praváctví*. Praha : Avicenum. ISBN : 80-201-0113-6.

HEALEY, Jane M. (2001). *Loving Lefties: How to raise your left-handed child in a right-handed world*. New York : Pcket Books. ISBN13: 9780743419062.

HENDL, Jan (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha : Portál. ISBN: 978-80-7367-485-4.

HOZHONI, Zuzana (2020). Přirozená lateralita = mozek v rovnováze. REGENA. 2(07-08), 32-34. ISSN ISSN 1212-2289.

JANEČKOVÁ, Daniela (2004). *Hry pro pravo-levou orientaci (a pro radost)*. Havlíčkův Brod : Tobiáš. ISBN : 80-7311-024-5.

KOHOUTEK, Rudolf (2021). <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/dotaznik-questionnaire>. SCS.ABZ.CZ - slovník cizích slov [online]. [cit. 2021-12-05]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/dotaznik-questionnaire>.

KŘIŠŤANOVÁ, Ladislava (1998). *Diagnostika laterality a metodika psaní levou rukou*. Hradec Králové : Gaudeamus. ISBN 80-7041-914-8.

— (1990). *Metodika psaní levou rukou*. Hradec Králové : Pedagogická fakulta. ISBN : 80-7041-252-6.

KUBÍČKOVÁ, Klára (2009). *Zjednodušené písmo graficky Lencové nepotřebuje klíčky*. [online]. [cit. 2021-07-25]. Dostupné z: <http://kultura.idnes.cz/zjednodusene-pismo->

graficky-lencovenepotrebuje-klicky-pkd-
/vytvarneum.asp?c=A090808_115251_vytvarneum_ob.

LOOSEOVÁ, Antje C., PIEKERTO VÁ, Nicole & DIENEROVÁ, Gudrun (2001). *Grafomotorika pro děti v předškolním věku*. Praha : Portál, s. r. o. ISBN 80-7178-540-7.

MAKASHVILI, Malkhaz & TALIASHVILI, Tamar (2009). *On the negative attitude towards left-handedness of pupils*. [pdf] Tbilisi : Ilia Chavchavadze University. ERIC: ED505089.

MANĚNOVÁ, Martina & SKUTIL, Martin (2012). *Metody pedagogického výzkumu*. [online]. [cit. 31.01.2022]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/katedra-socialni-patologie-a-sociologie/dokumenty/studijni-opory/socialni-patologie-a-prevence/metodologie-pedagogickeho-vyzkumu.pdf>

MAREŠ, Jiří (2006). *Manuál pro tvůrce a uživatele studentského posuzování výuky*. Praha : Karolinum. ISBN 80-246-1234-8.

MLČÁKOVÁ, Renata (2009). *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha 7 : Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-2630-4.

NAVRÁTIL, Josef (2022). Základní škola a mateřská škola Tadeáše Haenkeho Chřibská, příspěvková organizace. *Historie školy*. [Online]. [Citace: 15. 2 2022.] <https://www.zs-chribska.cz/historie-skoly>.

OTEVŘELOVÁ, Hana (2016). *Školní zralost a připravenost*. Praha : Portál, s. r. o. ISBN 978-80-262-1092-4.

PRINKE, Vladimír. (2003) *Možek jako nástroj : [jak pracuje a jak ho trénovat]*. Olomouc : Rubico. ISBN : 80-7346-009-2.

PROCHÁZKOVÁ, Eva (2016). *Moje první psaní pro 1. ročník základní školy*. Brno : NOVÁ ŠKOLA, s.r.o. 978-80-7289-806-0.

Rámcový vzdělávací program. In: . Praha: MŠMT, 2021, ročník 21, číslo 561. Dostupné také z: http://www.nuv.cz/file/4983_1_1/.

SOVÁK, Miloš (1966). *Metodika výchovy leváků*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství.

SYNEK, František (1991). *Záhady levorukosti : asymetrie u člověka.* Praha : Horizont. ISBN : 80-7012-054-1.

ŠUPŠÁKOVÁ, Božena (1998). *Písmo a písanie.* Bratislava : Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1293-2.

TYMICHOVÁ, Hana (1985). *Nauč mě číst a psát.* Praha : SPN. 80-04-26186-8.

VENEROVÁ, Adéla (2007). *Studentské hodnocení kvality: stále hledáte kudy na to?* Brno : Akademické centrum studentských aktivit. ISBN: 978-80-214-3523-0.

VODIČKA, Ivo (2019). *Boj o špetku aneb soumrak spojitého písma.* Litoměřice : Imagine Media, s. r. o. ISBN 978-80-905511-4-5.

— (2008). *Nechte leváky drápat.* Praha : Portál, s. r. o. ISBN 978-80-7367-479-3.

ZOCHE, Hermann-Josef (2006). *Vidím svět i z druhé strany : mimořádné schopnosti leváků.* Praha : Ikar. ISBN : 80-249-0647-3.

15. Seznam grafů

Graf 1 – GP 1 Mám zkušenosti s výukou na 1. stupni ZŠ.	82
Graf 2 – GH 1 Mám zkušenosti s výukou psaní na 1. stupni základní školy.	82
Graf 3 – GP 2 Jaký nácvik písma ve výuce psaní upřednostňujete?	83
Graf 4 – GH 2 Které písmo ve výuce preferujete?	83
Graf 5 – GP 3 Domníváte se, že je důležitý správný úchop psacího náčiní?	84
Graf 6 – GP 4 U nácviku levou rukou upřednostňujete metodiku:	85
Graf 7 – GP 5 Pokud jste odpověděli v otázce č. 5 za a), znáte metodiku podle Vodičky?	87
Graf 8 – GP 6 Myslíte, že lze přeúčít nebo upravit špatný úchop při psaní v 1. třídě? ..	89
Graf 9 – GH 3 Jaký ze způsobů výuky psaní pro leváky preferujete?.....	90
Graf 10 – GH 4 Kolik máte ve třídě levorukých dětí?.....	93
Graf 11 – GH 5 Vyberte podle Vás nejdůležitější věc, která je potřeba kontrolovat při psaní.	93

16. Seznam obrázků

Obr. 1 – Normalizované tvary psané latinky (BELÁSOVÁ, 2017, s. 45).....	20
Obr. 2 – Typy sklonů u dětí na prvním stupni základní školy (ŠUPŠÁKOVÁ, 1998, s. 102)	22
Obr. 3 – Možné příčiny poruch ve vývoji psaní (Looseová a spol. (2001, s. 70).....	37
Obr. 4 – Dětské úchopy (VODIČKA, 2019, s. 51).....	40
Obr. 5 – Správné držení pera (BELÁSOVÁ, 2017, s. 54).....	41
Obr. 6 – Úchop se třemi a se čtyřmi prsty (VODIČKA, 2019, s. 58).....	42
Obr. 7 – Úchop se třemi a se čtyřmi prsty (KŘIŠŤANOVÁ, 1998, s. 19)	58
Obr. 8 – Správný úchop leváka, dle Sováka (SOVÁK, 1966, s. 74)	63
Obr. 9 – Doporučený a nevhodný způsob psaní (KŘIŠŤANOVÁ, 1998, s. 28).....	64
Obr. 10 – Nesprávný způsob psaní (KŘIŠŤANOVÁ, 1998, s. 29).....	64
Obr. 11 – Fáze tlaku a tahu u písmene k pro praváka (VODIČKA, 2008, s. 21)	66
Obr. 12 – Výsledky skutečného způsobu psaní (VODIČKA, 2008, s. 14)	68
Obr. 13 – Dokresli draka (PROCHÁZKOVÁ, 2016, s. 3)	100
Obr. 14 – Míchala maminka kašičku (PROCHÁZKOVÁ, 2016, s. 4).....	100
Obr. 15 – Návrhy dvou kartiček	102
Obr. 16 – Filípkovo držení pera.....	103
Obr. 17 – Filípkovo sezení u stolu	103
Obr. 18 – Davidovo držení pera.....	105
Obr. 19 – Davidovo sezení u stolu.....	105
Obr. 20 – Toníkovo držení pera.....	107
Obr. 21 – Toníkovo sezení u stolu	107
Obr. 22 – Evino držení pera.....	109
Obr. 23 – Evino sezení u stolu	109

17. Seznam tabulek

Tab. 1 – Transformace hlavních a dílčích úkolů do konkrétních otázek	76
Tab. 2 – 6. Prosím, napište, v čem vidíte výhodu (nevýhodu) výše zvoleného nácviku psaní levou rukou (např. nemaže si písmo; vidí, co píše; nemá tlak na psací náčiní ...).	86
Tab. 3 – 8. Jaké speciální pomůcky používáte pro psaní u levorukých dětí? (pera, tužky, nůžky, nástavce, ...)?	88
Tab. 4 – 9. Od jakého nakladatelství, popř. konkrétní název, používáte sérii písanek, pracovních listů, popř. Živých abeced primárně za účelem procvičování psaní?	88
Tab. 5 – 11. Pokud jste odpověděli ano, jakým způsobem byste se ho snažili napravit?	90
Tab. 6 – 12. Co myslíte, že levákům ve výuce psaní chybí nebo jaké mají problémy? (malé řádky; špatné sezení, ...)	91
Tab. 7 – 13. Co byste Vy jako učitel(ka) uvítal(a) navíc ve výuce levorukých dětí a ještě nebylo uvedeno? (metodicky, didakticky, pomůcky ...)?	92
Tab. 8 – Pozorování žáka první třídy na ZŠ a MŠ Chřibská	104
Tab. 9 – Pozorování žáka druhé třídy na ZŠ a MŠ Chřibská - 1	106
Tab. 10 – Pozorování žáka druhé třídy na ZŠ a MŠ Chřibská - 2	108
Tab. 11 – Pozorování žáka třetí třídy na ZŠ a MŠ Chřibská	110

18. Seznam příloh

Příloha A1 – Průzkum metodiky

Příloha A2 – Leváci a psaní

Příloha B – Písmo vázané s vyznačenými tahy

Příloha C – Písmo nevázané s vyznačenými tahy

Příloha D1 – Informovaný souhlas od rodiče č. 1

Příloha D2 – Informovaný souhlas od rodiče č. 2

Příloha D3 – Informovaný souhlas od rodiče č. 3

Příloha D4 – Informovaný souhlas od rodiče č. 4